

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Trauma- ja häpeäkokemusten merkitys sosiaalityöntekijöiden ammatillisessa toimijuudessa

Sosiaalityö
Pro gradu -tutkielma

Jasmin Yli-Kaatiala

2026
Lapin yliopisto

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Trauma- ja häpeäkokemusten merkitys sosiaalityöntekijöiden ammatillisessa toimijuudessa

Tekijä: Jasmin Yli-Kaatiala

Koulutusohjelma / opetuskokonaisuus / oppiaine: Sosiaalityö

Ohjaaja: Tarja Orjasniemi

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä, liitteiden lukumäärä: 86, 2 liitettä

Vuosi: 2026

Tiivistelmä:

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastelen sosiaalityöntekijöiden henkilökohtaisten trauma- ja häpeäkokemusten merkitystä ammatilliselle toimijuudelle. Tutkimukseni tavoitteena on selvittää, millaisia merkityksiä sosiaalityöntekijät antavat kokemuksilleen osana ammatillista identiteettiään ja asiakkaiden ymmärtämistä sekä millä tavoin kokemukset voivat mahdollistaa tai rajoittaa ammatillista toimijuutta.

Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena fenomenologisesta tutkimusotteesta käsin. Aineisto muodostui yhdentoista sosiaalityöntekijän puolistrukturoiduista haastatteluista, ja se analysoitiin teoriaohjaavan sisällönanalyysin avulla.

Tutkimukseni tulokset osoittavat, että trauma- ja häpeäkokemukset kietoutuvat ammatillisen identiteetin rakentumiseen, asiakkaiden ymmärtämiseen ja ammatilliseen toimijuuteen. Kokemukset voivat syventää asiakkaiden elämäntilanteiden ja käyttäytymisen taustalla olevien tekijöiden ymmärtämistä sekä vahvistaa empatiaa ja eettistä herkkyyttä. Samalla kokemuksellinen herkkyys voi altistaa kuormittumiselle ja samaistumiselle sekä vaikeuttaa ammatillisten rajojen ylläpitämistä. Kokemukset näyttäytyvät siten ammatillisessa toimijuudessa kaksijakoisina: sama kokemuksellinen herkkyys voi toimia sekä ammatillisena voimavarana että kuormitusta lisäävänä tekijänä. Kokemusten merkitys ei kuitenkaan ole pysyvä, vaan voi muuttua niiden käsittelyn, reflektion ja uudelleenmerkityksellistämisen myötä.

Tutkimukseni keskeisenä tuloksena on, etteivät trauma- ja häpeäkokemukset itsessään määritä sitä, muodostuvatko ne ammatillista toimijuutta vahvistaviksi vai rajoittaviksi. Keskeiseksi muodostuu työntekijän suhde omiin kokemuksiinsa ja kyky käsitellä niitä reflektiivisesti. Käsiteltyinä ja osaksi omaa elämäntarinaa jäsentyneinä kokemukset voivat muodostua ammatilliseksi voimavaroiksi, kun taas jäsentymättöminä ne voivat lisätä kuormitusta ja kaventaa toimijuuden mahdollisuuksia. Ammatillisen toimijuuden kannalta merkityksellisiksi muodostuvat myös omien reaktioiden tunnistaminen, itsesäätely ja ammatillisten rajojen ylläpitäminen. Työnohjaus, kollegiaalinen tuki ja muut ammatilliset tukirakenteet voivat tukea kokemusten käsittelyä ja ammatillista toimijuutta.

Avainsanat: trauma, häpeä, ammatillinen toimijuus, ammatillinen identiteetti, sosiaalityö

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Sosiaalityö vaativana ja eettisesti jännitteisenä auttamistyönä	4
3	Toimijuus ja ammatillinen toimijuus sosiaalityössä	9
3.1	Toimijuus yksilöiden ja rakenteiden välisessä vuorovaikutuksessa	9
3.2	Ammatillinen toimijuus sosiaalityössä	12
4	Trauma, häpeä ja resilienssi osana toimijuuden rakentumista	16
4.1	Trauma kokemuksena ja sen vaikutus yksilön toiminnalle	16
4.2	Häpeä kokemuksena ja sen yhteys toimijuuteen	18
4.3	Resilienssi yksilön selviytymisen ja sopeutumisen prosessina	20
5	Tutkimuksen toteuttaminen	23
5.1	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	23
5.2	Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat	24
5.3	Tutkimusaineisto ja aineiston keruu	27
5.4	Aineiston analyysi	30
5.5	Tutkimuksen eettisyys	36
6	Trauma- ja häpeäkokemusten kokemuksellinen perusta	42
6.1	Trauma- ja häpeäkokemukset osana elämänhistoriaa	42
6.2	Trauma- ja häpeäkokemukset asiakkaiden ymmärtämisen rakentajina	48
7	Trauma- ja häpeäkokemusten merkitys ammatilliselle toimijuudelle	54
7.1	Trauma- ja häpeäkokemukset ammatillisen toimijuuden taustalla	54
7.2	Kokemusten kaksijakoisuus: herkkyyden ja kuormituksen välinen jännite	61
7.3	Kokemusten käsittely ammatillisen toimijuuden rakentumisessa	65
8	Yhteenveto ja pohdinta	72
	Lähteet	81

Liitteet	87
Liite 1. Haastattelukutsu	87
Liite 2. Haastattelurunko	89

1 Johdanto

Sosiaalityö sijoittuu yhteiskunnallisesti ja eettisesti vaativaan toimintaympäristöön, jossa kohdataan ihmisten elämäntilanteita niiden haavoittuvimmissa vaiheissa. Työssä kohdataan usein kriisiytyneitä tilanteita, joihin voi liittyä esimerkiksi väkivaltaa, menetyksiä, turvattomuutta ja häpeää. Työ on luonteeltaan ihmissuhdetyötä, jossa yhdistyvät yksilöiden, perheiden, yhteisöjen ja rakenteiden tasolla tapahtuva muutostyö (Jäppinen 2023, 48). Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välinen kohtaaminen muodostaa työn ytimen, ja juuri näissä kohtaamisissa konkretisoituvat sosiaalityön eettiset periaatteet, harkintavalta ja ammatillinen vastuu (Juhila 2006, 202). Asiakkaiden elämäntarinoihin sisältyy usein traumaattisia kokemuksia, väkivaltaa, menetyksiä ja häpeää (Hipp 2023, 15, 18), minkä vuoksi työntekijän kyky kohdata, kuunnella ja jäsentää vaikeita kokemuksia on keskeinen osa ammatillista osaamista.

Sosiaalityöntekijät eivät kuitenkaan toimi neutraaleina asiantuntijoina, vaan heidän toimintaansa muovaavat omat elämänhistoriansa, kokemuksensa ja kiintymyssuhdemallinsa (Isosävi 2023, 242). Aiempi tutkimus on tarkastellut laajasti sosiaalityön kuormittavuutta, myötätuntuupumusta ja sijaistraumatisoitumista (Salo ym. 2016; Isosävi 2023, 242–243) ja osoittanut työn suuren määrän, aikapaineen sekä asiakkaiden kärsimykselle altistumisen lisäävän psyykkistä kuormitusta (Salo ym. 2016, 19–20, 26). Samalla alalle hakeutumista motivoi usein halu auttaa haavoittuvassa asemassa olevia ihmisiä sekä edistää sosiaalista oikeudenmukaisuutta (Livingston ym. 2022, 76–77). Tarkastelu on kuitenkin painottunut ennen kaikkea riskitekijöihin ja kuormitukseen.

Vähemmälle huomiolle on jäänyt se, miten työntekijän omat vaikeat kokemukset, kuten trauma ja häpeä, voivat kytkeytyä ammatilliseen identiteettiin, asiakkaiden ymmärtämiseen ja ammatilliseen toimijuuteen. Ammatillisella toimijuudella tarkoitetaan työntekijän mahdollisuuksia vaikuttaa omaan työhönsä, tehdä harkittuja valintoja, neuvotella ammatillisesta identiteetistään sekä osallistua työkäytäntöjen kehittämiseen (Eteläpelto ym. 2013, 60–62). Toimijuus rakentuu yksilön ja työympäristön välisessä vuorovaikutuksessa, eikä sitä voida palauttaa pelkästään yksilölliseksi ominaisuudeksi. Sosiaalityössä toimijuus ilmenee esimerkiksi harkintavallan käytössä, eettisten ristiriitojen jäsentämisessä sekä asiakassuhteiden rakenta-

misessa. Tästä näkökulmasta keskeiseksi nousee kysymys siitä, millaisia merkityksiä työntekijän henkilökohtaiset kokemukset voivat saada osana ammatillisuutta ja toimijuuden rakentamista.

Traumaattiset kokemukset ovat monille ihmisille osa elämänsä elämään sisältyviä kuormittavia tapahtumia (Hipp 2023, 15). Ne eivät kuitenkaan väistämättä johda pitkäkestoiseen traumatisoitumiseen, vaan osa ihmisistä kykenee integroimaan vaikeat kokemukset osaksi elämäntarinaansa (Poiijula 2018, 16–17). Vaikeiden kokemusten merkitys ei kuitenkaan rajoitu yksilön henkilökohtaiseen elämään, vaan ne voivat olla yhteydessä myös tapoihin ymmärtää muita ihmisiä ja toimia vuorovaikutussuhteissa. Sosiaalityön kontekstissa tämä herättää kysymyksen siitä, millaisia ammatillisia merkityksiä henkilökohtaiset trauma- ja häpeäkokemukset voivat saada. Kokemukset voivat reflektiivisesti käsiteltyinä lisätä esimerkiksi empatiaa, herkkyyttä ja kykyä tunnistaa asiakkaiden tilanteita, mutta samalla ne voivat muodostua myös ammatillista toimintaa kuormittaviksi tai rajoittaviksi tekijöiksi. Kokemusten tarkastelu mahdollisina voimavaroina ei siten tarkoita vaikeiden kokemusten romantisointia, vaan niiden moniulotteisen ja myös ristiriitaisen ammatillisen merkityksen tunnistamista.

Tässä tutkimuksessa tarkastelen, miten sosiaalityöntekijät merkityksellistävät omia trauma- ja häpeäkokemuksiaan suhteessa ammatilliseen identiteettiinsä, asiakkaiden ymmärtämiseen sekä ammatilliseen toimijuuteensa. Huomio kohdistuu siihen, millaisia merkityksiä kokemukset saavat ammatillisen identiteetin ja asiakkaiden ymmärtämisen kannalta sekä millä tavoin ne voivat mahdollistaa tai rajoittaa ammatillista toimijuutta. Keskeistä on siten tarkastella henkilökohtaisten kokemusten ja ammatillisuuden välistä suhdetta moniulotteisena.

Tutkimusaiheen ajankohtaisuus kytkeytyy sosiaalityön kuormittavuuteen ja työntekijöiden psyykkiseen hyvinvointiin liittyviin haasteisiin. Työn suuri määrä ja aikapaine kuormittavat työntekijöitä, ja jatkuva altistuminen asiakkaiden traumaattisille kokemuksille lisää sekundaaritraumatisoitumisen ja myötätuntuupumuksen riskiä (Salo ym. 2016, 8, 19–20, 26; Isosävi 2023, 242–243). Samalla sosiaalityössä korostuvat reflektiivisyys ja sensitiivisyys, mikä edellyttää työntekijältä tietoisuutta myös omasta kokemusmaailmastaan (Isosävi 2023, 242).

Näissä olosuhteissa on perusteltua tarkastella, millaisia merkityksiä henkilökohtaiset trauma- ja häpeäkokemukset voivat saada ammatillisessa toiminnassa. Mikäli omia kokemuksia ei tun-

nisteta ja jäsennetä, ne voivat kuormittaa työntekijää tai heijastua vuorovaikutukseen tiedostamattomasti. Toisaalta reflektiivisesti käsiteltyinä ne voivat vahvistaa ymmärrystä, eettistä herkkyyttä ja kykyä kohdata asiakkaiden kokemuksia (O'Leary ym. 2013, 146; Kagan & Itzick 2020, 392). Kokemusten ammatillinen merkitys ei siten näyttäydy yksiselitteisesti myönteisenä tai kielteisenä, vaan olennaista on tarkastella niiden mahdollistavia ja rajoittavia ulottuvuuksia sekä niitä ehtoja, joiden yhteydessä erilaiset merkitykset rakentuvat. Tutkimus voi näin tuottaa tietoa henkilökohtaisen kokemuksen ja ammatillisen toimijuuden välisestä suhteesta sekä tarjota näkökulmia sosiaalityön koulutukseen, työnohjaukseen ja työhyvinvoinnin kehittämiseen.

Vaikka sosiaalityön kuormittavuutta, myötätuntouupumusta ja sijaistraumatisoitumista on tutkittu laajasti (Salo ym. 2016; Isosävi 2023), työntekijöiden omien trauma- ja häpeäkokemusten merkitystä ammatillisen identiteetin, asiakkaiden ymmärtämisen ja ammatillisen toimijuuden rakentumisessa on tarkasteltu huomattavasti vähemmän. Erityisesti vähälle huomiolle on jäänyt se, millaisia mahdollistavia ja rajoittavia merkityksiä henkilökohtaiset kokemukset voivat saada ammatillisessa toiminnassa ja millaisin ehdoin nämä merkitykset rakentuvat. Tämä tutkimus pyrkii vastaamaan tähän tutkimukselliseen aukkoon tarkastelemalla sosiaalityöntekijöiden omia merkityksenantoja trauma- ja häpeäkokemustensa suhteesta ammatillisuuteen.

Tutkielma etenee tutkimusaiheen käsitteellisestä ja teoreettisesta tarkastelusta tutkimuksen toteutukseen ja empiirisiin tuloksiin. Luvuissa 2–4 rakennan tutkimuksen teoreettista perustaa tarkastelemalla sosiaalityötä auttamistyönä ja ammatillisen toimijuuden kontekstina, toimijuutta ja ammatillista toimijuutta sekä traumaa, häpeää ja resilienssiä. Luvussa 5 kuvaan tutkimuksen metodologiset lähtökohdat, tutkimustehtävän ja tutkimuskysymykset, aineiston keruun ja analyysin sekä tutkimuksen eettiset ratkaisut. Luvuissa 6 ja 7 esitän tutkimuksen tulokset tutkimuskysymysten mukaisesti: ensin tarkastelen trauma- ja häpeäkokemusten merkityksiä ammatilliselle identiteetille ja asiakkaiden ymmärtämiselle ja tämän jälkeen niiden ammatillista toimijuutta mahdollistavia ja rajoittavia ulottuvuuksia. Lopuksi luvussa 8 kokoan tutkimuksen keskeiset tulokset ja tarkastelen niitä suhteessa aiempaan tutkimukseen ja tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin sekä pohdin tutkimuksen merkitystä, rajoituksia ja jatkotutkimuksen tarpeita.

2 Sosiaalityö vaativana ja eettisesti jännitteisenä auttamistyönä

Sosiaalityö on kansainvälisesti tunnustettu ammattiala, jonka tavoitteena on tukea yhteiskunnallista muutosta, vahvistaa sosiaalista yhteenkuuluvuutta sekä lisätä ihmisten ja yhteisöjen mahdollisuuksia vaikuttaa omaan elämäänsä (Sosnet 2014). Suomessa sosiaalityön juuret ulottuvat kirkon ja vapaaehtoisten toimijoiden toteuttamaan hyväntekeväisyyteen sekä köyhäinhoitoon, mutta vähitellen toiminta kehittyi osaksi julkista ja lakisääteistä sosiaalihuoltoa. Sosiaalityön kehitykseen ovat vaikuttaneet myös järjestöjen tekemä auttamistyö, lääkinnällis-sosiaalinen työ sekä sosiaalipolitiikan ja sosiaaliturvajärjestelmien rakentuminen. (Kananoja 2017, 27–28.)

Sosiaalityön käsitettä käytetään useissa merkityksissä, eikä sen sisältö ole täysin yksiselitteinen. Sosiaalityö voidaan ymmärtää tieteenalana, ammatillisena käytäntönä tai osana yhteiskunnallista palvelujärjestelmää. Alan tietoperusta on moniulotteinen, sillä siihen sisältyy sekä yhteiskunnallisia rakenteita tarkasteleva tutkimus että käytännön asiakastyötä ohjaavat teorit ja eettiset periaatteet. Yhteistä sosiaalityölle on kuitenkin pyrkimys tunnistaa ihmisten elämäntilanteisiin liittyviä ongelmia sekä tukea muutosta asiakkaan ja hänen ympäristönsä välisessä suhteessa. (Kananoja 2017, 27–28.)

Sosiaalityötä kuvataan ennen kaikkea ammatillisena toimintana, vaikka se on samalla myös yliopistollinen tieteenala ja tutkimuskohde (Raunio 2009, 31). Sosiaalityö kohdistuu usein tilanteisiin, joissa ihmisen elämäntilanne on kriisiytynyt tai poikkeaa tavanomaisesta arjesta. Tällöin työ näyttäytyy muutokseen suuntautuvana toimintana, jonka tavoitteena on tukea asiakkaan elämäntilanteen vakautumista ja siirtymää kohti toimivampaa arkea (Raunio 2009, 59). Käytännön työssä tämä tarkoittaa sekä yksilöiden että rakenteiden tasolla tapahtuvaa toimintaa.

Sosiaalityössä työskennellään haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten parissa tavoitteena tukea haastavien elämäntilanteiden ratkaisemista sekä edistää yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvointia. Työ tapahtuu rakenteellisessa kontekstissa, jossa asiakkaiden elämäntilanteet kietoutuvat esimerkiksi toimeentuloon, työllisyyteen, terveyteen, päihteisiin, väkivaltaan ja muihin yhteiskunnallisiin kysymyksiin (Jäppinen 2023, 51). Sosiaalityö on ajassa muuttuvaa ja heijastaa ympäröivän yhteiskunnan muutoksia (Jäppinen 2023, 53). Työntekijän toimijuus ei siten

rakennu ainoastaan yksilöllisten resurssien varaan, vaan myös organisatoristen ja yhteiskunnallisten ehtojen puitteissa.

Sosiaalityö on luonteeltaan vaativa ihmissuhdeammatti, jossa työntekijä kohtaa asiakkaiden monimutkaisia elämäntilanteita sekä tekee päätöksiä, joilla voi olla merkittäviä vaikutuksia asiakkaiden elämään. Työhön sisältyy samanaikaisesti auttamisen, kontrollin ja vallankäytön ulottuvuuksia, minkä vuoksi sosiaalityöntekijät joutuvat jatkuvasti arvioimaan toimintaansa sekä eettisestä että ammatillisesta näkökulmasta (Rantonen 2025, 22–24). Sosiaalityötä voidaan pitää jännitteisenä auttamistyönä myös siksi, että työntekijöihin kohdistuu samanaikaisesti erilaisia ja toisinaan ristiriitaisia odotuksia asiakkaiden, organisaatioiden ja laajemmin yhteiskunnan taholta (Saarinen ym. 2012, 403). Sosiaalityön arvoperusta korostaa luottamusta ihmisen kykyyn löytää ratkaisuja ja rakentaa elämäänsä eteenpäin (Hurtig & Laitinen 2006, 12).

Ihmissuhdetyö rakentuu vuorovaikutukselle, jossa työntekijä asettuu toistuvasti toisten ihmisten haavoittuvien kokemusten äärelle. Tavat olla suhteessa toisiin muotoutuvat varhaisissa hoivasuhteissa, ja näissä suhteissa rakentuneet sisäiset työskentelymallit vaikuttavat myöhemmin siihen, miten yksilö toimii ihmissuhdetyössä (Isosävi 2023, 242). Ammatillisessa kontekstissa tämä tarkoittaa, että työntekijä ei toimi tyhjiössä, vaan hänen oma historiansa, kokemuksensa ja tunnesäätelytapansa ovat osa työskentelyä. Kyky tarkastella omaa tapaansa asettua suhteeseen sekä tunnistaa siihen liittyviä tunteita, ajatuksia ja toimintayllykkeitä on keskeinen osa ammatillista itsetuntemusta. Reflektiivinen työote toimii paitsi eettisenä perustana myös suojatekijänä myötätuntauupumusta ja sijaistraumatisoitumista vastaan. (Isosävi 2023, 242–243.)

Isosäven (2023, 255) mukaan työntekijän omat traumaattiset kokemukset voivat vaikuttaa merkittävästi siihen, miten hän toimii ihmissuhdetyössä. Varhaisissa suhteissa opitut toimintamallit voivat näyttäytyä työssä herkkyytenä toisten tunnetiloille ja tarpeille, mikä voi tukea empatiaa ja kykyä kohdata kärsimystä. Samalla ilman riittäviä itsesäätelyn taitoja ja tietoista reflektiota työ voi aktivoida voimakkaita reaktioita, jotka kuormittavat ja heikentävät ammatillista toimintakykyä. Käsittelemättömät kokemukset voivat ilmetä esimerkiksi riittämättömyyden tunteina, häpeänä, ylivirittyneisyytenä tai vaikeutena irrottautua työstä vapaa-ajalla.

Toisaalta omien kokemusten työstäminen ja niiden integroiminen osaksi omaa identiteettiä voivat vahvistaa ammatillista osaamista. Kun vaikeita kokemuksia on mahdollista jäsentää ja tarkastella reflektiivisesti, työntekijän kyky kohdata toisen kärsimys voi syventyä ilman, että hän menettää omaa säätelykykyään. Tällöin henkilökohtainen kokemus ei toimi tiedostamattomana reaktion lähteenä, vaan se voi tukea ymmärrystä, myötätuntoa ja eettistä herkkyyttä. Ammatillinen kasvu edellyttää tietoisuutta omista reaktioista sekä mahdollisuutta työnohjaukseen ja tukeen, jotta henkilökohtaiset kokemukset eivät kuormita liiallisesti vaan voivat parhaimmillaan tukea ammatillista toimijuutta. (Isosävi 2023, 255.) Myös ammatillisen avun hakemisen on havaittu vahvistavan sosiaalityöntekijöiden kykyä käsitellä omia haasteitaan sekä lisäävän herkkyyttä tunnistaa ja ymmärtää sekä omia että asiakkaiden tarpeita (Kagan & Itzick 2020, 392). Tämä viittaa siihen, että omien kokemusten työstäminen voi tukea paitsi työntekijän hyvinvointia myös hänen ammatillista osaamistaan ja asiakastyötään.

Koska sosiaalityö perustuu vuorovaikutukseen, työntekijän oma persoona toimii keskeisenä työvälineenä. Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välinen suhde on vastavuoroinen prosessi, jossa myös työntekijä muuttuu, oppii ja rakentaa ymmärrystään asiakkaiden kokemuksista. Reflektiivisyys auttaa tunnistamaan näiden kohtaamisten merkityksiä osana ammatillista toimintaa (O'Leary ym. 2013, 146). Käytännön kokemustiedolla on keskeinen rooli sosiaalityöntekijöiden ammatillisessa toiminnassa. Se rakentuu työn arjessa ja ilmenee esimerkiksi tilannetajuna, ammatillisina käytäntöinä sekä kykynä arvioida asiakkaiden tilanteita kokonaisvaltaisesti. Tätä kokemustietoa kuvataan usein hiljaisena tietona, joka täydentää muodollista tietoa ja tukee päätöksentekoa. (Raunio 2009, 151.) Sosiaalityöntekijöille kertyy työnsä kautta myös kokemuksellista tietoa erilaisista yhteiskunnallisista ongelmista ja ihmisten elämäntilanteista, mikä muodostaa tärkeän osan sosiaalityön asiantuntijuutta ja ammatillista tietoperustaa (Pohjola 2011, 215).

Sosiaalityöntekijän asiantuntijuus rakentuu siten muodollisen koulutuksen lisäksi käytännön kokemuksista, reflektiivisyydestä ja vuorovaikutuksesta asiakkaiden kanssa. Samalla sosiaalityö asettaa työntekijälle huomattavia emotionaalisia ja ammatillisia vaatimuksia, jotka voivat vaikuttaa sekä hyvinvointiin että mahdollisuuksiin toimia ammatillisten tavoitteiden mukaisesti. Sosiaalityössä kohdataan päivittäin ihmisiä, joilla on traumaattisia kokemuksia, menetyksiä, väkivaltakokemuksia tai muita kuormittavia elämäntilanteita (Fagerström & Linner Ma-

Matikka 2023, 263). Halu auttaa vaikeassa asemassa olevia sekä vaikuttaa yhteiskunnallisiin epäkohtiin motivoi sosiaalityöntekijöitä hakeutumaan alalle ja pysymään siinä. Lisäksi myös oma-kohtaiset kokemukset sosiaalisista ongelmista voivat toimia merkittävänä motivaatiotekijänä sosiaalityön opintoihin hakeutumiselle. (Fagerström & Linner Matikka 2023, 263.)

Työhön liittyy kuitenkin merkittävää kuormitusta. Sosiaalityössä kohdataan myös eettisesti haastavia ja arkaluonteisia tilanteita, jotka voivat heijastua työntekijöiden työhyvinvointiin ja kokemukseen työn kuormittavuudesta (Saarinen ym. 2012, 405). Sosiaalityöntekijät kokevat työssään enemmän kuormitusta kuin monet muut pohjoismaiset kollegansa, ja erityisesti uransa alkuvaiheessa olevat työntekijät ovat alttiita työperäiselle kuormitukselle ja alanvaihtoajatuksille (Fagerström & Linner Matikka 2023, 264). Sosiaalityö on luonteeltaan vaativaa asiantuntijatyötä, jossa työntekijä toimii jatkuvasti muuttuvassa ja usein kuormittavassa toimintaympäristössä. Asiakkaiden vaikeat elämäntilanteet, suuret asiakasmäärät ja resurssien niukkuus voivat lisätä työn psyykkistä kuormitusta, mutta samalla asiakastyössä koetut onnistumiset ja työn merkityksellisyys voivat vahvistaa työhyvinvointia. Työn imu ja uupumus voivat esiintyä rinnakkain, mikä tekee työstä emotionaalisesti vaativaa. (Lehto-Lundén & Salovaara 2016, 169–170.)

Työhyvinvointi ei ole pelkästään yksilöllinen kysymys, vaan se kytkeytyy myös työn rakenteisiin, työyhteisöön ja johtamiseen. Sosiaalityössä työn vaatimukset ja käytettävissä olevat resurssit eivät aina ole tasapainossa, mikä voi lisätä työntekijöiden kuormitusta ja heikentää mahdollisuuksia toimia ammatillisten arvojen mukaisesti. Näissä tilanteissa työntekijän mahdollisuudet käyttää ammatillista harkintaa ja vaikuttaa omaan työhönsä voivat kaventua. (Lehto-Lundén & Salovaara 2016, 169–171.)

Myötätuntouupumuksella tarkoitetaan auttamisalojen ammattilaisten kokemaa kuormitusta, joka syntyy epäsuorasta altistumisesta asiakkaiden traumaattisille kokemuksille. Sekundäärista traumaperäistä stressiä voi syntyä esimerkiksi asiakkaiden kertomusten kuulemisesta, heidän tilanteisiinsa perehtymisestä tai traumaa koskevan materiaalin käsittelystä. Ammatillaisen stressitaso voi nousta empaattisen kohtaamisen seurauksena, sillä asiakkaan ymmärtäminen ja auttaminen edellyttävät emotionaalista osallistumista. Pitkittynyt altistuminen voi lisätä kuormitusta ja vaikeuttaa palautumista. Toisaalta työn merkityksellisyyden kokemus

sekä myötätunnon kokeminen voivat myös vahvistaa hyvinvointia ja suojata kuormittumiselta. (Fagerström & Linner Matikka 2023, 264–265.)

Sosiaalityön kuormittavuus ei kuitenkaan selity pelkästään yksilöllisillä tekijöillä, vaan siihen vaikuttavat myös työn rakenteelliset ja organisatoriset ehdot. Sosiaalityöntekijän toimintaan vaikuttavat samanaikaisesti sekä henkilökohtaiset että rakenteelliset tekijät. Tämän vuoksi ammatillista toimintaa ei voida tarkastella irrallaan eettisistä, organisatorisista ja yhteiskunnallisista reunaehdoista. Eettinen päätöksenteko ei ole yksittäisen työntekijän vastuulla, vaan siihen osallistuvat työyhteisö ja organisaatio. Eettisyys rakentuu jatkuvassa keskustelussa ja yhteisessä pohdinnassa muuttuvassa toimintaympäristössä (Talentia 2023, 8). Sosiaalityöntekijän on tasapainoiltava asiakkaiden tarpeiden, organisaation resurssien, lainsäädännöllisten velvoitteiden ja ammattieettisten periaatteiden välillä, mikä voi synnyttää eettisiä ristiriitoja ja kuormittaa työntekijöitä (Rantonen 2025, 16–18, 24). Sosiaalityöntekijän työ ei myöskään rajoitu yksittäisten asiakkaiden tilanteiden tarkasteluun, vaan siihen liittyy vastuu tunnistaa ja tehdä näkyväksi hyvinvointijärjestelmän epäkohtia. Tällöin ammatillinen toimijuus ulottuu asiakastyötä laajemmalle yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. (Metteri 2012, 9–10.)

Edellä esitetyn perusteella sosiaalityö näyttäytyy emotionaalisesti vaativana, eettisesti jännitteisenä ja yhteiskunnallisesti sidottuna asiantuntijatyönä. Työntekijän toiminta rakentuu jatkuvassa vuorovaikutuksessa asiakkaiden kokemusten, organisatoristen reunaehtojen sekä oman kokemushistorian kanssa. Ammatillinen osaaminen perustuu muodollisen tiedon lisäksi kokemukselliseen tietoon, reflektiivisyyteen sekä kykyyn hyödyntää näitä asiakastyössä. Näin työntekijän henkilökohtaiset kokemukset muodostuvat yhdeksi ammatilliseen toimintaan vaikuttavaksi tekijäksi. Tästä näkökulmasta työntekijän henkilökohtaisten kokemusten, erityisesti trauma- ja häpeäkokemusten, tarkastelu tarjoaa mahdollisuuden syventää ymmärrystä ammatillisen toimijuuden rakentumisesta.

3 Toimijuus ja ammatillinen toimijuus sosiaalityössä

3.1 Toimijuus yksilöiden ja rakenteiden välisessä vuorovaikutuksessa

Toimijuus on moniulotteinen ja eri tieteenaloilla vaihtelevasti määritelty käsite, jolla viitataan tavallisesti aktiivisuuteen, aloitteellisuuteen, osallisuuteen sekä kokemukseen oman toiminnan hallinnasta (Niiranen & Nokelainen 2020, 4–5). Yhteistä erilaisille määritelmille on ajatus toimijasta subjektina, joka kykenee tekemään valintoja ja vaikuttamaan tapahtumien kulkuun. Toimijuus liittyy siten vapauteen toimia, mahdollisuuteen tehdä päätöksiä sekä kykyyn saada aikaan muutosta suhteessa ympäröiviin rakenteisiin (Niiranen & Nokelainen 2020, 5). Toimijuus ei kuitenkaan rajaudu yksilöön, vaan sen subjektina voi olla myös yhteisö, jolloin huomio kohdistuu kollektiiviseen toimintaan ja yhteisiin vaikutusmahdollisuuksiin.

Toimijuuden ontologiset lähtökohdat vaihtelevat eri tutkimusperinteissä. Eteläpelto ym. (2013, 45–46) huomauttavat, että käsitettä käytetään usein ilman tarkempaa määrittelyä siitä, nähdäänkö toimijuus yksilön ominaisuutena, rakenteiden mahdollistamana toimintana vai näiden välisenä suhteena. Työelämän muutokset ja elinikäisen oppimisen korostuminen ovat tehneet toimijuudesta keskeisen käsitteen erityisesti ammatillisen kehittymisen ja työssä oppimisen tutkimuksessa (Eteläpelto ym. 2013, 45–47). Samansuuntaisesti Hokkanen (2013, 59–60) korostaa, että toimijuus rakentuu suhteessa kontekstiin, muihin toimijoihin ja ympäröiviin rakenteisiin. Näissä lähestymistavoissa keskeiseksi nousee kysymys toiminnan mahdollisuuksista: missä määrin toimijalla on tilaa tehdä valintoja ja vaikuttaa toiminnan lopputuloksiin.

Eteläpelto ym. (2013, 60–61) esittävät subjektikeskeisen sosiokulttuurisen näkökulman, jossa toimijuus ymmärretään yksilön ja sosiaalisen kontekstin vuorovaikutuksessa rakentuvaksi ilmiöksi. Toimijuus ei ole pelkästään yksilön sisäinen ominaisuus eikä täysin rakenteiden määrittämä, vaan se muotoutuu suhteessa työyhteisön käytäntöihin, valtasuhteisiin ja käytettävissä oleviin resursseihin. Tämä näkemys on linjassa Hokkasen (2013, 60–61) esittämien toimijuuden ulottuvuuksien kanssa, joissa korostuvat tavoitteellisuus, ennakoivuus, itseohjautuvuus ja reflektiivisyys. Toimijuus sisältää kyvyn asettaa päämääriä, arvioida toiminnan seurauksia ja suunnata omaa toimintaa uudelleen suhteessa omiin arvoihin ja taitoihin.

Hokkanen (2013, 61–62) syventää toimijuuden tarkastelua modaalisuuksien avulla. Toiminta rakentuu haluamisesta, osaamisesta, kykenemisestä, velvollisuuksista, mahdollisuuksista ja

tunteista. Toimijuus ei siten ole pelkkää tahtoa, vaan siihen kietoutuvat osaaminen, tilanteessa realisoituvat resurssit, normatiiviset odotukset sekä emotionaaliset ulottuvuudet. Toimijuus on lisäksi asteittaista ja tilannesidonnaista: se voi olla vahvaa, hiljaista, ambivalenttia tai rajoittunutta ja uusiutuu jatkuvasti suhteessa muuttuviin konteksteihin (Hokkanen 2013, 61–62).

Laajemmin tarkasteltuna toimijuutta ei voida palauttaa pelkästään yksilöön eikä toisaalta yksinomaan rakenteisiin. Archerin (2000, 17–18) mukaan yksilöt ovat aktiivisia toimijoita, jotka kykenevät refleктоimaan toimintaansa ja vaikuttamaan omaan elämäänsä, vaikka toiminta tapahtuu aina suhteessa sosiaalisiin rakenteisiin. Samoin Billett (2006, 53–58) korostaa, että toimijuus rakentuu yksilön ja sosiaalisen ympäristön vuorovaikutuksessa: yksilöt eivät ainoastaan omaksu valmiita käytäntöjä, vaan myös muokkaavat niitä omien kokemustensa, tavoitteidensa ja tulkintojensa pohjalta. Toimijuus ilmenee tällöin siinä, miten yksilöt valitsevat osallistumisensa ja sitoutumisensa erilaisiin tilanteisiin.

Goller ja Paloniemi (2017, 2–3) määrittelevät toimijuuden yksilön kykynä tehdä valintoja ja toimia niiden pohjalta siten, että hän voi vaikuttaa omaan elämäänsä ja ympäristöönsä. Toimijuus ilmenee päätöksentekona, aloitteellisuutena ja aktiivisena toimintana, jossa yksilö pyrkii vaikuttamaan tilanteisiin eikä ainoastaan reagoi niihin. Samalla he korostavat, että toimijuus on keskeinen käsite työssä oppimisen ja ammatillisen kehittymisen tarkastelussa, sillä yksilöt osallistuvat aktiivisesti käytäntöjen muokkaamiseen.

Sosiaalitieteissä toimijuus on keskeinen käsite, kun tarkastellaan yksilön ja yhteiskunnan välistä suhdetta. Sen avulla pohditaan, missä määrin ihmiset voivat ohjata omaa toimintaansa omien valintojensa pohjalta ja missä määrin heidän toimintaansa muovaavat erilaiset sosiaaliset, taloudelliset ja kulttuuriset rakenteet sekä normit (Eteläpelto, Heiskanen & Collin 2011, 18). Eteläpellon ym. (2011, 18) mukaan toimijuus näkyy ihmisen toiminnassa silloin, kun hän tekee valinnan useiden mahdollisten toimintatapojen välillä ja hänen tekonsa vaikuttaa siihen, mitä tilanteessa tapahtuu. Toisin sanoen toimijuus ilmenee tilanteissa, joissa tapahtunut ei olisi toteutunut ilman yksilön omaa toimintaa.

Toimijuutta voidaan tarkastella myös ajallisesti rakentuvana prosessina. Emirbayerin ja Mischen (1998, 962–963) mukaan toimijuus on ajallisesti rakentuva sosiaalinen prosessi, jossa

yksilön toiminta kytkeytyy menneeseen, tulevaan ja nykyhetkeen. Toimijuus ei siten ole pysyvä ominaisuus, vaan se muotoutuu jatkuvasti vuorovaikutuksessa ympäröivien rakenteiden ja tilanteiden kanssa. Emirbayerin ja Mischen (1998, 963) mukaan toimijuus rakentuu kolmesta toisiinsa kietoutuvasta ulottuvuudesta: menneeseen suuntautuvasta tottumuksellisesta toiminnasta, tulevaisuuteen suuntautuvasta projektiivisesta ulottuvuudesta sekä nykyhetkeen kiinnittyvästä arvioivasta toiminnasta. Menneeseen suuntautuva ulottuvuus viittaa siihen, että toiminta perustuu aiempiin kokemuksiin ja opittuihin toimintatapoihin, kun taas projektiivinen ulottuvuus kuvaa kykyä kuvitella vaihtoehtoisia tulevaisuuksia. Nykyhetkeen suuntautuva ulottuvuus puolestaan liittyy kykyyn arvioida tilanteita ja tehdä valintoja kulloisessakin kontekstissa.

Toimijuus kytkeytyy tiiviisti sosiaalisiin rakenteisiin, mutta ei palaudu niihin. Sen sijaan toimijuus ja rakenteet ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa, sillä yksilöt toimivat olemassa olevien rakenteiden puitteissa, mutta voivat samalla myös muuttaa niitä. Tämä korostaa toimijuuden dynaamista ja kontekstisidonnaista luonnetta sekä sitä, että yksilöt eivät ole pelkästään rakenteiden ohjaamia, vaan myös aktiivisia toimijoita omassa elämässään. (Emirbayer & Mische 1998, 962–963.)

Toimijuuden keskeisenä edellytyksenä voidaan pitää refleksiivisyyttä eli yksilön kykyä tarkastella itseään suhteessa toimintaympäristöönsä. Archerin mukaan refleksiivisyyden avulla ihmiset arvioivat itselleen merkityksellisiä asioita sekä tekevät tulevaa toimintaansa koskevia valintoja (Tapola-Haapala 2011, 22–23). Refleksiivisyys mahdollistaa omien kokemusten, tavoitteiden ja toimintamahdollisuuksien arvioinnin suhteessa ympäröiviin olosuhteisiin. Refleksiivisyys ei liity ainoastaan toiminnan arviointiin, vaan myös kokemusten merkityksellistämiseen. Posttraumaattinen kasvu voidaan ymmärtää prosessina, jossa yksilö jäsentää kokemuksiaan ja rakentaa niille uusia merkityksiä (Durkin & Joseph 2009, 232). Tämä näkökulma tuo toimijuuden tarkasteluun ulottuvuuden, jossa yksilö ei ainoastaan reagoi kokemuksiinsa, vaan osallistuu aktiivisesti niiden tulkintaan ja merkityksellistämiseen.

Edellä esitetyn perusteella toimijuus voidaan ymmärtää yksilön ja ympäristön välisessä vuorovaikutuksessa rakentuvana, ajallisesti muotoutuvana ja refleksiivisyyttä edellyttävänä ilmiönä.

Toimijuus ei palaudu yksilöllisiin ominaisuuksiin eikä yhteiskunnallisiin rakenteisiin, vaan rakentuu niiden välisessä suhteessa. Tämä käsitteellinen ymmärrys toimii lähtökohtana ammatillisen toimijuuden tarkastelulle.

3.2 Ammatillinen toimijuus sosiaalityössä

Ammatillinen toimijuus viittaa siihen, miten työntekijät käyttävät vaikutusmahdollisuuksiaan, tekevät valintoja, ottavat kantaa ja osallistuvat työelämän käytäntöihin tavoilla, jotka muokkaavat heidän työtään ja ammatillista identiteettiään (Niiranen & Nokelainen 2020, 5). Toimijuus ei tarkoita ainoastaan yksilön aktiivisuutta, vaan sitä, miten yksilö toimii suhteessa työn rakenteisiin, odotuksiin ja mahdollisuuksiin. Ammatillinen toimijuus rakentuu siten yksilöllisten resurssien ja organisatoristen ehtojen vuorovaikutuksessa, eikä työntekijä toimi irrallaan ympäristöstään, vaan osana työyhteisöä, organisaatiota ja laajempaa yhteiskunnallista kontekstia (Vähäsantanen 2014, 130; Niiranen & Nokelainen 2020, 4–5).

Ammatillisen toimijuuden tarkastelu edellyttää sen yhteyden ymmärtämistä ammatilliseen identiteettiin. Toimijuus ei rakennu tyhjiössä, vaan kietoutuu siihen, miten työntekijä ymmärtää itsensä ammatillisena toimijana, millaisiin arvoihin hän sitoutuu ja millaisena hän kokee paikkansa työyhteisössä (Eteläpelto ym. 2013, 58–60). Ropo ja Gustafsson (2006, 50) lähestyvät identiteettiä kysymyksenä siitä, kuka yksilö on tai tuntee olevansa. Ammatillisessa kontekstissa tämä kysymys suuntautuu siihen, millaiseksi yksilö ymmärtää itsensä suhteessa omaan työhönsä ja ammatillisuuteensa. Ammatillisella identiteetillä tarkoitetaan yksilön käsitystä itsestään ammatillisena toimijana, ja se rakentuu elämänhistorian, kokemusten sekä työn ja ammatin kanssa käydyn vuorovaikutuksen kautta (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 26).

Ammatillinen identiteetti ei ole pysyvä, vaan ajallisesti rakentuva ja neuvoteltava prosessi (Kirpal 2004, 204; Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 26). Se muotoutuu dynaamisessa vuorovaikutuksessa yksilön omien arvojen, asenteiden ja resurssien sekä työn rakenteellisten ehtojen välillä (Kirpal 2004, 201). Työ- ja ammatti-identiteetti muodostavat keskeisen osan aikuisen identiteettiä, mutta niiden merkitys vaihtelee yksilön elämäntilanteen mukaan (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 32). Näin ammatillista identiteettiä on tarkoituksenmukaista tarkastella osana laajempaa persoonallista identiteettiä.

Työelämän muutokset, kuten epävarmuus, projektimaisuus ja jatkuva muuntautuminen, ovat tehneet ammatillisesta identiteetistä entistä keskeisemmän (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 26–27). Työntekijältä odotetaan joustavuutta, jatkuvaa oppimista ja kykyä tehdä oma osaaminen näkyväksi, mikä korostaa aktiivista toimijuutta suhteessa työhön ja ammattiin. Samalla riittämättömät resurssit, tuen puute tai työn kuormittavuus voivat heikentää ammatillisen identiteetin rakentumista ja johtaa voimattomuuden, vieraantumisen tai uupumuksen kokemuksiin (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 28–29). Myös työn lisääntyvä kiire ja tehokkuusvaatimukset voivat vähentää mahdollisuuksia reflektioon, vaikka juuri reflektiivisyys on keskeistä identiteetin kehittymiselle.

Työelämän muutokset, kuten tehokkuusvaatimusten kasvu, organisaatiouudistukset ja elinikäisen oppimisen korostuminen, ovat tehneet myös ammatillisesta toimijuudesta keskeisen käsitteen työssä oppimisen ja asiantuntijuuden tutkimuksessa (Eteläpelto ym. 2013, 45–47; Vähäsantanen 2014, 129). Näissä olosuhteissa työntekijöiltä odotetaan aktiivisuutta, omaaloitteisuutta ja kykyä kehittää työkäytäntöjä. Toimijuus ei kuitenkaan rajoitu muutoksiin sopeutumiseen, vaan se voi ilmetä myös kriittisenä kannanottona tai vastarintana tilanteissa, joissa työntekijä pyrkii puolustamaan ammatillisia arvojaan tai vaikuttamaan työn ehtoihin (Eteläpelto ym. 2013, 46; Vähäsantanen 2014, 131–132).

Ammatillinen toimijuus rakentuu lisäksi suhteessa työn rakenteellisiin ehtoihin. Sosiaalityössä työntekijöiden vaikutusmahdollisuudet voivat vaihdella esimerkiksi resurssien, johtamisen ja työn organisoinnin mukaan. Vaikka työntekijällä olisi valmiuksia reflektiiviseen ja eettisesti sensitiiviseen toimintaan, organisatoriset rajoitteet voivat kaventaa toimijuuden mahdollisuuksia. Vaikeita tilanteita voi syntyä silloin, kun työntekijät kokevat, etteivät pysty toteuttamaan ammatillisesti tärkeinä pitämiään tavoitteita työn ulkoisten ehtojen vuoksi (Tapola-Haapala 2011, 7). Näin ammatillinen toimijuus näyttäytyy relationaalisena ilmiönä, jossa yksilölliset kokemukset, ammatillinen identiteetti ja rakenteelliset reunaehdot kietoutuvat toisiinsa (Lehto-Lundén & Salovaara 2016, 169–171).

Ammatillinen toimijuus ilmenee vaikuttamisena omaan työhön, osallistumisena muutoksiin sekä ammatillisen identiteetin jatkuvana neuvotteluna (Vähäsantanen 2014, 130–131). Se ei ole yksittäinen teko, vaan ajallisesti rakentuva prosessi, jossa aiemmat kokemukset ja elämänkulku suuntaavat työntekijän toimintaa nykyisissä ja tulevaisissa tilanteissa (Eteläpelto ym. 2013,

58–59). Tässä mielessä identiteetti ja toimijuus ovat erottamattomasti kietoutuneita toisiinsa: identiteetti suuntaa toimijuutta, ja toimijuus puolestaan muokkaa identiteettiä.

Sosiaalityössä ammatillinen toimijuus saa erityisiä piirteitä työn luonteesta. Työntekijän rooli sisältää usein keskenään jännitteisiä tehtäviä, kuten asiakkaan tukemista ja toisaalta kontrollia tai päätöksentekoa asiakkaan elämässä. Nämä rooliristiriidat edellyttävät jatkuvaa eettistä harkintaa sekä oman toiminnan reflektointia. Ammatillinen toimijuus rakentuu tällöin työntekijän kokemusten, arvojen, ammatillisen identiteetin ja työn käytäntöjen vuorovaikutuksessa. (Lehto-Lundén & Salovaara 2016, 166–168.)

Sosiaalityön kontekstissa ammatillinen toimijuus liittyy keskeisesti asiakkaan tukemiseen. Kotirannan ja Virkin (2011, 123–124) mukaan sosiaalityön tavoitteena on tukea asiakkaan selviytymistä lieventämällä ongelmia, turvaamalla elämän edellytyksiä sekä vahvistamalla asiakkaan omaa toimijuutta. Tässä näkökulmassa ihminen nähdään sekä ympäristönsä osana että aktiivisena toimijana. Sosiaalityöntekijän toimijuus rakentuu asiakkaiden tarpeiden, hyvinvointivaltion tavoitteiden sekä palvelujärjestelmän ehtojen välisessä jännitteessä. Sosiaalityöntekijä toimii asiakkaan ja yhteiskunnallisten rakenteiden välittäjänä, jolloin toimijuus muotoutuu suhteessa sekä asiakkaiden tarpeisiin että institutionaalisiin vaatimuksiin (Metteri 2012, 10, 17).

Sosiaalialan ammattietiikka suuntaa ammatillista toimijuutta tilanteissa, joissa työntekijän on tehtävä valintoja asiakkaan oikeuksien, hyvinvoinnin ja yhteiskunnallisten velvoitteiden välillä (Talentia 2023, 6–7). Ammatillinen toimijuus ei tällöin ole vain yksilön valinnanvapautta, vaan myös vastuuta arvioida toimintansa seurauksia ja perustella ratkaisujaan eettisesti. Sosiaalialan työssä työntekijä kohtaa tilanteita, joissa on punnittava erilaisia arvoja ja näkökulmia, mikä tekee eettisestä harkinnasta keskeisen osan ammatillista osaamista (Talentia 2023, 7–8). Toimijuus kytkeytyy tällöin myös eettiseen vastuuseen ja kykyyn arvioida oman toiminnan vaikutuksia. Sosiaalityössä ammatilliseen toimijuuteen sisältyy myös vastuu asiakkaiden tilanteiden arvioinnista sekä hyvinvointipoliittisten tavoitteiden toteuttamisesta käytännön työssä. Työntekijä joutuu jatkuvasti tasapainoilemaan asiakkaiden tarpeiden, lainsäädännöllisten velvoitteiden, organisaation resurssien ja ammattieettisten periaatteiden välillä. Työlle

on ominaista päätöksenteko asiakkaiden elämäntilanteisiin liittyvissä kysymyksissä, mikä tekee sosiaalityöstä samanaikaisesti vastuullista, vaativaa ja eettisesti kuormittavaa (Rantonen 2025, 22–24).

Reflektiivisyys on keskeinen osa sosiaalityön asiantuntijuutta ja ammatillista toimijuutta. Työntekijän kyky tarkastella omaa toimintaansa, tunteitaan ja suhteitaan asiakkaisiin mahdollistaa ammatillisen kasvun sekä eettisesti kestävien ratkaisujen tekemisen. Reflektiivinen työote tekee näkyväksi myös sen, miten työntekijän omat kokemukset ja taustat voivat vaikuttaa työskentelyyn. Näin ollen ammatillinen toimijuus ei muodostu pelkästään ulkoisista toimintamahdollisuuksista, vaan siihen kietoutuvat myös yksilön sisäiset prosessit, kuten kokemusten jäsentäminen ja niiden merkityksellistäminen suhteessa työhön. (Lehto-Lundén & Salovaara 2016, 166–167.)

Ammatillinen toimijuus on myös emotionaalisesti jäsentynyt ilmiö. Tunteet eivät ainoastaan seuraa ammatillista toimintaa, vaan ne voivat myös käynnistää ja suunnata toimijuutta sekä kietoutua ammatillisen identiteetin ylläpitämiseen (Vähäsantanen & Eteläpelto 2015, 12–13). Työssä koetut tunteet rakentuvat sekä yksilöllisinä että sosiaalisesti muotoutuvina kokemuksina, ja ne ovat yhteydessä toimijuuden vahvuuteen (Vähäsantanen ym. 2024, 63–64, 75–76). Mahdollisuus vaikuttaa omaan työhön ja toteuttaa ammatillisia arvoja kytkeytyy usein myönteisiin tunnekokemuksiin, kun taas vaikutusmahdollisuuksien puute voi lisätä kuormitusta ja uupumusta (Vähäsantanen 2014, 132). Toimijuuden emotionaalinen ulottuvuus korostaa myös omien kokemusten tunnistamisen, käsittelyn ja reflektiivisen tarkastelun merkitystä. Omien kokemusten käsittelyn ja reflektiivisen työskentelyn on nähty tukevan ammatillista kasvua sekä syventävän ymmärrystä asiakkaiden kokemuksista. Kaganin ja Itzickin (2020, 392) mukaan ammatillisen avun hakeminen voi vahvistaa sosiaalityöntekijöiden kykyä käsitellä omia haasteitaan sekä lisätä herkkyyttä tunnistaa ja ymmärtää sekä omia että asiakkaiden tarpeita.

4 Trauma, häpeä ja resilienssi osana toimijuuden rakentumista

4.1 Trauma kokemuksena ja sen vaikutus yksilön toiminnalle

Trauma voidaan määritellä tapahtumaksi, tapahtumien sarjaksi tai olosuhteiksi, jotka yksilö kokee fyysisesti tai psyykkisesti uhkaavina ja jotka voivat aiheuttaa pitkäkestoisia haitallisia vaikutuksia ihmisen hyvinvointiin sekä hänen fyysiseen, emotionaaliseen ja sosiaaliseen toimintakykyyn (SAMHSA 2014, 7; Blomqvist-Lyytikäinen 2020, 244). Traumaattiset kokemukset ovat osa inhimillistä elämää, mutta traumatisoituminen ei seuraa automaattisesti järkyttävästä tapahtumasta. Hippin (2023, 15) mukaan tähän vaikuttaa se, että useimmilla ihmisillä on käytössään psyykkisiä, kehollisia ja sosiaalisia selviytymiskeinoja, joiden avulla kuormittavia kokemuksia voidaan käsitellä ja liittää osaksi omaa elämäntarinaa. Traumatisoituminen liittyy tilanteisiin, joissa kokemus ylittää yksilön sietokyvyn ja käytettävissä olevat säätelykeinot osoittautuvat riittämättömiksi (Karkkunen 2020, 222).

Tällöin kokemus ei integroidu osaksi yhtenäistä kokemuksellista kokonaisuutta, vaan jää osittain jäsentymättömäksi ja voi aktivoitua myöhemmin erilaisissa tilanteissa. Van der Kolk (2017, 31) kuvaa traumaa tilanteena, jossa yksilö kohtaa niin kuormittavan kokemuksen, ettei hänellä ole riittäviä keinoja käsitellä sitä, kun taas Levine (2008, 64–65) tarkastelee traumaa keskeneräiseksi jääneenä puolustusreaktiona. Näitä näkökulmia yhdistää ajatus hallinnan menetyksestä ja säätelyjärjestelmien kuormittumisesta, mikä voi vaikuttaa yksilön tapaan kokea itsensä, kehonsa ja ympäristönsä.

Trauman vaikutukset eivät rajoitu tapahtumahetkeen, vaan ne voivat ilmetä myöhemmässä elämässä esimerkiksi tunnesäätelyn vaikeuksina, ahdistuneisuutena, uniongelmina sekä haasteina ihmissuhteissa ja minäkuvassa (Chu 2011, 22, 35; Traumaterapiakeskus 2019, 29–30). Pitkäkestoiseen traumaperäiseen stressiin voi liittyä mieleen tunkeutuvia muistoja, välttämiskäyttäytymistä, ylivireyttä sekä vaikeuksia identiteetin rakentumisessa (Chu 2011, 35). Trauma vaikuttaa siten siihen, miten yksilö jäsentää turvallisuuttaan, omia rajojaan ja suhdettaan muihin ihmisiin. Trauma voi ilmetä sekä psyykkisinä että kehollisina reaktioina, jotka vaihtelevat yksilöllisesti. Traumaan voi liittyä myös dissosiaatiota, jota Hipp (2023, 18) kuvaa suojautumisen muotona tilanteissa, joissa kokemus on sietämätön eikä fyysinen pakeneminen ole mahdollista. Tällöin kokemus voi eriytyä siten, ettei se integroidu osaksi yhtenäistä muistia tai

kokemuksellista jatkuvuutta. Erityisesti varhaiset ja toistuvat kuormittavat kokemukset voivat vaikuttaa siihen, millaisiksi yksilön tunnesäätely- ja selviytymiskeinot muotoutuvat elämänkulun aikana.

Traumaattisten kokemusten seuraukset vaihtelevat kuitenkin yksilöllisesti. Samankin tapahtuman kokeneet ihmiset voivat kokea tilanteen eri tavoin, sillä yksilölliset, psykologiset ja sosiaaliset tekijät vaikuttavat siihen, millaisia merkityksiä kokemukselle muodostuu (SAMHSA 2014, 7). Suuri osa ihmisistä kohtaa elämänsä aikana vähintään yhden traumaattisen tapahtuman, mutta kaikki eivät kehitä pitkäkestoisia oireita (Frans ym. 2005, 296; Poijula 2018, 66–67). Resilienssi eli kyky säilyttää toimintakyky ja toipua vaikeista kokemuksista on yleinen ilmiö (Agaibi & Wilson 2005, 203–204). Kokemuksen voimakkuus, kesto, ajoittuminen sekä yksilön elämäntilanne vaikuttavat siihen, millaisia seurauksia traumaattisella tapahtumalla on.

Edellä kuvatun perusteella trauma voidaan ymmärtää ajallisesti rakentuvana ja yksilöllisesti muotoutuvana kokemuksena, jonka vaikutukset kietoutuvat osaksi identiteettiä, kehon kokemuksia ja sosiaalisia suhteita. Mikäli kokemus ei integroidu osaksi elämäntarinaa, se voi ilmetä myöhemmin esimerkiksi tunkeutuvina mielikuvina, kehollisina reaktioina tai hallinnan tunteen menetyksenä (Suokas-Cunliffe 2006b, 19–20). Tällöin yksilö voi reagoida myöhemmissä tilanteissa ikään kuin alkuperäinen uhkatilanne olisi edelleen läsnä.

Traumaattisten kokemusten vaikutukset voivat ulottua myös yksilöä laajemmalle. Tutkimuksessa on esitetty, että traumakokemusten vaikutukset voivat siirtyä sukupolvien välillä erityisesti sen kautta, miten kokemuksia käsitellään ja millaisia selviytymiskeinoja perheissä omakсутaan (Lehrner & Yehuda 2018, 22–23). Ahlströmin (2015, 184) mukaan väkivalta, traumaattiset kokemukset ja psyykkinen kuormitus voivat välittyä sukupolvelta toiselle erityisesti silloin, kun kokemuksia ei ole mahdollista käsitellä ja jäsentää osaksi omaa elämäntarinaa. Kiintymyssuhteiden näkökulmasta myös jäsentymättömät kiintymyssuhdemallit voivat välittyä seuraaville sukupolville, mikäli menetyksiä ja traumaattisia kokemuksia ei ole mahdollista kohdata, työstää ja integroida (Ahlström 2015, 192). Lisäksi perheen sisällä koetut traumat voivat olla vaikutuksiltaan erityisen vakavia, koska ne tapahtuvat suhteissa, joiden tulisi tarjota turvaa ja suojaa (Suokas-Cunliffe 2006a, 9).

Sosiaalityössä kohdataan usein asiakkaita, joiden elämässä on traumaattisia kokemuksia, kuten väkivaltaa, hyväksikäyttöä tai muita pitkäkestoisesti kuormittavia elämäntilanteita.

Trauma voi vaikuttaa ihmisen käsityksiin itsestään, muista ihmisistä ja maailmasta sekä heijastua psyykkiseen ja sosiaaliseen toimintakykyyn pitkälle elämänsäkuuluun (Levenson 2017, 1; Karkkunen 2020, 222–223). Samalla myös sosiaalityöntekijät altistuvat työssään toistuvasti traumaan liittyville kertomuksille ja kokemuksille. Asiakkaiden traumaattiset kokemukset voivat kuormittaa myös auttamistyötä tekeviä ammattilaisia, jolloin puhutaan sekundaarisesta traumaattisesta stressistä. Sitä pidetään erityisesti traumatisoituneiden asiakkaiden kanssa työskentelevien ammattilaisten työn kuormittavuutena ja ammatillisena riskinä (Bride 2007, 63–64).

Trauman merkitys sosiaalityössä ei kuitenkaan rajoitu asiakkaiden kokemuksiin, vaan myös työntekijän omat elämäkokemukset voivat vaikuttaa siihen, miten hän tulkitsee asiakkaiden tilanteita ja rakentaa vuorovaikutusta. Tämän vuoksi on tärkeää, että työntekijä tunnistaa omien kokemustensa vaikutukset omaan toimintaansa. Työstetyt ja jäsennetyt vaikeat kokemukset voivat toimia voimavarana lisäämällä ymmärrystä ja empatiaa muita kohtaan. Samalla on kuitenkin huomioitava, että myös asiakkaiden traumataustat vaikuttavat vuorovaikutukseen: trauma voi ilmetä esimerkiksi pelkoina tai erilaisina puolustus- ja reagoititapoina, jotka eivät välttämättä ole asiakkaalle itselleen täysin tiedostettuja. (Blomqvist-Lyytikäinen 2020, 243.) Traumainformoidusta näkökulmasta vaikealta tai vastustavalta näyttäytyvää käyttäytymistä voidaan tällöin tarkastella traumaattisiin kokemuksiin liittyvinä suoja- ja selviytymiskeinoina sen sijaan, että se tulkittaisiin yksinomaan motivaation puutteeksi tai yhteistyöhaluttomuudeksi (Levenson 2017, 2).

4.2 Häpeä kokemuksena ja sen yhteys toimijuuteen

Häpeä on tunne, joka kuuluu jokaisen ihmisen kokemuksiin, ja siihen liittyy läheisesti myös muita tunteita, kuten ujous ja nolostuminen. Häpeän voimakkuus vaihtelee tilanteen mukaan, ja sen kokeminen on usein hyvin yksilöllistä. Toisin kuin monet muut tunteet, häpeä ei noudata selkeitä yhteisiä lainalaisuuksia, minkä vuoksi toisen kokema häpeä voi näyttäytyä ulkopuoliselle vaikeasti ymmärrettävänä. Häpeä kytkeytyy vahvasti yksilön omaan elämänhistoriaan ja kehitykseen, ja se voi rakentua vähitellen esimerkiksi emotionaalisesti torjuvissa vuorovaikutussuhteissa tai kaltoinkohtelua sisältäneessä kasvuympäristössä. Erityisen voimakkaasti häpeä voi kietoutua traumaattisiin kokemuksiin. (Yletyinen 2015, 280.)

Traumatisoitumiseen voi liittyä voimakasta häpeää, joka kietoutuu kokemuksiin avuttomuudesta, hallinnan menetyksestä ja arvottomuudesta. Häpeään liittyy usein kokemuksia epäonnistumisesta, riittämättömyydestä ja kyvyttömyydestä, ja se voi ilmetä myös tappiomielialana. (Blomqvist-Lyytikäinen 2020, 244–246.) Hippin (2023, 25–26) mukaan häpeä voi lievittyä, kun traumaattiset kokemukset saavat tulla kerrotuiksi turvallisessa ja vastaanottavassa ympäristössä. Kun kärsimys tulee nähdyksi ja todistetuksi toisen ihmisen läsnäolossa, kokemuksen eristävä ja vaiettu luonne alkaa purkautua. Tällainen vuorovaikutuksellinen prosessi mahdollistaa kokemusten vähittäisen jäsentymisen osaksi elämäntarinaa, jolloin trauma ei määritä identiteettiä yksinomaan häpeän ja arvottomuuden kautta.

Häpeä liittyy keskeisesti identiteettiin, sillä se koskettaa kokemusta omasta arvosta ja kelvollisuudesta suhteessa toisiin ihmisiin. Traumaattisten kokemusten yhteydessä häpeä voi kohdistua sekä tapahtuneeseen että omaan itseen, jolloin yksilö voi tulkita itsensä puutteellisenä tai epäonnistuneena, vaikka vastuu tapahtuneesta ei olisi hänen. Mikäli traumaattiset kokemukset integroituvat osaksi elämänhistoriaa, häpeän tilalle voi vähitellen rakentua toisenlainen suhde itseen. Integraatio ei tarkoita tapahtuneen oikeuttamista, vaan sitä, että kokemus asettuu osaksi elämänkulun jatkumoa eikä hallitse nykyhetkeä. Tällöin yksilö voi tunnistaa selviytymisensä, omat voimavaransa ja mahdollisuuden suhtautua itseensä myötätuntoisemmin. (Hipp 2023, 25–26.) Scheffin (2005, 289) mukaan häpeän tunnistamiseen voi liittyä myös häpeän ja ylpeyden välinen liike, kun yksilö kykenee kohtaamaan oman rajallisuutensa ilman tuomitsevaa suhtautumista itseensä.

Häpeän purkautuminen ei kuitenkaan ole pelkästään yksilön sisäinen prosessi, vaan se rakentuu relationaalisesti. Ihmiset merkityksellistävät kokemuksiaan suhteessa toisiin, ja myös häpeä sekä sen lievittyminen kietoutuvat vuorovaikutukseen ja yhteiskunnallisiin puhetapoihin. Yhteisölliset asenteet ja normit voivat joko vahvistaa leimautumisen kokemusta tai mahdollistaa kokemusten tunnistamisen ja sanoittamisen. Häpeä ei siten synny tyhjiössä, vaan on yhteydessä siihen, millaisena haavoittuvuus ja kärsimys kulttuurisesti ymmärretään. (Hipp 2023, 25–26.)

Häpeä voi syntyä tilanteissa, joissa yksilö kokee jäävänsä vaille arvostusta, hyväksyntää tai tunnustusta muilta ihmisiltä, mikä voi heikentää käsitystä itsestä ja vaikuttaa identiteetin ra-

kentumiseen (Houston 2016, 4–5). Tällaiset kokemukset eivät kuitenkaan johda automaattisesti toimintaan tai muutokseen, vaan ne voivat ilmetä myös vetäytymisenä, passiivisuutena tai vaikeuksina osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan (Houston 2016, 13–14). Tästä näkökulmasta häpeä voidaan ymmärtää toimijuutta rajoittavana ilmiönä, joka kaventaa yksilön mahdollisuuksia nähdä itsensä aktiivisena toimijana.

Sosiaalityössä keskeiseksi nousee tällöin vuorovaikutussuhteen merkitys. Luottamuksellinen ja kunnioittava kohtaaminen voi mahdollistaa häpeään liittyvien kokemusten tunnistamisen ja käsittelyn sekä tukea myönteisemmän minäkuvan rakentumista (Houston 2016, 16–17). Tunnustamisen kokemuksella on tässä keskeinen rooli: kun yksilön kokemukset, oikeudet ja voimavarat tulevat nähdyiksi ja arvostetuiksi, se voi vahvistaa itsetuntoa, itseluottamusta ja mahdollisuuksia toimia aktiivisena toimijana omassa elämässä (Houston 2016, 4).

Posttraumaattisen kasvun näkökulmasta vaikeiden kokemusten jäsentäminen voi johtaa syvempään muutokseen yksilön suhteessa itseensä ja elämäänsä. Kasvu ei tarkoita pelkästään oireiden lievittymistä, vaan esimerkiksi elämän tarkoituksellisuuden vahvistumista, henkilökohtaista kasvua ja kokemusta oman elämän hallinnasta (Durkin & Joseph 2009, 232). Tällöin myös häpeään kietoutuneet kokemukset voivat muuntua osaksi identiteettiä tavalla, joka ei rajoita toimijuutta, vaan voi parhaimmillaan tukea sitä.

Häpeä näyttäytyy keskeisenä ilmiönä, joka voi sekä rajoittaa että mahdollistaa toimijuutta. Se kietoutuu yksilön identiteettiin, vuorovaikutussuhteisiin ja yhteiskunnallisiin rakenteisiin, ja sen merkitys riippuu siitä, millaisissa olosuhteissa ja suhteissa kokemuksia käsitellään. Tämä näkökulma on keskeinen tarkasteltaessa, miten trauma- ja häpeäkokemukset voivat heijastua sosiaalityöntekijöiden ammatilliseen toimijuuteen.

4.3 Resilienssi yksilön selviytymisen ja sopeutumisen prosessina

Resilienssillä viitataan psyykkiseen palautumiskykyyn ja kykyyn sopeutua vastoinkäymisiin siten, että toimintakyky säilyy tai palautuu vaikeiden kokemusten jälkeen (Poijula 2018, 16–17). Resilienssi ei merkitse haavoittumattomuutta eikä sitä, etteivät traumaattiset kokemukset jättäisi jälkiä, vaan pikemminkin kykyä käsitellä kokemuksia ja jatkaa elämää niiden kanssa. Kärsimys ja selviytyminen eivät siten sulje toisiaan pois, vaan voivat olla samanaikaisesti läsnä.

Resilienssiä ei tule ymmärtää pysyvänä persoonallisuuden piirteenä, vaan dynaamisena prosessina, joka rakentuu yksilön ja ympäristön vuorovaikutuksessa. (Poijula 2018, 18–20.) Sen ilmeneminen on kontekstisidonnaista: sama yksilö voi selviytyä hyvin tietyissä olosuhteissa ja kuormittua merkittävästi toisissa.

Resilienssi ei ole yksittäinen ominaisuus, vaan monimuotoinen prosessi, jossa psykologiset, sosiaaliset ja ympäristöön liittyvät tekijät kietoutuvat yhteen (Agaibi & Wilson 2005, 195). Se rakentuu esimerkiksi tunteiden säätelystä, coping-keinoista, persoonallisuustekijöistä sekä yksilön käytettävissä olevista resursseista. Resilienssi eroaa yksittäisistä selviytymisstrategioista siinä, että se kuvaa laajempaa ja pidempikestoista sopeutumisen ja palautumisen kokonaisuutta (Poijula 2018, 18).

Yhtenä resilienssin keskeisenä ulottuvuutena pidetään mahdollisuutta posttraumaattiseen kasvuun. Vaikeat kokemukset voivat joissakin tilanteissa vahvistaa yksilön ymmärrystä itsestään, lisätä elämän merkityksellisyyden kokemusta ja tuottaa uusia voimavaroja. Tällöin palautuminen ei tarkoita palaamista entiseen, vaan muutoksen kautta rakentuvaa uutta tasapainoa (Poijula 2018, 18, 21). Tätä ilmiötä kuvataan posttraumaattisena kasvuna, jossa yksilö voi kokea muutoksia esimerkiksi arvoissaan, ihmissuhteissaan ja elämän merkityksellisyyden kokemuksessa (Durkin & Joseph 2009, 228, 232). Samansuuntaisesti resilienssiteoria korostaa, että kriisit voivat toimia myös kehityksellisinä käännekohtina, joissa yksilö joko palautuu, kuormittuu tai vahvistuu kokemuksen kautta (Richardson 2002, 311–312).

Resilienssi rakentuu sekä yksilön sisäisistä voimavaroista että ympäristön tarjoamasta tuesta. Esimerkiksi itseluottamus, tunteiden säätely, ongelmanratkaisutaidot sekä sosiaalinen tuki voivat toimia suojaavina tekijöinä, jotka tukevat selviytymistä vaikeissa tilanteissa (Richardson 2002, 309; Agaibi & Wilson 2005, 196–198). On kuitenkin huomioitava, että traumaattisten kokemusten seuraukset vaihtelevat yksilöittäin: osa ihmisistä säilyttää suhteellisen vakaan toimintakykynsä, kun taas toiset kehittävät erilaisia oireita (Hornor 2017, 384). Resilienssin käsite auttaa jäsentämään tätä yksilöllistä vaihtelua.

Resilienssi ei kuitenkaan rajaudu yksilöön, vaan rakentuu myös relationaalisesti suhteessa muihin ihmisiin ja ympäristöön. Niemi (2025, 20–21) tarkastelee resilienssiä työelämän kontekstissa relationaalisena ilmiönä, jossa yksilön selviytyminen ja sopeutuminen kietoutuvat ihmissuhteisiin, työyhteisöön ja toimintaympäristöön. Perheen ja läheisten merkitys korostuu

erityisesti siinä, miten traumaattisia kokemuksia käsitellään ja merkityksellistetään. Vanhempien tapa sanoittaa omia kokemuksiaan vaikuttaa siihen, miten merkitykset välittyvät seuraaville sukupolville. (Poijula 2018, 67–68.) Samoin tutkimuksessa on esitetty, että traumaattisten kokemusten vaikutukset voivat näkyä ylisukupolvisesti myös esimerkiksi arvoissa, asenteissa ja toimintatavoissa (Lehrner & Yehuda 2018, 26).

Resilienssi näyttäytyy dynaamisena, relationaalisena ja kontekstisidonnaisena prosessina, joka kietoutuu yksilön kokemuksiin, vuorovaikutussuhteisiin ja ympäröiviin olosuhteisiin (Poijula 2018, 18–20; Niemi 2025, 20–21). Se tarjoaa näkökulman siihen, miten trauma- ja häpeäkokemukset eivät välttämättä johda pelkästään kuormitukseen, vaan voivat reflektiivisesti käsiteltyinä jäsentyä myös voimavaroiksi. Tämä näkökulma on keskeinen tarkasteltaessa ammatillista toimijuutta sosiaalityössä. Mikäli henkilökohtaiset kokemukset jäävät jäsentymättömiksi, ne voivat kuormittaa työntekijää ja rajoittaa hänen ammatillista toimijuuttaan. Vastavasti käsitellyt kokemukset voivat vahvistaa ymmärrystä, eettistä herkkyyttä ja kykyä kohdata asiakkaiden kokemuksia. Näin resilienssi voi toimia prosessina, jonka kautta trauma- ja häpeäkokemukset kietoutuvat ammatilliseen toimijuuteen joko sitä vahvistaen tai rajoittaen.

5 Tutkimuksen toteuttaminen

5.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tavoitteena on tarkastella, miten sosiaalityöntekijät merkityksellistävät omia trauma- ja häpeäkokemuksiaan suhteessa ammatilliseen identiteettiinsä, asiakkaiden ymmärtämiseen sekä ammatilliseen toimijuuteensa. Tutkimus kohdistuu erityisesti henkilökohtaisen kokemuksen ja ammatillisen toiminnan väliseen suhteeseen sosiaalityössä. Kiinnostuksen kohteena on se, millä tavoin henkilökohtaiset trauma- ja häpeäkokemukset kietoutuvat ammatillisen identiteetin rakentumiseen ja asiakkaiden ymmärtämiseen sekä millaisia merkityksiä ne saavat ammatillisen toimijuuden kannalta.

Tutkimus sijoittuu laadullisen ja tulkitsevan sosiaalityön tutkimuksen kenttään, jossa keskeistä on toimijoiden omien merkityksenantojen tarkastelu. Tutkimuksen pääpaino ei ole trauma- tai häpeäkokemusten sisällöllisessä analyysissä, vaan siinä, miten työntekijät itse jäsentävät näiden kokemusten merkitystä suhteessa omaan ammatilliseen toimintaansa. Tutkimuksella pyrin siten lisäämään ymmärrystä henkilökohtaisten trauma- ja häpeäkokemusten ja ammatillisen toimijuuden välisestä suhteesta sosiaalityössä.

Tutkimuksen kohderyhmänä ovat sosiaalityöntekijät, joilla on omakohtaisia trauma- ja/tai häpeäkokemuksia ja jotka ovat valmiita refleктоimaan näiden kokemusten merkitystä ammatillisessa kontekstissa. Tutkimukseen osallistuminen ei edellytä diagnoosia tai kokemusten tiettyä luonnetta, vaan keskeistä on osallistujan oma kokemus ja sille annetut merkitykset suhteessa työhön.

Tutkimusta ohjaavat seuraavat tutkimuskysymykset:

1. Miten trauma- ja häpeäkokemukset näkyvät sosiaalityöntekijöiden ammatillisessa identiteetissä sekä asiakkaiden ymmärtämisessä?
2. Millä tavoin trauma- ja häpeäkokemukset voivat mahdollistaa tai rajoittaa ammatillista toimijuutta?

Tutkimuskysymysten avulla tarkastelen sosiaalityöntekijöiden omia merkityksenantoja henkilökohtaisten trauma- ja häpeäkokemusten yhteydestä ammatilliseen identiteettiin, asiakkaiden ymmärtämiseen ja ammatilliseen toimijuuteen. Lisäksi tarkastelen, millaisin ehdoin kokemukset voivat mahdollistaa tai rajoittaa ammatillista toimijuutta. Tutkimuskysymykset tarkentuivat tutkimusprosessin ja aineiston analyysin edetessä. Tutkimuksen alkuvaiheessa kiinnostukseni kohdistui yleisemmin trauma- ja häpeäkokemusten merkitykseen sosiaalityöntekijöiden ammatillisessa toimijuudessa. Aineiston analyysin myötä kokemusten merkitykset alkoivat kuitenkin jäsentyä kahdeksi toisiinsa kietoutuvaksi kokonaisuudeksi. Yhtäältä aineistossa korostuivat kokemusten yhteydet ammatillisen identiteetin rakentumiseen ja asiakkaiden ymmärtämiseen, toisaalta kokemusten ammatillista toimijuutta mahdollistavat ja rajoittavat merkitykset. Tutkimuskysymyksiä tarkennettiin analyysiprosessin aikana siten, että ne vastasivat mahdollisimman täsmällisesti tutkimuksen tarkoitusta ja aineistosta muodostunutta kokonaisuutta.

Tutkimuksen keskeiset tulokset esitetään seuraavissa kahdessa pääluvussa. Teoriaohjaavan sisällönanalyysin avulla muodostuneet viisi pääteemaa on jäsennetty tutkimuskysymysten mukaisesti kahdeksi laajemmaksi tulokokonaisuudeksi. Luvussa 6 tarkastellaan trauma- ja häpeäkokemusten merkityksiä sosiaalityöntekijöiden ammatilliselle identiteetille ja asiakkaiden ymmärtämiselle. Luvussa 7 tarkastellaan kokemusten ammatillista toimijuutta mahdollistavia ja rajoittavia merkityksiä. Päälukujen alaluvut rakentuvat analyysissä muodostuneiden viiden pääteeman ympärille. Vaikka pääteemat esitetään tulosten jäsentämiseksi erillisinä kokonaisuuksina, ne kietoutuvat aineistossa toisiinsa ja muodostavat yhdessä kokonaiskuvan trauma- ja häpeäkokemusten merkityksistä sosiaalityöntekijöiden ammatilliselle identiteetille, asiakkaiden ymmärtämiselle ja ammatilliselle toimijuudelle.

5.2 Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat

Tutkimukseni sijoittuu laadullisen tutkimuksen kenttään, ja sen metodologisena lähtökohtana on fenomenologinen tutkimusote. Laadullinen lähestymistapa soveltuu tutkimukseen, jossa kiinnostus kohdistuu ihmisten kokemuksiin, tulkintoihin ja niille annettuihin merkityksiin. Laadullisessa tutkimuksessa korostuvat tiedon subjektiivinen luonne, tutkimukseen osallistuvien näkökulmat sekä tutkijan ja aineiston välinen vuorovaikutteinen suhde (Puusa & Juuti 2020,

75–76). Keskeistä ei tällöin ole ilmiön määrällinen mittaaminen tai tulosten tilastollinen yleistäminen, vaan pyrkimys ymmärtää tutkittavaa ilmiötä osallistujien omista lähtökohdista käsin. Laadullinen tutkimus mahdollistaa sellaisten kokemusten ja merkitysten tarkastelun, jotka eivät välttämättä tule näkyviksi määrällisen tutkimuksen keinoin (Hakala 2024, 25). Laadulliselle aineistolle on lisäksi ominaista ilmaisun monipuolisuus, kerroksellisuus ja kompleksisuus, mikä mahdollistaa tutkittavaan ilmiöön liittyvien merkitysten tarkastelun useista näkökulmista (Alasuutari 2011, 84). Tässä tutkimuksessa laadullinen lähestymistapa mahdollistaa sosiaalityöntekijöiden henkilökohtaisten trauma- ja häpeäkokemusten tarkastelun suhteessa siihen, millaisia merkityksiä he itse antavat kokemuksilleen osana ammatillista identiteettiään, asiakkaiden ymmärtämistä ja ammatillista toimijuuttaan.

Tunteet, kokemukset ja henkilökohtaiset tulkinnat eivät näyntyä tutkimusta häiritsevinä tekijöinä, vaan olennaisina osina tutkittavaa ilmiötä (Hakala 2024, 25). Tämä lähtökohta on tutkimuksessani erityisen merkityksellinen, sillä trauma- ja häpeäkokemusten ammatillista merkitystä ei voida erottaa siitä, miten sosiaalityöntekijät itse kokemuksiaan tulkitsevat ja suhteuttavat niitä omaan elämänhistoriaansa ja ammatilliseen toimintaansa. Tavoitteena ei siten ole tuottaa yleistettäviä päätelmiä siitä, millainen merkitys trauma- tai häpeäkokemuksilla sosiaalityöntekijöille lähtökohtaisesti on, vaan syventää ymmärrystä siitä, millaisia merkityksiä kokemukset voivat saada ammatillisessa kontekstissa.

Fenomenologinen tutkimusote tarkoittaa tutkimukseni kiinnostuksen elettyihin kokemuksiin ja niille annettuihin merkityksiin. Fenomenologiassa ilmiöitä pyritään ymmärtämään sellaisina kuin ne ilmenevät ihmisten kokemuksissa ja elämismaailmassa (Groenewald 2004, 44). Keskeistä on ilmiöiden tarkasteleminen niiden kokemusperäisen ilmenemisen kautta sekä sen ymmärtäminen, miten ihmiset itse merkityksellistävät kokemuksiaan (Kakkori 2009, 273–274; Neubauer ym. 2019, 2–3; Huhtinen & Tuominen 2020, 297–298). Fenomenologinen lähtökohta soveltuu siten tutkimukseeni, jossa tarkastelun kohteena eivät ole traumaattiset tapahtumat tai häpeäkokemukset sellaisinaan, vaan sosiaalityöntekijöiden niille antamat merkitykset suhteessa ammatilliseen identiteettiin, asiakkaiden ymmärtämiseen ja ammatilliseen toimijuuteen.

Fenomenologisessa ajattelussa kokemukset ymmärretään yksilöllisinä ja kontekstisidonnaisina. Ne rakentuvat suhteessa ihmisen henkilökohtaiseen historiaan, sosiaalisiin suhteisiin ja

ympäröivään maailmaan (Neubauer ym. 2019, 5; Laine 2015, 30–31). Vaikka kokemukset ovat yksilöllisiä, ne muotoutuvat vuorovaikutuksessa sosiaalisen ja kulttuurisen ympäristön kanssa, ja niiden kautta ihmiset rakentavat suhdettaan itseensä, toisiin ihmisiin ja ympäröivään maailmaan (Toikkanen & Virtanen 2018, 9–10, 15). Tämä lähtökohta on tutkimuksessani olennainen, sillä trauma- ja häpeäkokemusten merkitys ammatilliselle toimijuudelle ei muodostu yksinomaan kokemuksen tapahtumisesta. Kiinnostukseni kohdistuu siihen, miten kokemuksia myöhemmin tulkitaan ja jäsennetään sekä millaisia yhteyksiä sosiaalityöntekijät rakentavat henkilökohtaisen kokemushistoriansa ja ammatillisen toimintansa välille.

Fenomenologiseen ajatteluun liittyy myös kokemuksen intentionaalisuus. Kokemus suuntautuu aina johonkin ja saa merkityksensä suhteessa siihen, mitä koetaan. Ihmisen toimintaa voidaan näin ymmärtää tarkastelemalla niitä merkityksiä, joiden pohjalta hän toimii ja tulkitsee ympäristöään (Laine 2015, 31). Tässä tutkimuksessa sosiaalityöntekijöiden henkilökohtaisia trauma- ja häpeäkokemuksia tarkastellaan suhteessa siihen, millaisia merkityksiä ne saavat heidän tavassaan ymmärtää asiakkaita, kohdata haavoittuvuutta ja jäsentää omaa ammatillista toimijuuttaan. Fenomenologinen tutkimusote mahdollistaa siten henkilökohtaisen kokemuksen ja ammatillisen toiminnan välisen suhteen tarkastelun osallistujien omista merkityksenannoista käsin.

Fenomenologisen tutkimuksen lähtökohtana on pyrkimys lähestyä tutkittavien kokemuksia ilman ennalta määrättyjä oletuksia siitä, millaisia merkityksiä kokemuksilla tulisi olla. Tutkimuksessani tämä on tärkeää erityisesti siksi, ettei trauma- ja häpeäkokemuksia lähtökohtaisesti määritellä ammatillista toimijuutta joko vahvistaviksi tai rajoittaviksi. Sen sijaan kiinnostus kohdistuu siihen, millaisiksi kokemusten merkitykset muodostuvat osallistujien omissa tulkinnoissa. Kokemukset ymmärretään jatkuvasti uudelleen jäsenyvinä ilmiöinä, jotka rakentuvat suhteessa yksilön elämänhistoriaan, vuorovaikutukseen ja ympäröivään maailmaan. Näin sama kokemus voi saada erilaisia merkityksiä eri elämäntilanteissa ja ammatillisen kehityksen vaiheissa.

Fenomenologiseen tutkimukseen liittyy olennaisesti myös tutkijan reflektiivisyys. Tutkijan tehtävänä on tiedostaa omat ennako-oletuksensa ja suhteensa tutkittavaan ilmiöön sekä tarkastella kriittisesti sitä, miten ne voivat vaikuttaa tutkimusprosessiin ja tehtyihin tulkintoihin. Fe-

nomenologisessa tutkimuksessa tätä kuvataan pyrkimyksenä sulkeistaa omia ennakkokäsityksiä, jotta tutkittavien kokemukset voisivat tulla esiin mahdollisimman niiden omista lähtökohdista käsin (Groenewald 2004, 49–50). Täydellinen irrottautuminen tutkijan aiemmasta tiedosta, kokemuksista ja ennakko-oletuksista ei kuitenkaan ole mahdollista. Tämän vuoksi ymmärrän reflektiivisyyden tässä tutkimuksessa ennen kaikkea oman tutkija-asemani ja tulkintojeni jatkuvana kriittisenä tarkasteluna läpi tutkimusprosessin.

5.3 Tutkimusaineisto ja aineiston keruu

Tutkimusaineisto kerättiin puolistrukturoiduilla yksilöhaastatteluilla. Menetelmävalinta perustui siihen, että tutkimuksessa tarkastellaan sosiaalityöntekijöiden henkilökohtaisten trauma- ja häpeäkokemusten merkityksellistämistä suhteessa ammatilliseen toimijuuteen. Tutkimuksen tavoitteena ei ollut kartoittaa kokemusten yksityiskohtaista sisältöä tai tarkastella yksittäisten tapahtumien tarkkaa kulkua, vaan ymmärtää sitä, millaisia merkityksiä osallistujat liittävät kokemuksiinsa sekä miten nämä kokemukset jäsentyvät osaksi heidän ammatillista identiteettiään, asiakastyötään ja tapaansa ymmärtää sosiaalityötä.

Puolistrukturoitu haastattelu soveltui tutkimuksen aineistonkeruumenetelmäksi erityisen hyvin, sillä se mahdollisti tutkimuskysymysten kannalta keskeisten teemojen systemaattisen käsittelyn, mutta jätti samalla tilaa osallistujien omille tulkinnoille, kokemukselliselle kerronnalle ja reflektiolle. Menetelmä mahdollisti myös sellaisten kokemusten, merkitysten ja näkökulmien esiin tulemisen, joita en tutkijana olisi välttämättä osannut ennakoida etukäteen. Tämä oli tärkeää erityisesti tutkimuksessa, jossa tarkastellaan sensitiivisiä ja henkilökohtaisia kokemuksia, joiden merkitykset rakentuvat yksilöllisesti ja usein moniulotteisesti. Yksilöhaastattelu soveltuu sensitiivisten aiheiden tutkimiseen, sillä se mahdollistaa henkilökohtaisten kokemusten käsittelyn luottamuksellisessa tilanteessa (Kallinen ym. 2015, 57). Trauma-, häpeä- ja haavoittuvuuskokemuksiin liittyy usein vaikeasti sanoitettavia tunteita, minkä vuoksi tutkimuksessa oli tärkeää luoda haastattelutilanteisiin mahdollisimman turvallinen ja kiireetön ilmapiiiri. Yksilöhaastattelu tarjosi osallistujille mahdollisuuden käsitellä kokemuksiaan ilman muiden osallistujien läsnäoloa tai pelkoa ulkopuolisten reaktioista. Tämä oli olennaista myös siksi, että useat haastateltavat kuvasivat vaikeiden kokemustensa olevan asioita, joista he eivät olleet aiemmin puhuneet kovinkaan laajasti.

Haastattelu voidaan ymmärtää tavoitteellisena keskusteluna, jonka avulla tutkija pyrkii tavoittamaan tutkittavien kokemuksille antamia merkityksiä (Puusa 2020, 103–104). Tässä tutkimuksessa haastattelut perustuivat ennalta määriteltyihin teemoihin, mutta säilyttivät joustavuutensa siten, että osallistujien omat kokemukset ja niille annetut merkitykset pystyivät nousemaan esiin heidän omista lähtökohdistaan käsin (Puusa 2020, 112–113). Haastattelujen tavoitteena ei ollut ohjata osallistujia tietynlaisiin vastauksiin, vaan mahdollistaa heidän kokemustensa mahdollisimman avoin ja reflektiivinen tarkastelu.

Haastateltavia tavoiteltiin julkaisemalla haastattelupyyntö Facebookissa toimivassa Sosiaalityön uraverkosto -ryhmässä. Lisäksi haastattelupyyntöä jaettiin Lapin yliopiston sosiaalityön graduseminaarin Moodle-ryhmässä tutkimuksesta tiedottamisen ja osallistujien tavoittamisen laajentamiseksi. Kaikki tutkimukseen osallistuneet ilmoittautuivat mukaan Facebookissa julkaistun haastattelupyynnön kautta. Osallistuminen tutkimukseen perustui vapaaehtoisuuteen, ja tutkimukseen osallistui yhteensä 11 sosiaalityöntekijää. Haastattelut toteutettiin Microsoft Teams -etäyhteyden välityksellä. Etähaastattelu mahdollisti tutkimukseen osallistumisen maantieteellisestä sijainnista riippumatta eri puolilta Suomea. Lisäksi etähaastattelut tarjosivat osallistujille mahdollisuuden käsitellä sensitiivistä aihetta heille tutussa ja turvallisessa ympäristössä. Tämä saattoi osaltaan madaltaa kynnystä puhua henkilökohtaisista ja emotionaalisesti vaikeista kokemuksista.

Etähaastatteluihin liittyy kuitenkin myös erityispiirteitä, jotka vaikuttavat vuorovaikutukseen ja aineiston muodostumiseen. Vaikka Teams-haastatteluissa kamerayhteys mahdollisti visuaalisen vuorovaikutuksen, osa kehollisesta vuorovaikutuksesta ja nonverbaalisista viesteistä jäi väistämättä rajallisemmin havaittavaksi kuin fyysisesti samassa tilassa toteutettavissa haastatteluissa. Toisaalta etäyhteys saattoi tarjota osallistujille kokemuksen fyysisestä etäisyydestä ja turvallisuudesta, mikä on voinut osaltaan tukea henkilökohtaisista kokemuksista puhumista. Haastattelujen aikana osa osallistujista liikuttui, pysähtyi pohtimaan kokemuksiaan pitkiksi ajoiksi tai palasi aiemmin käsiteltyihin teemoihin myöhemmin keskustelun aikana. Tämä teki näkyväksi sensitiivisten kokemusten käsittelyn emotionaalista luonnetta sekä kokemusten sanoittamiseen liittyvää pohdintaa.

Haastattelujen kesto vaihteli noin 30–60 minuutin välillä. Haastattelurunko rakentui tutkimuskysymysten ympärille ja sisälsi teemoja, jotka koskivat sosiaalityön auttamistyön luonnetta,

henkilökohtaisia kokemuksia, kokemusten merkitystä työssä, ammatillista toimijuutta, jaksamista sekä ammatillisia rajoja. Teemojen tarkoituksena oli varmistaa tutkimuskysymysten kannalta olennaisten aihealueiden käsittely kaikissa haastatteluissa samalla, kun osallistujille jäi tilaa painottaa itselleen merkityksellisiä näkökulmia. Haastattelukysymykset toimivat keskustelua ohjaavana runkona, mutta haastattelutilanteet etenivät joustavasti osallistujien ehdoilla. Osallistujilla oli mahdollisuus vastata kysymyksiin haluamassaan laajuudessa sekä jättää halutessaan vastaamatta yksittäisiin kysymyksiin. Haastattelujen aikana esitettiin myös tarkentavia ja syventäviä jatkokysymyksiä tilanteissa, joissa osallistujien kokemukset tai merkityksenannot edellyttivät tarkempaa käsittelyä. Fenomenologisen tutkimusotteen mukaisesti haastattelutilanteissa pyrittiin antamaan tilaa osallistujien omalle tavalle jäsentää kokemuksiinsa sen sijaan, että keskustelua olisi ohjattu liian tarkasti ennalta määriteltuihin kategorioihin.

Tutkimushaastattelu rakentuu vuorovaikutteisessa tilanteessa, jossa sekä tutkija että osallistuja vaikuttavat aineiston muodostumiseen. Haastattelussa ei näin ollen tuoteta vain vastauksia kysymyksiin, vaan kokemuksia myös sanoitetaan, jäsennetään ja tulkitaan vuorovaikutuksessa (Kallinen & Kinnunen 2021). Haastattelijan kysymysten muotoilu, rajaukset ja vuorovaikutustyyli vaikuttavat siihen, millaista aineistoa syntyy. Haastattelijan vaikutusta ei kuitenkaan nähdä yksinomaan tutkimuksen ongelmana, vaan olennaisena osana tutkimusprosessia, sillä kokemukset rakentuvat ja tulevat näkyviksi vuorovaikutuksessa (Kallinen & Kinnunen 2021). Tämä oli tutkimuksessani erityisen merkityksellistä, sillä henkilökohtaisten trauma- ja häpeäkokemusten sanoittaminen edellytti osallistujilta usein myös oman kokemushistorian ja sen ammatillisten merkitysten reflektiivistä tarkastelua haastattelutilanteessa. Haastattelutilanne ei siten ollut ainoastaan jo valmiiksi jäsenytyneiden kokemusten välittämistä, vaan osallistajat saattoivat myös pohtia ja jäsentää kokemustensa merkityksiä keskustelun aikana. Pyrin tietoisesti rakentamaan haastattelutilanteista mahdollisimman avoimia, hyväksyviä ja turvallisia, jotta osallistajat voisivat käsitellä myös emotionaalisesti vaikeita kokemuksia ilman pelkoa arvostelusta tai vähättelystä.

Haastattelut nauhoitettiin osallistujien suostumuksella ja litteroitiin sanatarkasti analyysia varten. Litteroinnissa pyrittiin säilyttämään osallistujien puheen sisältö ja ilmaisutavat mahdollisimman autenttisina. Puhekielen ilmauksia ei systemaattisesti muokattu kirjakielisiksi. Sanatarkka litterointi tuki tutkimuksen fenomenologista lähtökohtaa, sillä analyysin kannalta

olennaista oli säilyttää osallistujien oma tapa kuvata ja merkityksellistää kokemuksiaan. Litteroitua aineistoa ei siten käsitelty ainoastaan haastattelujen sisällön teknisenä tallenteena, vaan analyysin perustana, jonka avulla osallistujien kokemuksiin ja niille annettuihin merkityksiin voitiin palata analyysiprosessin eri vaiheissa. Litterointivaiheessa osallistujat anonymisoitiin, ja heidät merkitään tutkimuksessa tunnisteilla H1–H11.

5.4 Aineiston analyysi

Tässä tutkimuksessa aineisto analysoitiin teoriaohjaavan sisällönanalyysin avulla fenomenologisesta tutkimusotteesta käsin. Analyysin tavoitteena oli tarkastella, millaisia merkityksiä sosiaalityöntekijät liittävät omiin trauma- ja häpeäkokemuksiinsa sekä ymmärtää, miten nämä merkitykset kietoutuvat osaksi ammatillista toimijuutta. Fenomenologinen lähestymistapa ohjasi analyysia siten, että tarkastelun keskiössä olivat osallistujien eletyt kokemukset ja niille annetut merkitykset heidän omasta näkökulmastaan käsin (Neubauer ym. 2019, 2–3; Huhtinen & Tuominen 2020, 297–298). Keskeistä ei ollut arvioida kokemusten oikeellisuutta tai tapahtumien objektiivista kulkua, vaan ymmärtää niitä merkityksiä, joita osallistujat itse kokemuksilleen antoivat (Laine 2015, 30–31).

Aineiston analyysia ohjasi teoriaohjaava sisällönanalyysi. Teoriaohjaavassa analyysissa aineistosta nousevia merkityksiä tarkastellaan suhteessa tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin, mutta analyysi ei perustu valmiiden teoreettisten kategorioiden suoraan soveltamiseen aineistoon (Tuomi & Sarajarvi 2018, 117–122). Tässä tutkimuksessa teoria toimi ennen kaikkea tulkinnan välineenä ja analyysin tukena. Tutkimuksen keskeiset käsitteet, kuten trauma, häpeä, ammatillinen toimijuus ja ammatillinen identiteetti, auttoivat jäsentämään aineistosta esiin nousevia merkityksiä, mutta analyysin lähtökohtana säilyivät osallistujien omat kokemukset ja tavat merkityksellistää niitä.

Analyysiprosessi eteni vaiheittain ja oli luonteeltaan iteratiivinen. Ensimmäisessä vaiheessa litteroitu haastatteluaineisto luettiin useaan kertaan kokonaisuutena. Tavoitteena oli muodostaa yleiskuva aineistosta sekä tavoittaa se, miten osallistujat itse jäsensivät kokemuksiaan ja niiden merkityksiä. Aineiston toistuva lukeminen auttoi hahmottamaan haastattelujen kokonaisuutta sekä osallistujien tapoja kuvata kokemuksiaan ja niiden yhteyttä ammatilliseen

toimintaansa. Samalla aineistosta alkoi hahmottua alustavia merkityksiä, jotka liittyivät esimerkiksi asiakkaiden ymmärtämiseen, häpeään, emotionaaliseen kuormitukseen, ammatillisiin rajoihin, kokemukselliseen ymmärrykseen ja kokemusten käsittelyyn.

Seuraavassa vaiheessa aineistosta tunnistettiin tutkimuskysymysten kannalta merkityksellisiä ilmauksia. Näillä tarkoitettiin aineiston osia, jotka sisälsivät tutkimuksen kannalta olennaisia kokemuksia, tulkintoja tai merkityksenantoja (Tuomi & Sarajärvi 2018, 108–110). Ilmauksia tarkasteltiin sen perusteella, mitä ne kertoivat osallistujien kokemuksista ja niiden merkityksellistämisestä. Merkityksellisiä ilmauksia pelkistettiin siten, että niiden keskeinen sisältö säilyi mutta aineistoa voitiin samalla jäsentää analyttisesti. Pelkistämisen avulla aineistosta alkoi hahmottua toistuvia merkityksiä sekä tapoja, joilla osallistujat jäsensivät henkilökohtaisten kokemustensa suhdetta työhönsä, asiakkaisiin ja omaan ammatillisuuteensa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 108–110).

Analyysissa aineistoa pyrittiin tarkastelemaan mahdollisimman lähellä osallistujien omia ilmaisuja, jotta kokemusten alkuperäiset merkitykset säilyisivät. Fenomenologisen tutkimusotteen mukaisesti huomio kohdistui siihen, miten osallistujat kuvasivat kokemuksiaan ja millaisia merkityksiä he niille antoivat. Tarkastelussa kiinnitettiin huomiota esimerkiksi osallistujien kuvaamiin tunteisiin, kokemusten sisäisiin ristiriitoihin sekä siihen, millä tavoin he jäsensivät kokemustensa yhteyttä ammatilliseen toimintaansa. Kokemuksia ei pyritty pelkistämään toisistaan irrallisiksi teemoiksi, vaan niitä tarkasteltiin osana osallistujien laajempaa kokemuksellista maailmaa (Perttula 2008, 132–135).

Pelkistämisen jälkeen sisällöllisesti samankaltaisia ilmauksia ryhmiteltiin alateemoiksi, joita edelleen yhdistettiin laajemmiksi pääteemoiksi tutkimuskysymysten ohjaamina. Ryhmittelyn avulla yksittäiset ilmaukset alkoivat jäsentyä laajemmiksi merkityskokonaisuuksiksi (Eskola & Suoranta 2008, 15–20; Tuomi & Sarajärvi 2018, 108–110). Tässä vaiheessa analyysi oli vielä pääosin kuvailevaa, ja sen tavoitteena oli jäsentää aineistoa mahdollisimman lähellä osallistujien omia kokemuksia ja ilmaisuja. Samalla analyysissa tarkasteltiin kokemusten välisiä yhteyksiä, jännitteitä, ristiriitaisuuksia ja toistuvia merkityksiä. Taulukossa 1 havainnollistan analyysin etenemistä alkuperäisistä ilmauksista pelkistettyjen ilmausten ja alateemojen kautta pääteemoihin.

Taulukko 1 Esimerkki analyysin etenemisestä

Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus	Alateema	Pääteema
"Kyllä mä näen, että siihen tulee jonkinlaista syvyyttä..."	Omat kokemukset syventävät asiakkaiden ymmärtämistä	Kokemuksellinen ymmärrys	Trauma- ja häpeäkokemukset asiakkaiden ymmärtämisen rakentajina
"Olen pohtinut, voinko tehdä tätä työtä."	Kokemushistoria herättää epävarmuutta omasta kyvystä toimia sosiaalityössä	Ammatillisen identiteetin pohdinta	Trauma- ja häpeäkokemusten yhteys ammatilliseen toimijuuteen
"Jotkut tilanteet osuu ihan eri tavalla kuin toiset."	Osa asiakastilanteista herättää tavalista voimakkaampia tunnereaktioita	Emotionaalinen herkkyys ja kuormittuminen	Kokemusten kaksijaakoisuus: herkkyyden ja kuormituksen välinen jännite
"Ne ovat osa minua. Mutta minä olen käsitellyt ne."	Käsitellyt kokemukset ovat integroituneet osaksi identiteettiä ilman, että ne hallitsevat nykyhetkeä	Kokemusten käsittely ja integroituminen	Kokemusten käsittely ammatillisen toimijuuden mahdollistajana

Analyysin edetessä siirryttiin vähitellen kuvailevasta tarkastelusta tulkinnallisempaan vaiheeseen. Teoriaohjaavalle sisällönanalyysille on ominaista, että analyysi etenee aineiston kuvailusta kohti käsitteellisempää tulkintaa, jossa aineistosta muodostettuja merkityskokonaisuuksia tarkastellaan suhteessa tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin (Tuomi & Sarajärvi 2018, 117–122). Tässä vaiheessa huomio ei kohdistunut enää pelkästään siihen, mitä osallistujat kertoivat kokemuksistaan, vaan siihen, miten kokemuksia merkityksellistettiin suhteessa ammatilliseen identiteettiin, asiakkaiden ymmärtämiseen, ammatilliseen toimijuuteen ja työn toimintaympäristöön.

Analyysin aikana huomio kiinnittyi erityisesti siihen, etteivät trauma- ja häpeäkokemukset näyttäytyneet aineistossa yksiselitteisesti toimijuutta vahvistavina voimavaroina tai sitä rajoittavina kuormitustekijöinä. Samat kokemukset saattoivat lisätä asiakkaiden ymmärtämistä,

emotionaalista herkkyyttä ja reflektiivisyyttä sekä toisaalta kuormittaa työntekijää, lisätä samaistumista, herättää epävarmuutta tai haastaa ammatillisten rajojen ylläpitämistä. Mahdollistavat ja rajoittavat merkitykset eivät siten muodostaneet toisistaan erillisiä kategorioita, vaan saattoivat kietoutua samaan kokemukseen. Tämän vuoksi analyysissa kiinnitettiin huomiota kokemuksiin liittyviin jännitteisiin, ristiriitaisuuksiin ja merkitysten vaihteluun. Fenomenologisen tutkimusotteen mukaisesti kokemuksia tarkasteltiin moniulotteisina ja tilanteisesti rakentuvina ilmiöinä, minkä vuoksi sama kokemus saattoi saada erilaisia ja jopa keskenään ristiriitaisia merkityksiä (Laine 2015, 30–31).

Analyysin edetessä huomio kiinnittyi yhä enemmän siihen, ettei kokemusten ammatillinen merkitys näyttänyt rakentuvan yksinomaan itse kokemuksista, vaan myös siitä, millaisen suhteen osallistujat olivat muodostaneet omaan kokemushistoriaansa. Haastateltavat kuvasivat kokemustensa käsittelyä, merkityksellistämistä ja vaikutuksia eri tavoin, ja heidän suhteensa omiin kokemuksiinsa näyttäytyivät haastatteluhetkellä erilaisina. Tämä havainto auttoi ymmärtämään myös aineiston moniäänisyyttä: kokemuksille annetut erilaiset ammatilliset merkitykset eivät välttämättä olleet keskenään ristiriitaisia, vaan saattoivat liittyä myös siihen, millaiseksi suhde omiin kokemuksiin oli ajan kuluessa muodostunut. Kokemusten ammatillinen merkitys alkoi siten hahmottua pysyvän ominaisuuden sijaan ajallisesti rakentuvana ja muuttuvana.

Samalla analyysissa vahvistui havainto siitä, ettei kokemusten yhteyttä ammatilliseen toimijuuteen voitu tarkastella ainoastaan yksilöllisenä kysymyksenä. Kokemusten saamat ammatilliset merkitykset kietoutuivat myös työyhteisöön, organisatorisiin ehtoihin sekä mahdollisuuksiin toimia omien ammatillisten arvojen mukaisesti. Aineistossa henkilökohtainen kokemushistoria oli yhteydessä esimerkiksi vallan ja vastuun jäsentämiseen, asiakkaiden oikeuksien puolustamiseen, epäoikeudenmukaisuuteen puuttumiseen sekä tilanteisiin, joissa työntekijän omat ammatilliset arvot asettuivat jännitteeseen suhteeseen organisaation toimintatapojen kanssa. Toimijuuden tarkastelu laajeni tämän vuoksi yksilön ominaisuuksista siihen, miten kokemushistoria, ammatillinen identiteetti, arvot ja toimintaympäristö kietoutuivat toisiinsa.

Tulkinnan taustalla vaikutti ammatillisen toimijuuden teoreettinen viitekehys. Eteläpellon ja kollegoiden (2013, 60–62) mukaan toimijuus rakentuu yksilön elämänhistorian, identiteetin ja toimintaympäristön välisessä vuorovaikutuksessa. Aineistossa trauma- ja häpeäkokemusten

ammattillinen merkitys näyttäytyi vastaavalla tavalla relationaalisena ja ajallisesti rakentuvana. Merkitys ei rakentunut yksinomaan menneisyyden tapahtumista, vaan suhteessa kokemuksille annettuihin merkityksiin, niiden käsittelyyn, ammatilliseen identiteettiin sekä siihen sosiaaliseen ja organisatoriseen ympäristöön, jossa toimijuutta toteutettiin. Analyysin edetessä kokemuksia tarkasteltiin tämän vuoksi yhä selvemmin osana elämänhistorian, ammatillisen identiteetin ja toimintaympäristön välistä suhdetta.

Analyysin tuloksena muodostui viisi pääteemaa, jotka kuvaavat trauma- ja häpeäkokemusten merkityksiä sosiaalityöntekijöiden ammatilliselle identiteetille, asiakkaiden ymmärtämiselle ja ammatilliselle toimijuudelle. Pääteemat muodostuivat analyysiprosessin aikana aineistosta tunnistettujen merkityksellisten ilmausten, niiden pelkistämisen ja alateemojen muodostamisen pohjalta. Taulukossa 2 esitetään analyysissä muodostuneet viisi pääteemaa ja niiden keskeinen sisältö.

Taulukko 2 Tutkimuksen analyysissä muodostuneet pääteemat

Pääteema	Keskeinen sisältö
Trauma- ja häpeäkokemukset osana elämänhistoriaa	Kokemusten kietoutuminen identiteettiin, elämäntietoon ja ammatilliseen kasvuun
Trauma- ja häpeäkokemukset asiakkaiden ymmärtämisen rakentajina	Kokemuksellinen ymmärrys, empatia, asiakkaiden tunteiden ja kokemusten tunnistaminen sekä oman tietämisen rajojen tunnistaminen
Trauma- ja häpeäkokemusten yhteys ammatilliseen toimijuuteen	Ammattillinen identiteetti, arvot, vastuu, valta, oikeudenmukaisuus ja toimijuuden suuntautuminen
Kokemusten kaksijakoisuus: herkkyyden ja kuormituksen välinen jännite	Kokemuksellisen herkkyyden, samaistumisen, emotionaalisen kuormituksen ja ammatillisten rajojen välinen jännite
Kokemusten käsittely ammatillisen toimijuuden mahdollistajana	Reflektiivisyys, kokemusten käsittely ja integroituminen, ajallisuus, ammatillinen kasvu sekä sosiaalisen ja ammatillisen tuen merkitys

Reflektiivisyys nousi analyysin aikana esiin paitsi metodologisena lähtökohtana myös aineistosta rakentuvana läpileikkaavana sisältönä. Useat haastateltavat kuvasivat omien kokemustensa tietoista tarkastelua, niiden vaikutusten tunnistamista sekä kokemusten käsittelyä osana ammatillista toimintaansa. Reflektiivisyys ei siten rajoittunut yksittäiseen pääteemaan, vaan kietoutui asiakkaiden ymmärtämiseen, ammatillisen identiteetin ja toimijuuden rakentumiseen, kokemusten mahdollistaviin ja rajoittaviin merkityksiin sekä kokemusten käsitteelyyn. Erityisesti reflektiivisyys tuli näkyväksi kykynä tunnistaa henkilökohtaisen kokemushistorian yhteys omaan ammatilliseen toimintaan ja arvioida sitä suhteessa asiakkaan tilanteeseen, ammatillisiin rajoihin ja työntekijän omaan jaksamiseen.

Vaikka pääteemat erotettiin analyysissa toisistaan, ne eivät aineistossa näyttäytyneet toisistaan irrallisina ilmiöinä. Useat haastateltavat kuvasivat samoja kokemuksia samanaikaisesti esimerkiksi asiakkaiden ymmärtämisen, ammatillisen identiteetin, reflektiivisyyden, kuormittumisen ja kokemusten käsittelyn näkökulmista. Myös kokemusten mahdollistavat ja rajoittavat merkitykset saattoivat esiintyä samassa kertomuksessa rinnakkain. Teemojen välille muodostui siten osittain päällekkäisiä rajapintoja, eikä niiden erottelulla pyritä esittämään kokemusten ammatillisia merkityksiä toisistaan riippumattomina. Teemoittelu toimii ennen kaikkea analyttisenä välineenä, jonka avulla aineiston moniulotteisia ja toisiinsa kietoutuvia merkityksiä voidaan jäsentää tutkimuskysymysten kannalta ymmärrettäväksi kokonaisuudeksi.

Tulosten esittämistä varten analyysissa muodostuneet viisi pääteemaa jäsennettiin kahdeksi laajemmaksi tulokokonaisuudeksi. Luvussa 6 tarkastellaan trauma- ja häpeäkokemusten merkitystä osana elämänhistoriaa ja asiakkaiden ymmärtämistä, ja sen alaluvut rakentuvat kahden ensimmäisen pääteeman ympärille. Luvussa 7 tarkastelu kohdistuu kokemusten yhteyteen ammatilliseen toimijuuteen, ja sen alaluvut rakentuvat kolmen jälkimmäisen pääteeman ympärille. Kahden pääluvun muodostaminen palvelee tulosten esittämisen selkeyttä, mutta ei muuta analyysissa muodostuneiden viiden pääteeman asemaa tutkimuksen tuloksia jäsentävinä kokonaisuuksina.

Teoriaohjaavan analyysin mukaisesti aineistosta muodostettuja teemoja tarkasteltiin analyysin edetessä suhteessa tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen. Tavoitteena ei ollut sovitaa aineistoa valmiisiin teoreettisiin kategorioihin, vaan käyttää teoriaa aineistosta nousseiden merkitysten jäsentämisen ja ymmärtämisen välineenä. Analyysi rakentui siten aineiston

ja teorian välisenä vuoropuheluna, jossa osallistujien kokemukset säilyivät tulkinnan lähtökohdana, ja teoria auttoi niiden käsitteellistämässä sekä suhteuttamisessa laajempaan keskusteluun ammatillisesta toimijuudesta.

Reflektiivisyys oli keskeinen osa myös koko analyysiprosessia. Fenomenologisessa tutkimuksessa tutkijan tehtävänä on tiedostaa omat ennakko-oletuksensa ja suhteensa tutkittavaan ilmiöön sekä tarkastella kriittisesti sitä, miten nämä voivat vaikuttaa tutkimusprosessiin ja tulkintoihin (Groenewald 2004, 49–50). Tutkijana pyrin analyysin aikana jatkuvasti arvioimaan omien tulkintojeni muodostumista ja palaamaan aineistoon tilanteissa, joissa tulkinnat uhkasivat irrota osallistujien omista merkityksenannoista. Tavoitteena oli säilyttää uskollisuus osallistujien kokemuksille ja tavoille merkityksellistää niitä samalla, kun analyysissä muodostettiin yksittäisiä haastatteluja laajempia tulkintoja aineistossa toistuvista merkityksistä, jännitteistä ja yhteyksistä.

5.5 Tutkimuksen eettisyys

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan sosiaalityöntekijöiden henkilökohtaisia trauma- ja häpeäkokemuksia, minkä vuoksi tutkimusaihe on luonteeltaan sensitiivinen. Sensitiivisillä tutkimusaiheilla viitataan teemoihin, jotka ovat henkilökohtaisia, emotionaalisesti kuormittavia tai vaikeasti käsiteltäviä (Kallinen ym. 2015, 15–16). Trauma- ja häpeäkokemuksiin voi liittyä esimerkiksi haavoittumista, häpeää ja muita voimakkaita tunteita, minkä vuoksi niiden käsittely tutkimuksessa edellyttää erityistä eettistä herkkyyttä. Traumaattiset kokemukset voivat vaikuttaa ihmisen psyykkiseen, sosiaaliseen ja fyysiseen hyvinvointiin pitkällä aikavälillä (SAMHSA 2014, 4–5), mikä korostaa tutkijan vastuuta sensitiivisen aineiston käsittelyssä. Sensitiivisyys ei kuitenkaan ole kaikille ihmisille samanlaista, vaan kokemusten käsiteltävyys vaihtelee yksilöllisesti ja tilanteittain (Kallinen ym. 2015, 15–16). Myös käsitykset siitä, mitä pidetään henkilökohtaisena tai arkaluonteisena, voivat vaihdella kulttuurisesti ja kontekstuaalisesti (Kallinen ym. 2015, 17). Tutkija ei siten voi ennalta määritellä, mitkä kokemukset tai kysymykset osallistuja kokee vaikeiksi käsitellä, vaan sensitiivisyys edellyttää osallistujan yksilöllisten rajojen ja tutkimustilanteen jatkuvaa huomioimista.

Sosiaalityön tutkimuksessa eettiset kysymykset ovat erityisen keskeisiä, sillä tutkimuksen kohteena ovat usein ihmisten haavoittavat ja vaikeat elämäntilanteet (Enroos & Mäntysaari 2017,

24–25). Jo tutkimusaiheen valinta voidaan nähdä eettisenä kannanottona, koska tutkimus kohdistuu yhteiskunnallisesti merkittäviin ilmiöihin (Enroos & Mäntysaari 2017, 13). Sosiaalityön tutkimus kytkeytyy myös ammatillisiin arvoihin, kuten ihmisarvon kunnioittamiseen, oikeudenmukaisuuden edistämiseen sekä pyrkimykseen tuottaa tietoa, joka lisää ymmärrystä ihmisten erilaisista elämäntilanteista ja kokemuksista (Raunio 2009, 82, 92). Tässä tutkimuksessa eettinen vastuu korostui siinä, että tutkimuksen kohteena eivät olleet ainoastaan osallistujien vaikeat henkilökohtaiset kokemukset, vaan myös heidän näille kokemuksille antamansa merkitykset suhteessa omaan ammatillisuuteensa. Tutkimuksen toteuttaminen edellytti siten jatkuvaa harkintaa siitä, millä tavoin osallistujien henkilökohtaisia kokemuksia kysytään, tulkitaan ja esitetään tutkimuksessa niitä tarpeettomasti yksinkertaistamatta.

Tutkimuksessa noudatettiin Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK 2023, 11–13) hyvän tieteellisen käytännön periaatteita. Hyvän tieteellisen käytännön perustana ovat luotettavuus, rehellisyys, arvostus ja vastuunkanto, joiden tulee toteutua tutkimuksen suunnittelussa, toteuttamisessa ja raportoinnissa. Tässä tutkimuksessa nämä periaatteet tarkoittivat muun muassa tutkimusprosessin mahdollisimman läpinäkyvää kuvaamista, aiemman tutkimuksen asianmukaista huomioimista ja lähteisiin viittaamista sekä osallistujien yksityisyyden, itsemääräämisoikeuden ja luottamuksellisuuden suojaamista koko tutkimusprosessin ajan. Eettisyyttä ei siten tarkasteltu ainoastaan yksittäisinä tutkimuksen alussa tehtävinä ratkaisuin, vaan koko tutkimusprosessia läpäisevänä vastuuna.

Tutkimukseen osallistuminen perustui vapaaehtoisuuteen ja tietoon perustuvaan suostumukseen. Osallistujille toimitettiin ennen haastattelua kirjallinen tutkimustiedote, jossa kuvattiin tutkimuksen tarkoitus, tutkimukseen osallistuminen sekä aineiston käsittelyn ja anonymisoinnin periaatteet. Osallistujille kerrottiin, että osallistumisen sai keskeyttää missä tahansa tutkimuksen vaiheessa ilman perusteluja. Myös haastattelutilanteessa osallistujilla oli oikeus jättää vastaamatta yksittäisiin kysymyksiin, mikäli he eivät halunneet käsitellä jotakin aihetta. Tämä oli tutkimuksen sensitiivisen aiheen vuoksi erityisen tärkeää, sillä suostuminen tutkimukseen ei tarkoita sitä, että osallistuja luopuisi oikeudestaan määritellä, mitä henkilökohtaisia kokemuksiaan hän haluaa tutkimuksessa jakaa. Osallistujan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen merkitsi tässä tutkimuksessa siten myös mahdollisuutta määritellä itse kertomisensa rajat ja se, kuinka yksityiskohtaisesti kokemuksistaan halusi puhua.

Laadullisessa tutkimuksessa aineisto rakentuu tutkijan ja osallistujan välisessä vuorovaikutuksessa, minkä vuoksi eettiset kysymykset ovat läsnä myös itse aineistonkeruutilanteessa (Tuomi & Sarajärvi 2024, 147). Haastattelutilanteisiin sisältyy väistämättä tutkijan ja osallistujan välinen epäsymmetrinen asetelma: tutkija määrittelee tutkimusaiheen ja esittää kysymyksiä, mutta osallistuja antaa tutkimuksen käyttöön henkilökohtaisia kokemuksiaan. Tässä tutkimuksessa pyrin tämän vuoksi rakentamaan haastattelutilanteissa mahdollisimman avointa, hyväksyvää ja kunnioittavaa vuorovaikutusta sekä etenemään osallistujan kertomisen ehdoilla. Osallistujia ei painostettu kertomaan kokemuksistaan yksityiskohtaisemmin tai laajemmin kuin he itse halusivat. Eettinen herkkyys tarkoitti siten haastattelutilanteessa paitsi osallistujan kuuntelemista myös hänen ilmaisemiensa ja sanattomien rajojensa huomioimista.

Erityistä eettistä herkkyyttä edellyttivät tilanteet, joissa osallistujat kuvasivat kertovansa kokemuksistaan ensimmäistä kertaa tai joissa kokemusten käsittely herätti voimakkaita tunteita. Tällaisissa tilanteissa tutkijan vastuuna oli kuunnella sensitiivisesti ja kunnioittaa osallistujan määrittelemiä rajoja. Samalla oli tärkeää säilyttää haastattelun tutkimuksellinen luonne. Tutkimushaastattelu ei ole terapeuttilinen tilanne, vaikka sensitiivisistä kokemuksista puhuminen voikin muodostua osallistujalle henkilökohtaisesti merkitykselliseksi. Tutkijan tehtävänä ei siten ollut ryhtyä käsittelemään osallistujan kokemuksia terapeutillisesti, vaan mahdollistaa niiden kertominen tutkimuksen kannalta tarkoituksenmukaisella ja osallistujan itsemääräämisoikeutta kunnioittavalla tavalla. Sensitiivisen tutkimuksen etiikka tarkoitti näin paitsi mahdollisuutta puhua myös oikeutta olla puhumatta.

Tutkimusaineiston luottamuksellisuudesta ja tietoturvasta huolehdittiin koko tutkimusprosessin ajan. Haastattelutallenteet säilytettiin tutkijan henkilökohtaisella salasanalla suojatulla tietokoneella, johon muilla henkilöillä ei ollut pääsyä. Tietokoneen salasana oli ainoastaan tutkijan tiedossa, eikä aineistoa luovutettu ulkopuolisille. Aineistoa käsitteli tutkimusprosessin aikana ainoastaan tutkija. Tutkimuksen suunnitteluvaiheessa laadittiin aineistohallintasuunnitelma, jossa määriteltiin aineiston käsittelyn, säilyttämisen ja hävittämisen periaatteet. Haastattelutallenteita säilytetään ainoastaan tutkimuksen toteuttamisen edellyttämän ajan, ja ne hävitetään asianmukaisesti heti pro gradu -tutkielman valmistumisen jälkeen. Sensitiivisen tutkimusaineiston huolellinen käsittely, käyttöoikeuksien rajaaminen ja suunnitelmallinen hävittäminen ovat keskeisiä tutkittavien yksityisyyden ja luottamuksellisuuden suojaamisessa (Kuula 2011, 34–36).

Osallistujien anonymiteetin suojaaminen edellytti tässä tutkimuksessa erityistä huolellisuutta aineiston henkilökohtaisuuden vuoksi. Anonymisointi ei tarkoittanut ainoastaan nimien ja muiden suorien henkilötietojen poistamista, sillä osallistuja voi olla tunnistettavissa myös epäsuorasti useiden taustatietojen tai yksilöllisten elämäntapahtumien yhdistelmästä. Tämä oli olennaista erityisesti siksi, että haastateltavat kuvasivat henkilökohtaisia elämäntapahtumiaan ja niiden yhteyttä sosiaalityössä toimimiseen. Aineisto anonymisoitiin siten, ettei tulosten raportoinnissa tuotu esiin sellaisia henkilötietoja tai tunnistamisen mahdollistavia yksityiskoh-
tia, jotka eivät olleet tutkimuskysymysten kannalta tarpeellisia. Haastateltavat merkittiin analyysissä ja tuloslukuissa tunnuksilla H1–H11.

Anonymiteetin suojaaminen huomioitiin myös aineistositaattien valinnassa ja raportoinnissa. Sitaattien tehtävänä on tehdä tutkimuksessa muodostettujen tulkintojen empiirinen perusta näkyväksi, mutta niiden käyttäminen ei saa tarpeettomasti lisätä osallistujan tunnistettavuutta. Tämän vuoksi sitaateista poistettiin tarvittaessa sellaisia tunnistetietoja tai yksityiskohtia, jotka olisivat voineet mahdollistaa osallistujan tunnistamisen mutta joiden poistaminen ei muuttanut sitaatin tutkimuksellista merkitystä. Samalla pyrin säilyttämään sitaattien sisällön mahdollisimman uskollisena osallistujien alkuperäisille ilmauksille. Anonymisoinnissa oli siten tasapainoiltava osallistujien yksityisyyden suojaamisen ja aineiston merkityssisällön säilyttämisen välillä.

Tutkimuksen sensitiivinen luonne edellytti myös tutkijan oman position ja kokemusten jatkuvaa kriittistä tarkastelua. Laadullisessa ja fenomenologisesti suuntautuneessa tutkimuksessa tutkija ei ole tutkimuksesta irrallinen toimija, vaan osallistuu väistämättä aineiston tuottamiseen ja siitä muodostettavien tulkintojen rakentumiseen. Tutkijan on tämän vuoksi pyrittävä tiedostamaan omat ennako-oletuksensa ja suhteensa tutkittavaan ilmiöön sekä tarkastelemaan kriittisesti niiden mahdollista vaikutusta tutkimusprosessiin (Groenewald 2004, 49–50). Tässä tutkimuksessa reflektiivisyyden merkitys korostui, koska tutkimusaihe oli minulle henkilökohtaisesti merkityksellinen. Haastatteluaineisto sisälsi kuvauksia vaikeista ja koskettavista elämäntapahtumista, mikä herätti myös minussa tutkijana ajatuksia ja tunteita.

Henkilökohtainen läheisyys tutkimusaiheeseen muodosti tutkimukselle sekä mahdollisuuden että tulkinnallisen haasteen. Se saattoi lisätä herkkyyttä tunnistaa osallistujien kertomuksista erilaisia sävyjä, ristiriitoja ja merkityksiä, mutta samalla siihen sisältyi riski tarkastella heidän

kokemuksiaan omien kokemusteni ja ennakko-oletusteni kautta. Erityisen tärkeää oli tiedostaa samaistumisen mahdollisuus sekä riski antaa aineistossa enemmän painoarvoa sellaisille merkityksille, jotka tuntuivat itselleni tutuimmilta. Oman position reflektiivinen tarkastelu ei siten ollut ainoastaan metodologinen kysymys, vaan myös osa tutkimuseettistä vastuuta. Analyysiprosessin aikana pyrin arvioimaan kriittisesti, perustuivatko muodostamani tulkinnat aineistoon vai omiin ennakko-oletuksiini. Tämä edellytti aineiston toistuvaa lukemista, tulkintojen vertaamista alkuperäisiin ilmauksiin sekä myös sellaisten aineistohavaintojen huomioimista, jotka eivät tukeneet analyysissä vähitellen muodostuvia tulkintoja. Tavoitteena ei ollut häivyttää tutkijan tulkinnallista roolia, mikä ei laadullisessa tutkimuksessa olisi mahdollistakaan, vaan tehdä tulkintaprosessista mahdollisimman tietoista ja läpinäkyvää.

Eettinen vastuu jatkui aineistonkeruun ja analyysin jälkeen siinä, millaisia tulkintoja osallistujien kokemuksista muodostettiin ja miten niitä tutkimuksessa esitettiin. Laadullisessa tutkimuksessa tutkija käyttää tulkinnallista valtaa tehdessään valintoja siitä, mitä aineistosta nostetaan esiin, millaisia kokemuksia tarkastellaan rinnakkain ja millaisiksi tutkimuksen keskeiset tulokset muodostuvat. Tässä tutkimuksessa tämä vastuu korostui, koska osallistujien henkilökohtaisia trauma- ja häpeäkokemuksia tulkittiin suhteessa heidän ammatilliseen identiteettiinsä ja toimijuuteensa. Tulkintoihin sisältyi tällöin riski kuvata vaikeat kokemukset joko liian yksiselitteisesti ammatillisina voimavaroina tai vastaavasti nähdä henkilökohtainen haavoittuvuus ammatillista toimijuutta heikentävänä tekijänä. Kumpikaan tulkinta ei olisi tehnyt oikeutta aineiston moniäänisyydelle.

Tämän vuoksi analyysissä ja tulosten raportoinnissa pyrittiin säilyttämään kokemusten mahdollistavien ja rajoittavien merkitysten välinen jännite. Trauma- ja häpeäkokemuksia ei lähtökohtaisesti tulkittu voimavaroiksi tai kuormitustekijöiksi, vaan niiden ammatillista merkitystä tarkasteltiin osallistujien omien merkityksenantojen ja kokemusten muodostamisessa yhteyksissä. Samalla pyrittiin välttämään vaikeiden kokemusten romantisointia sekä tulkintoja, joissa henkilökohtainen haavoittuvuus rinnastuisi ammatillisen kyvykkyyden puutteeseen. Tämä oli erityisen tärkeää tutkimuksen lopullisten tulosten näkökulmasta, sillä kokemusten ammatilliset merkitykset osoittautuivat moniulotteisiksi, osin jännitteisiksi ja ajallisesti rakentuviksi. Eettisesti kestävän raportoinnin kannalta oli siten olennaista säilyttää aineistossa esiintyvä moniäänisyys myös silloin, kun se haastoi yksiselitteisten johtopäätösten muodostamista.

Eettinen harkinta vaikutti myös siihen, millä tarkkuudella yksittäisten haastateltavien kokemuksia tulkittiin tuloslukuissa. Vaikka aineistositaatteja käytetään tekemään tutkimuksen empiirinen perusta ja osallistujien oma ääni näkyväksi, tavoitteena ei ollut muodostaa yksittäisistä osallistujista kokonaisvaltaisia tulkintoja heidän kokemushistoriansa perusteella. Yksittäisiä sitaatteja tarkasteltiin osana laajempia aineistossa muodostuneita merkityskokonaisuuksia ja suhteessa muiden haastateltavien kuvauksiin. Tällä ratkaisulla pyrittiin välttämään osallistujien sensitiivisten elämäntarinoiden tarpeetonta yksilöllistämistä ja psykologisoivaa tulkintaa sekä säilyttämään tutkimuksen huomio tutkimuskysymysten kannalta olennaisissa ilmiöissä. Osallistujien kokemushistoriasta ei myöskään tehty päätelmiä heidän ammatillisesta pätevydestään tai kyvykkyydestään, vaan tarkastelun kohteena olivat heidän kokemuksilleen itse antamansa ammatilliset merkitykset.

Tutkimuksen eettisyys ei näin ollen rajoittunut osallistujien anonymisointiin, luottamuksellisuuteen tai muihin tutkimuksen käytännön järjestelyihin, vaan läpäisi koko tutkimusprosessin tutkimusaiheen valinnasta aineistonkeruuseen, analyysiin, tulkintaan ja tulosten raportointiin. Eettinen vastuu merkitsi tässä tutkimuksessa osallistujien vapaaehtoisuuden, itsemääräämisoikeuden ja yksityisyyden suojaamisen lisäksi vastuuta siitä, millaisia tulkintoja heidän kokemuksistaan muodostetaan ja millä tavoin niitä tutkimuksessa esitetään. Tavoitteena oli tuottaa tietoa sosiaalityöntekijöiden henkilökohtaisten trauma- ja häpeäkokemusten ammatillisista merkityksistä tavalla, joka kunnioittaa osallistujien kokemuksia, säilyttää aineiston moniäänisyyden eikä pelkistä kokemuksia yksinomaan voimavaroiksi tai kuormitustekijöiksi.

6 Trauma- ja häpeäkokemusten kokemuksellinen perusta

6.1 Trauma- ja häpeäkokemukset osana elämänhistoriaa

Haastateltavat kuvasivat trauma- ja häpeäkokemuksiaan osana omaa elämänhistoriaansa. Kokemukset liittyivät muun muassa lapsuudenaikaiseen turvattomuuteen, fyysiseen ja seksuaaliseen väkivaltaan, läheisten päihdeongelmiin, koulukiusaamiseen sekä myöhemmissä elämänvaiheissa koettuihin menetyksiin ja väkivaltaisiin ihmissuhteisiin. Haastatteluissa kokemusten merkitys ei kuitenkaan rakentunut ainoastaan sen perusteella, mitä haastateltaville oli tapahtunut, vaan myös sen kautta, miten kokemuksia oli myöhemmin ymmärretty, käsitelty ja suhteutettu osaksi omaa elämäntarinaa. Kertomuksissa traumaattiset kokemukset liittyivät usein pitkäkestoiseen turvattomuuteen, joka oli muodostunut osaksi arkea jo lapsuudessa.

”Mulla on molemmat vanhemmat olleet alkoholiriippuvaisia ja sitten osittain myös äiti lääkeriippuvainen. Sitten on ollut fyysistä ja seksuaalista väkivaltaa ja lapsuus on ollut hyvin semmoinen turvaton, pelottava ja traumaattinen. Sitten osaltaan se helpotti, kun minun vanhemmat erosivat, mutta ei tavallaan, koska he jäivät niin lähekkäin asumaan, käytännössä samaan kerrostaloon. Niin sitten yllä pysyi se pelko.” (H2)

”Varmaan tietenkkin, kun on lapsuudessa ollut pitkäkestoista turvattomuutta. Siellä on ollut alkoholinkäyttöä ja ollaan oltu hyvin pienenä yksin. Meillä ei mitään asiakkuutta ollut silloin 1980–1990-luvulla. Nykypäivänä varmaan olisi jotain ilmoituksia tehty, mutta siihen aikaan ei.” (H1)

H1:n ja H2:n kuvauksia yhdistää turvattomuuden pitkäkestoisuus, vaikka sen taustalla olevat kokemukset rakentuvat osittain eri tavoin. H2:n kertomuksessa turvattomuus muodostuu päihdeongelmien ja väkivallan ympärille sekä jatkuu vielä vanhempien eron jälkeen pelon säilyessä osana arkea. H1:n kuvauksessa puolestaan korostuvat päihteidenkäyttöön liittyvä turvattomuus, lapsena yksin jääminen sekä jälkikäteinen tietoisuus siitä, että samanlaiset olosuhteet tulkittaisiin nykyisessä palvelujärjestelmässä mahdollisesti toisin. Yhteistä kertomuksille on, ettei trauma näyttäydy yksittäisenä rajattuna tapahtumana, vaan pitkäkestoisena turvallisuuden puutteena.

Poijulan (2018, 16–17) mukaan traumaattisten kokemusten merkitys ei määräydy yksinomaan itse tapahtuman perusteella, vaan myös sen mukaan, miten kokemukset myöhemmin jäsen-

tyvät osaksi yksilön elämäntarinaa. Pitkäkestoisten ja erityisesti läheisissä ihmissuhteissa tapahtuvien traumaattisten kokemusten vaikutukset voivat ulottua laajasti yksilön turvallisuuden kokemukseen ja myöhempään elämään (Suokas-Cunliffe 2006a, 9–10). Myös tämän tutkimuksen aineistossa pitkäkestoinen turvattomuus näyttäytyi kokemuksena, jonka merkitys ulottui yksittäisiä tapahtumia laajemmalle.

”Lyhyesti ehkä oma elämänhistoria on se, että mua on seksuaalisesti hyväksikäytetty. Mä olin silloin alle 5-vuotias ja tää joka mua hyväksikäytti oli mun puoliveli, biologinen puoliveli.” (H3)

”Mulla on siellä omassa lapsuudenperheessä ollut asioita, mitkä on vaikuttaneet. Esimerkiksi meillä olisi varmaan pitänyt olla lastensuojelun asiakkuus ja olisi pitänyt sitten ehkä asua muualla kuin kotona, kun on ollut perheväkivaltaa ja muuta tällaista. Mutta ei ole sitten sellaista tukea silloin saatu. Toki silloin aika on ollut vähän erilainen kuin nykyään. Sitten kun mä oon ollut täysi-ikäinen ja aloittanut mun ensimmäisen parisuhteen, niin sitten siinä on myös ollut väkivaltaa eri muodoissa. Fyysistä, henkistä ja taloudellista väkivaltaa.” (H4)

Haastateltavien kertomuksissa trauma rakentui elämänkulun aikana toisiinsa kietoutuvista kokemuksista eikä toisistaan irrallisten tapahtumien sarjasta. Kokemusten välillä oli eroja sekä niiden sisällössä että siinä elämänvaiheessa, johon ne sijoittuivat. Myöhempien kokemusten merkitykset rakentuivat kuitenkin suhteessa aikaisempaan kokemushistoriaan, ja vastaavasti myöhemmät elämänvaiheet muuttivat tapaa, jolla aikaisempia tapahtumia tulkittiin. Erityisen näkyväksi tämä tuli kertomuksissa, joissa lapsuudessa koettua turvattomuutta tai väkivaltaa seurasivat myöhemmissä ihmissuhteissa uudet vaikeat kokemukset.

Vaikka monien haastateltavien traumaattiset kokemukset sijoittuivat lapsuuteen, vaikeat kokemukset eivät rajoittuneet varhaisiin elämänvaiheisiin.

”Mulla on varmaan aika monta kokemusta. Mä oon ollut väkivaltaisessa suhteessa, jossa oli hyvin graavia henkistä ja fyysistä väkivaltaa. Ja sitten mulla on ollut lapsettomuutta. – – Mä oon heidät saanut IVF-hoidolla, siis lapsettomuushoidolla. Ja sitten muthan on silloin, kun mä oon ollut 18, mut on raiskattu.” (H6)

”No ehkä sellaiset itsemurhat, läheisten itsemurhat on sillä tavalla koskettanut syviten. Lisäksi mä oon itse ollut asunnoton. Mä en oikeastaan kellekään kertonut ikinä. En ole oikeasti kertonut. Mä oon jäänyt parisuhteiden takia asunnottomaksi.” (H10)

H6:n ja H10:n kertomukset laajentavat kuvaa traumaattisista kokemuksista lapsuuden ulkopuolelle. Niissä vaikeat elämäntapahtumat sijoittuvat eri elämänvaiheisiin ja liittyvät keskenään erilaisiin menetyksiin, väkivaltaan ja haavoittaviin elämäntilanteisiin. Aineiston tasolla

olennaista ei kuitenkaan ole kokemusten keskinäinen vakavuuden vertailu, vaan se, että samalle ihmiselle saattoi kertyä elämänsä aikana useita erilaisia kuormittavia kokemuksia. H10:n kertomuksessa asunnottomuuteen liittyvä vaikeneminen tekee lisäksi näkyväksi, etteivät kaikki vaikeat elämäntilanteet olleet helposti jaettavissa muiden kanssa. Traumaattisiin kokemuksiin saattoi näin kietoutua myös häpeää ja pyrkimystä pitää oma elämäntilanne muiden ulottumattomissa.

Aineiston perusteella trauma- ja häpeäkokemusten merkitys rakentuu elämänsä aikana. Aikaisemmat kokemukset muodostavat kokemuksellisen taustan, johon myöhemmät elämäntapahtumat suhteutuvat ja jonka kautta ne voivat saada merkityksensä. Suhde ei kuitenkaan rakentunut aineistossa vain yhteen suuntaan, sillä myös myöhemmät elämäntapahtumat, uusi tieto ja kokemusten käsittely muuttivat tapaa, jolla haastateltavat tulkitsivat aikaisempia kokemuksiaan. Trauma- ja häpeäkokemusten merkitykset rakentuvat siten ajallisesti uudelleen menneisyyden ja myöhempien elämänsäkokemusten välisessä vuorovaikutuksessa.

Traumaattisten kokemusten merkityksen jälkikäteen rakentuminen näkyi aineistossa erityisesti siinä, etteivät haastateltavat välttämättä tunnistanee kokemustensa poikkeuksellisuutta niiden tapahtumahetkellä. Pitkäkestoinen turvattomuus, väkivalta tai kaltoinkohtelu saattoivat muodostua osaksi tavalliseksi ymmärrettyä arkea, jolloin niiden merkitys hahmottui vasta myöhemmin suhteessa toisenlaisiin elämänsäkokemuksiin.

”No tietysti silloin lapsena ja nuorena ei oo jotenkaan, ehkä se on tuntunut semmoiselta normilta jotenkin se arki tai aatellut jotenkin, että tää on tällaista jokaisessa perheessä. Ehkä varmaan siinä parisuhteessakin, koska se on ollut ensimmäinen parisuhde. Mutta tosi paljon sellaista häpeää ja sitä, että mitä jos joku saa tietää. Ja sitten on tietysti halunnut suojella omaa vanhempaa siltä, että se perhe ei vaikka jotenkin hajoaisi.” (H4)

H4:n kertomuksessa kokemusten normalisoituminen kietoutuu häpeään ja läheisen suojelemiseen. Lapsuuden olosuhteille ei ollut vaihtoehtoja vertailukohtaa, minkä vuoksi turvattomuus näyttäytyi pitkään osana tavallista arkea. Samankaltainen normalisoituminen ulottui haastateltavan kuvauksessa myös ensimmäiseen parisuhteeseen. Samalla pelko kokemusten paljastumisesta sekä pyrkimys suojella omaa vanhempaa tekevät näkyväksi, ettei vaikeneminen liittynyt ainoastaan häpeään, vaan myös lojaalisuuteen läheistä kohtaan. Laajemmin aineistossa kokemusten normalisoituminen näyttäytyi tapana jäsentää olosuhteita, joiden poikkeuksellisuus saattoi hahmottua vasta myöhemmin.

Suokas-Cunliffen (2006a, 9) mukaan lapsuuden pitkäkestoisessa traumatisoitumisessa lapsi joutuu sopeutumaan olosuhteisiin, joihin hänellä ei ole mahdollisuutta vaikuttaa, ja tällaisissa olosuhteissa muodostuneet selviytymiskeinot voivat jatkua myös myöhemmässä elämässä. Durkinin ja Josephin (2009, 232) mukaan vaikeiden kokemusten käsittely voi puolestaan muuttaa yksilön käsitystä omasta elämäntarinastaan ja itsestään. Haastateltavien kertomuksissa oli tunnistettavissa samankaltainen prosessi: menneisyyden tapahtumat eivät muuttuneet, mutta niiden saamat merkitykset saattoivat muuttua. Aiemmin tavallisena pidetty arki saattoi näyttäytyä myöhemmin väkivaltana, kaltoinkohteluna tai pitkäkestoisena turvattomuutena, kun kokemuksia oli mahdollista tarkastella uuden tiedon, reflektion, terapian tai myöhemmän elämäkokemuksen kautta. Aineisto siten tarkentaa kokemusten uudelleentulkitkaa koskevaa näkemystä osoittamalla, että kokemusten myöhempi jäsentäminen voi muuttaa paitsi niiden saamaa merkitystä myös käsitystä siitä, mikä omassa aikaisemmassa elämässä on ylipäättään ollut tavallista tai hyväksyttävää.

Turvattomuuden rinnalla haastateltavien kertomuksissa toistui häpeä. Häpeä ei liittynyt ainoastaan koettuihin tapahtumiin, vaan siihen, millaiseksi haastateltavat ymmärsivät itsensä kokemustensa seurauksena. Se näkyi vaikenemisena, arvottomuuden kokemuksina sekä pelkona siitä, miten muut suhtautuisivat heidän kokemuksiinsa.

”On niin vahva semmoinen, ehkä joku häpeä ja arvottomuus. Vaikka sitäkin on työstänyt, eihän se varmaan koko ajan tule koskaan lähtemään.” (H1)

”On tullut koettua turhan paljon yhden elämän aikana, yhden lyhyen elämän aikana. Se ristiriitaisuus oli kyllä melko kantava voima, samaten häpeän tunne, mikä liittyi siihen, että on kohdannut kaikkea pahaa elämässä. Se häpeän tunne on vaikuttanut sitten siihen omaan identiteettiinkin silloin kasvun aikana erityisesti.” (H3)

”Ja mä ajattelen, että siihen liittyi sellainen iso häpeä. Tietenkin myös siihen, että mitä mä oon joutunut kokemaan tai että miten mä alan ihmisenä en oo tunnistanut niitä sellaisia narsistisia ja väkivaltaisen suhteen merkkejä, vaikka ne on täysin oppikirjan mukaisia.” (H6)

Haastateltavien kuvaukset tekevät näkyväksi erilaisia tapoja, joilla häpeä kiinnittyi omaan minuuteen. H1:n kertomuksessa häpeä yhdistyy arvottomuuden kokemukseen, H3 kuvaa sen vaikuttaneen identiteettinsä rakentumiseen ja H6:n kuvauksessa häpeään liittyy jälkikäteistä itsensä arviointia siitä, ettei ollut tunnistanut väkivaltaisen suhteen merkkejä. Näitä erilaisia

kuvauksia yhdistää se, ettei häpeä kohdistunut yksinomaan siihen, mitä haastateltaville oli tapahtunut, vaan myös siihen, millaisina he kokemustensa perusteella arvioivat itseään.

Aineiston perusteella häpeä ei siten rakentunut vain traumaattisten kokemusten seuraukseksi, vaan mekanismiksi, jonka kautta kokemukset kiinnittyivät osaksi haastateltavien käsitystä itsestään. Häpeän merkitys vaihteli arvottomuuden kokemuksista identiteettiin ja jälkikäteiseen itsensä syyllistämiseen, mutta yhteistä kuvauksille oli kokemusten kääntyminen omaa minuutta koskeviksi arvioiksi. Näin häpeä muodosti yhden keskeisen yhteyden traumaattisten tapahtumien ja niiden pitkäkestoisten identiteettiin liittyvien merkitysten välille.

Aineistossa häpeän kiinnittyminen omaan minuuteen on samansuuntainen aikaisemman tutkimuksen kanssa. Hippin (2023) mukaan häpeä kohdistuu yksittäisten tekojen sijaan laajemmin ihmisen käsitykseen itsestään, kun taas Houston (2016, 4–5) liittää arvostuksen, hyväksynnän ja tunnustuksen puutteesta syntyvän häpeän minäkuvan heikentymiseen ja identiteetin rakentumiseen. Tämän tutkimuksen aineisto tuo näiden rinnalle näkyväksi myös häpeän yhteyden vaikenemiseen. Kokemusten salaaminen ja vaikeus jakaa niitä muiden kanssa näyttäytyivät tapoina suojautua mahdollisuudelta tulla nähdyksi kokemusten tai niihin liitettyjen kielteisten merkitysten kautta. Häpeä ei siten aineistossa näyttäytynyt ainoastaan sisäisenä kokemuksena omasta arvottomuudesta tai kelpaamattomuudesta, vaan sillä oli myös relationaalinen ulottuvuus: se vaikutti siihen, mitä omasta elämästä voitiin kertoa toisille ja millaisena itsensä uskalsi muiden edessä näyttää.

Traumaattisten kokemusten pitkäkestoisuus näkyi myös siinä, miten haastateltavat kuvasivat suhdettaan turvallisuuteen myöhemmissä elämänvaiheissa.

”Semmoista pelon sävyttämää on varmaan semmoisessa tietynlaisessa tilanteessa, edelleenkin vähän niin kuin valmiudessa aina reagoimaan. Vähän ehkä skannaa sitä ympäristöä, että missä on uhkaa ja muuta.” (H1)

”Ne kokemukset olivat sellaisia, että ei ollut sellaista turvan tunnetta. Ja meni oikeastaan vuosia, että mulla oli itselläni sellainen turvan tunne niin kuin itseni kanssa.” (H2)

H1:n ja H2:n kertomukset tuovat näkyväksi kaksi toisiinsa liittyvää pitkäkestoisen turvattomuuden ulottuvuutta. H1:n kuvauksessa aiemmat kokemukset näkyvät edelleen ympäristön ja mahdollisten uhkien tarkkailuna, kun taas H2:n kertomuksessa korostuu sisäisen turvallisuuden tunteen rakentumisen hitaus. Aineiston perusteella pitkäkestoisen turvattomuuden

merkitys rakentui siten sekä suhteessa ympäristöön että suhteessa itseen. Turvattomuus saattoi säilyä herkkyytenä havaita ympäristön mahdollisia uhkia, mutta samalla se näkyi vaikeutena saavuttaa sisäistä kokemusta omasta turvallisuudesta. Traumaattisten kokemusten pitkäkestoisuus ei näin ilmennyt ainoastaan menneisyyden muistamisena, vaan tavassa, jolla turvallisuutta myöhemmissä elämänvaiheissa koettiin ja arvioitiin.

Van der Kolkin (2017, 31) mukaan trauma ei säily pelkästään muistona tapahtuneesta, vaan vaikuttaa siihen, miten ihminen havainnoi omaa kehoaan, ympäristöään ja ihmissuhteitaan. Aineistossa tämä tuli näkyväksi erityisesti jatkuvana valppautena, turvallisuuden arviointina ja vaikeutena saavuttaa turvallisuuden tunnetta vielä pitkään varsinaisten tapahtumien jälkeen. Kokemusten vaikutukset eivät kuitenkaan näyttäytyneet muuttumattomina. Haastateltavat kuvasivat käsitelleensä kokemuksiaan esimerkiksi terapian, reflektion ja myöhemmän elämäkokemuksen kautta. Kokemukset eivät olleet kadonneet, mutta niiden merkitys ja suhde omaan minuuteen olivat voineet muuttua. Tämä tukee Poijulan (2018, 16–17) näkemystä siitä, että traumaattisten kokemusten merkitys voi muuttua elämän aikana kokemusten käsittelyn ja uudelleen jäsentymisen myötä.

Trauma- ja häpeäkokemukset rakentuvat aineistossa elämäntapojen aikana toisiinsa kietoutuvaksi kokemukselliseksi perustaksi. Vaikka kokemukset olivat sisällöltään erilaisia, niiden välillä voidaan tunnistaa yhteisiä merkityksiä: pitkäkestoinen turvattomuus, kokemusten kasaantuminen, vaikeiden olosuhteiden normalisoituminen sekä häpeään ja vaikenemiseen liittyvät kokemukset toistuivat haastateltavien kertomuksissa eri tavoin. Samalla aineisto osoittaa, ettei kokemusten merkitys säilynyt muuttumattomana. Aikaisemmat kokemukset vaikuttivat siihen, miten myöhempiä elämäntapahtumia tulkittiin, mutta myös myöhemmät elämäntapahtumat ja kokemusten käsittely muuttivat tapaa ymmärtää omaa menneisyyttä. Trauma- ja häpeäkokemusten merkitys rakentui siten jatkuvassa suhteessa haastateltavien elämäntapoihin, käsitykseen itsestään sekä tapaan hahmottaa turvallisuutta ja ympäröivää maailmaa. Näin muodostunut kokemuksellinen perusta luo lähtökohdan sille, miten henkilökohtaiset kokemukset myöhemmin kietoutuvat ammatilliseen identiteettiin ja asiakkaiden elämäntilanteiden ymmärtämiseen. Seuraavassa alaluvussa tarkastellaan tätä yhteyttä asiakkaiden ymmärtämisen näkökulmasta.

6.2 Trauma- ja häpeäkokemukset asiakkaiden ymmärtämisen rakentajina

Aineiston perusteella trauma- ja häpeäkokemusten merkitys ei rajoittunut haastateltavien henkilökohtaiseen elämänhistoriaan, vaan kokemukset olivat yhteydessä myös siihen, miten he ymmärsivät asiakkaita ja heidän elämäntilanteitaan sosiaalityössä. Henkilökohtaiset kokemukset vaikuttivat siihen, millaisia merkityksiä asiakkaiden toiminnalle, tunnetiloille ja vuorovaikutukselle annettiin sekä mihin työntekijöiden huomio asiakastilanteissa kiinnittyi. Kokemuksellinen tieto ei näyttäytynyt ammatillisen tiedon tai menetelmällisen osaamisen vaihtoehtona, vaan niitä täydentävänä tapana ymmärtää ihmiselämän ristiriitaisuutta ja asiakkaiden toiminnan taustalla vaikuttavia merkityksiä. Samalla aineisto haastaa yksinkertaistavan oletuksen siitä, että vaikeat kokemukset tuottaisivat automaattisesti parempaa tai sensitiivisempää ammatillista toimintaa. Pikemminkin niiden merkitys rakentui siinä, miten henkilökohtainen kokemushistoria asettui suhteeseen ammatillisen tiedon, asiakkaan oman kokemuksen ja työntekijän tekemien tulkintojen kanssa.

Useat haastateltavat kuvasivat omien kokemustensa muuttaneen tapaa, jolla he ymmärtävät asiakkaiden käyttäytymistä ja elämäntilanteita. Kyse ei ollut ainoastaan lisääntyneestä empatiasta tai myötätunnosta, vaan herkkyydestä tunnistaa asiakkaiden toiminnan taustalla sellaisia emotionaalisia ja vuorovaikutuksellisia ulottuvuuksia, jotka eivät välttämättä näyttäyty ulkopuoliselle ymmärrettävinä.

”Mulla on ollut omassa elämässä semmoinen parisuhde, missä oli semmoinen läheltä piti -tilanne, että olisi ollut ihan väkivaltaa. Hänellä oli loppujen lopuksi ymmärsin paha alkoholiongelma. Ehkä semmoinen, mikä on vaikuttanut itsellä työssä, ehkä siihen ymmärrykseen semmoisia tilanteita kohtaan, missä puoliso kanssa on sen tyyppisiä tilanteita ja ehkä tunnistanut jotenkin saman kohtaisia kokemuksia.” (H7)

Aineistossa omat kokemukset saattoivat toimia taustana, jonka kautta asiakkaiden tilanteisiin liittyvä ristiriitaisuus tuli ymmärrettävämmäksi. Asiakkaan toimintaa ei tällöin tarkasteltu ainoastaan yksilöllisinä valintoina tai motivaation puutteena, vaan suhteessa niihin emotionaaliin ja vuorovaikutuksellisiin sidoksiin, joiden keskellä ihminen toimii. Haastateltavien kuvauksissa haitalliseen ihmissuhteeseen saattoi samanaikaisesti kietoutua pelkoa, kiintymystä, riippuvuutta ja häpeää, jolloin siitä irrottautuminen ei näyttäytynyt yksinkertaisena rationaa-

lisena päätöksenä. Tämän tutkimuksen aineistossa kokemuksellinen ymmärrys näyttäytyi vastaavasti kykynä tarkastella asiakkaan näkyvän toiminnan lisäksi niitä kokemuksellisia ja relationaalisia ehtoja, joiden puitteissa hänen toimintansa rakentuu.

Kokemuksellinen tieto ei kuitenkaan liittynyt aineistossa vain asiakkaiden vaikeiden ihmissuhteiden ymmärtämiseen. Haastateltavat kuvasivat sen tuovan asiakkaiden kohtaamiseen sellaista syvyyttä, jota teorian tieto yksin ei heidän kokemuksensa mukaan välttämättä tavoittanut.

”Kyllä mä näen, että se että olisi lukenut asioita pelkästään vaikka oppikirjoista niin siinä olisi vähän erilainen tulokulma niihin kohtaamisiin. Eikä välttämättä huono kulma, mutta ehkä siihen tulee jonkinlaista sellaista syvyyttä, kun itse on vaikka kokenut jotain tiettyjä asioita.” (H4)

”En ole koskaan se, joka tulee jonnekin perheeseen, että voi että täällä on sotkuista. Minun mielestäni jokainen tekee sen, mitä he jaksavat.” (H5)

H4:n ja H5:n kuvaukset tuovat esiin kaksi toisiinsa liittyvää kokemuksellisen ymmärryksen ulottuvuutta. H4 kuvaa henkilökohtaisten kokemusten tuovan asiakkaiden kohtaamiseen ”syvyyttä”, kun taas H5:n kertomuksessa kokemuksellisuus näkyy pidättäytymisenä asiakkaan elämäntilanteen normatiivisesta arvioinnista. Asiakkaan toimintaa ei tällöin tarkastella ensisijaisesti suhteessa siihen, mitä hänen pitäisi tehdä, vaan suhteessa siihen, mihin hänen voimavarojensa kyseisessä elämäntilanteessa riittävät. Huomio siirtyy näkyvistä puutteista ja käyttäytymisestä niihin olosuhteisiin, kuormituksiin ja kokemuksiin, joiden keskellä asiakas toimii.

Aineiston perusteella kokemuksellinen ymmärrys muutti siten paitsi sitä, mitä asiakkaan tilanteesta havaittiin, myös sitä, miten havaittua tulkittiin. Asiakkaan käyttäytyminen ei näyttäytynyt irrallisena ominaisuutena tai yksittäisten valintojen seurauksena, vaan suhteessa hänen elämäntilanteeseensa, kokemushistoriaansa ja käytettävissään oleviin voimavaroihin. Kokemuksellinen tieto saattoi näin vähentää asiakkaan toimintaan kohdistuvaa normatiivista arviointia ja siirtää huomion kysymyksestä, miksi asiakas toimii tietyllä tavalla, siihen, millaisissa olosuhteissa hänen toimintansa on rakentunut.

Tulos asettuu yhteyteen Eteläpellon, Heiskasen ja Collinin (2011, 18) toimijuutta koskevan näkemyksen kanssa, jossa yksilön toimintaa tarkastellaan suhteessa sekä hänen omiin valintoihinsa että toimintaa muovaaviin sosiaalisiin, taloudellisiin ja kulttuurisiin rakenteisiin ja normeihin. Tämän tutkimuksen aineisto tuo tähän kokemuksellisen ymmärtämisen näkökulman: henkilökohtaiset kokemukset herkistivät työntekijöitä etsimään asiakkaan toiminnan taustalla

olevia merkityksiä ja olosuhteita ennen sen arvioimista. Kokemuksellinen tieto ei siten tarjonnut valmista selitystä asiakkaan toiminnalle, vaan laajensi sitä kehystä, jossa hänen toimintaansa pyrittiin ymmärtämään.

Kokemuksellinen ymmärrys sai aineistossa myös moraalisen ulottuvuuden. Omat vaikeat kokemukset olivat osalla haastateltavista yhteydessä siihen, millaisena he ymmärsivät vastuunsa asiakkaan rinnalla toimimisesta ja tämän oikeuksien puolustamisesta.

”Mä tietenkin oon aina siinä se työntekijä, mutta kyllä mä joskus oon huomannut sen, että mä melko voimakkaastikin puolustan asiakkaiden oikeuksia, koska mä olisin halunnut, että mun puolesta taistellaan.” (H3)

Aineistossa asiakkaiden oikeuksien puolustaminen ei näyttäytynyt ainoastaan ammatillisena velvollisuutena, vaan siihen saattoi kietoutua henkilökohtaisista kokemuksista rakentunut käsitys siitä, mitä haavoittuvassa asemassa oleva ihminen työntekijältä tarvitsee. Oma kokemus siitä, mitä olisi itse vaikeassa elämäntilanteessa kaivannut, muodostaa moraalisen vertailupinnan sille, millaista sosiaalityötä haastateltava haluaa toteuttaa. Kokemuksellinen ymmärrys ei siten aineistossa koskenut vain sitä, miten asiakasta ymmärretään, vaan myös sitä, millaiseksi työntekijä ymmärtää oman vastuunsa suhteessa asiakkaaseen.

Sosiaalialan ammattietiikka edellyttää työntekijältä asiakkaan ihmisarvon, oikeuksien ja hyvinvoinnin huomioimista sekä eettistä harkintaa tilanteissa, joissa erilaiset arvot ja velvoitteet asettuvat keskenään jännitteiseen suhteeseen (Talentia 2023, 6–8). Myös tämän tutkimuksen aineistossa henkilökohtainen kokemushistoria osallistui tällaisen eettisen orientaation rakentumiseen. Ammatillinen toimijuus ei näyttäytynyt neutraalina ulkopuolisuutena, vaan siihen sisältyi eettinen vastuu tunnistaa asiakkaan haavoittuvuutta ja toimia tilanteissa, joissa hänen oikeutensa tai hyvinvointinsa olivat uhattuina.

Osa haastateltavista liitti omat kokemuksensa myös laajempaan muutokseen siinä, miten he ymmärtävät ihmiselämän haavoittuvuutta ja sosiaalisten ongelmien monimutkaisuutta.

”Se on ollut hyvä, että tapahtuu asioita, mitkä muokkaavat sit persoonaa. En tietenkään kellekään toivo, että kokee ikäviä asioita, mutta kyllä mä oon todennut sen, että jotenkin tässä ammattikunnassa sen huomaa, että jotenkin ihmisistä, ammattilaisista huomaa, jotka ei välttämättä ole kokenut elämässään tosi isoja tragedioita. He ovat jotenkin positiivisempia, maailmanparantajahenkisempiä kuin taas semmoiset ihmiset, joilla on ollut tosi synkkiä kokemuksia. He ovat ehkä

enemmän semmosia realistisia, joilla on jalat maassa, rehellisiä ja aidompia.”
(H10)

Aineistossa vaikeisiin kokemuksiin liitettiin myös muutoksia tavassa ymmärtää ihmiselämän haavoittuvuutta ja ennakoimattomuutta. Kokemusten merkitys ei tällöin rakentunut ajatukselle siitä, että ne tekisivät työntekijästä paremman ammattilaisen, vaan niiden kuvattiin muuttaneen käsitystä kärsimyksestä ja ihmisten mahdollisuuksista vaikuttaa elämäntilanteisiinsa. Tämä tuo aineistoon myös kriittisen näkökulman vaikeiden kokemusten myönteisiä seurauksia korostaviin tulkintoihin. Trauma- ja häpeäkokemukset eivät näyttäyty lineaarisesti kasvua tai ammatillista vahvuutta tuottavina, vaan niiden merkitys voi olla realistisemman ja ristiriitaisemman ihmiskäsityksen rakentumisessa. Asiakkaiden kohtaaminen ei tällöin perustu oletukseen siitä, että kaikki ongelmat ovat ratkaistavissa, vaan tietoisuuteen siitä, että ihmisten mahdollisuudet toimia ja muuttaa elämäntilannettaan rakentuvat erilaisissa henkilökohtaisissa, relationaalisissa ja rakenteellisissa olosuhteissa.

Kokemuksellinen ymmärrys näkyi aineistossa myös herkkyytenä tunnistaa häpeää ja siihen liittyvää vaikenemista. Haastateltavien omat kokemukset tekivät näkyväksi, ettei vaikeista asioista puhuminen ole välttämättä mahdollista silloinkaan, kun ihminen tunnistaa tarvitsevansa tukea.

”Siihen liittyi sellaista sekä syyllisyyden että häpeän vivahteita. Tavallaan, että miten minulle, joka teen työkseni vaativaa työtä perheiden kanssa niin sosiaalityöntekijänä kuin perheterapeuttina, niin oma elämä onkin yhtäkkiä yhtä kaaosta.”
(H11)

Sitaatti tekee näkyväksi häpeään liittyvän ristiriidan ammatillisen identiteetin ja henkilökohtaisen elämäntilanteen välillä. Häpeä ei tällöin liity ainoastaan tapahtuneeseen, vaan myös siihen, miten oma elämäntilanne suhteutuu ammatilliseen asemaan ja siihen liitettyihin odotuksiin. Scheffin (2005, 289) mukaan häpeän tunnistamiseen voi liittyä siirtymä häpeän ja ylpeyden välillä, kun yksilö kykenee kohtaamaan oman rajallisuutensa ilman tuomitsevaa suhtautumista itseensä. Tämän tutkimuksen aineistossa oma kokemus häpeästä näytti tarjoavan näkökulman siihen, miksi asiakkaan vaikenemista tai vetäytymistä ei tulisi tulkita yksiselitteisesti motivaation puutteeksi tai yhteistyöhaluttomuudeksi.

Aineistossa asiakkaan vaikeneminen sai näin toisenlaisen mahdollisen merkityksen: puhumattomuus saattoi näyttäytyä passiivisuuden sijaan emotionaalisena suojautumisena tilanteessa,

jossa omien kokemusten näkyväksi tuleminen uhkaa samalla käsitystä omasta itsestä. Tulokset asettuu kiinnostavaan suhteeseen Houstonin (2016, 13–14) näkemyksen kanssa, jonka mukaan häpeä voi ilmetä vetäytymisenä, passiivisuutena ja vaikeutena osallistua. Tämän tutkimuksen aineisto tarkentaa tätä näkökulmaa ammatillisen kohtaamisen tasolla: työntekijän oma kokemus häpeästä saattoi herkistää tunnistamaan, ettei asiakkaan vaikeneminen tai vetäytyminen välttämättä merkitse motivaation tai yhteistyöhalun puutetta. Kokemuksellinen ymmärrys saattoi siten muuttaa tulkintaa siitä, mitä asiakkaan vähäinen puhe, vetäytyminen tai vaikeus kertoa omasta tilanteestaan merkitsee. Sama herkkyys tuli näkyväksi siinä, miten haastateltavat kuvasivat asiakkaiden tunnetilojen tunnistamista asiakastilanteissa.

”Mä huomaan ehkä asiakkaissa, että jos heitä hirveästi jännittää tai sitten he kertookin, että on tosi ahdistava olla siinä, vaikka jossain tilanteessa tai heillä on vaikka semmoista sosiaalisen tilanteiden pelkoa tai sen tyyppistä, niin jotenkin pyrkii luomaan sen asiakastilanteen mahdollisimman hyväksi. Jotenkin se semmoinen, miten kohtaa asiakkaita, kun ei voi tietää, mitä heidän sisällään myllertää.” (H7)

”Samaan aikaan kun mä pyrin aina olemaan aito ja rehellinen niissä asiakastilanteissa, se traumatausta voi antaa sellaisen sävyn, että se voi välillä tehdä niistä joskus jopa vähän vaikeitakin. Joskus on niitä tilanteita, että ne herättää sellaisia vanhoja pelkoja tai jopa ahdistusta. Edelleen saattaa tietyissä tilanteissa tulla jotain ristiriitaisia tunteita. Kyllä mä huomaan, että mä oon aika empaattinen ja ymmärtäväinen. Se on yksiä niitä asioita, mitkä tekee minusta minut.” (H3)

”Karvat nousevat kyllä pystyyn, kun törmään koulukiusaamiseen.” (H9)

H7:n, H3:n ja H9:n kuvaukset osoittavat, ettei kokemuksellinen herkkyys rakentunut ainoastaan asiakkaan sanallisesti välittämän tiedon varaan. H7 kuvaa asiakkaan jännityksen ja ahdistuksen huomioimista sekä pyrkimystä muokata kohtaamista sen mukaisesti. H3:n kertomuksessa asiakkaan tilanne puolestaan herättää työntekijässä omiin kokemuksiin kiinnittyviä pelon ja ahdistuksen tunteita, kun taas H9 kuvaa reaktiota kehollisella ilmaisulla. Yhdessä kertomukset tekevät näkyväksi kokemuksellisen herkkyyden kaksisuuntaisuuden: henkilökohtainen kokemushistoria voi herkistää työntekijää asiakkaan tunnetiloille, mutta asiakkaan tilanne voi samalla aktivoida työntekijän omia emotionaalisia ja kehollisia reaktioita.

Van der Kolkin (2017, 31–32) mukaan trauma ei ilmene ainoastaan muistojen tai kertomusten tasolla, vaan myös kehollisina reaktioina ja hermoston vireystilan muutoksina. Tämän tutkimuksen aineistossa kehollisuus tuli näkyväksi paitsi asiakkaiden tunnetilojen havainnoimisessa myös työntekijöiden omissa reaktioissa.

”Mutta ikään kuin se sellainen kehollinen reaktio nousee tai se kehollinen vireystaso nousee. Mutta sehän ei näy päällepäin, että mä hallitsen sen hyvin, mutta esimerkiksi siitä tilanteesta palautuminen on hitaampaa. Mä huomaan, että mulla esimerkiksi sellaisissa tilanteissa alkaa särkeä tosi paljon päätä sen tilanteen jälkeen, että sitten se purkautuu silleen.” (H6)

Kehollinen reagointi syventää aineistossa kuvaa kokemuksellisen ymmärryksen kaksisuuntaisuudesta. Asiakastilanne saattoi aktivoida työntekijässä reaktion, joka ei näkynyt ulospäin mutta tuntui vireystilan muutoksena ja vaikutti tilanteesta palautumiseen. Asiakastilanne voi aktivoida työntekijässä reaktion, joka ei näy ulospäin mutta tuntuu vireystilan muutoksena ja vaikuttaa tilanteesta palautumiseen. Kehollinen reagointi ei kuitenkaan itsessään muodosta tietoa asiakkaan kokemuksesta. Pikemminkin se tekee näkyväksi sen, että asiakkaan tilanne voi kohdata työntekijän oman kokemushistorian tavalla, joka edellyttää erottamaan toisistaan asiakkaasta tehdyt havainnot ja työntekijässä itsessään syntyvät reaktiot.

Tämä erottautuminen tuli haastatteluissa erityisen selvästi esiin silloin, kun haastateltavat pohtivat kokemuksellisen samankaltaisuuden rajoja.

”Asiakastapaamisilla mä aina siinä tiedostan, että mun täytyy erottaa se, että mun tunteet ei oo sama asia kuin mitä nuori on kokenut tai nuori kertoo kokemuksestaan. Siinä juuri siinä hetkellä, jos herää jotain tunteita riippuen toki tilanteesta, mutta otan siinä ehkä hieman etäisyyttä.” (H3)

”Monesti kokee jonkun asteen sellaista vertaisuutta suhteessa asiakkaisiin, näiden omien kokemusten myötä. Mutta se, että mä en tietenkään jaa niitä, niin tulee itselle sellainen tunne, että voi vitsi, kun joskus vois sanoa, että ihan oikeasti, että mä oon ollut samassa tilanteessa. Että mä tiedän, mutta en mä sano sitä tietenkään.” (H10)

”Vaikka jollakin toisella ihmisellä olisi sama kokemus, niin se, miten hän sen kokee ja mitä se on juuri hänelle, voi olla aika kaukana siitä, mikä se on ollut vaikka minulle.” (H11)

Näiden kertomusten rinnakkainen tarkastelu tuo esiin yhden aineiston keskeisimmistä kokemukselliseen tietoon liittyvistä jännitteistä. H10 kuvaa kokemuksellista vertaisuutta ja siihen liittyvää tunnetta siitä, että työntekijä ”tietää”, miltä asiakkaan tilanne voi tuntua. H11:n kertomus kuitenkin haastaa juuri tämän tietämisen varmuuden: näennäisesti sama elämäntapahtuma voi saada toiselle ihmiselle hyvin erilaisen henkilökohtaisen merkityksen. H3 puolestaan tekee näkyväksi ammatillisen työn, jota näiden kahden välissä tarvitaan, kun työntekijä erottaa omat tunteensa asiakkaan kokemuksesta.

Kokemuksellisen tiedon ammatillinen arvo ei aineiston perusteella perustunut siihen, että työntekijä olisi kokenut saman kuin asiakas, vaan siihen, mitä oma kokemus oli opettanut hänelle toisen ihmisen kokemuksen yksilöllisyydestä. Näennäisesti samankaltaiset elämäntapahumat saattoivat saada eri ihmisille hyvin erilaisia merkityksiä, minkä vuoksi oma kokemus ei tarjonnut valmista tulkintakehystä asiakkaan tilanteeseen. Kokemuksellinen ymmärrys rakentui tässä mielessä paradoksaalisena tiedon muotona: henkilökohtaiset kokemukset saattoivat lisätä herkkyyttä tunnistaa asiakkaiden tunnetiloja, elämäntilanteiden ristiriitaisuutta ja käyttäytymisen taustalla olevia merkityksiä, mutta samalla ne tekivät näkyväksi ymmärtämisen rajallisuuden. Kokemuksellinen samankaltaisuus ei merkinnyt tietämisen varmuutta, vaan saattoi pikemminkin lisätä herkkyyttä kysyä, kuunnella ja jättää tilaa asiakkaan omalle kokemukselle.

Aineiston perusteella kokemuksellinen ymmärrys rakentui useasta toisiinsa kietoutuvasta ulottuvuudesta. Se näkyi asiakkaiden toiminnan tarkastelemisena osana heidän elämäntilannettaan ja kokemushistoriaansa, normatiivisen arvioinnin vähenemisenä, herkkyytenä häpeälle ja vaikenemiselle sekä asiakkaiden emotionaalisten ja vuorovaikutuksellisten vihjeiden tunnistamisena. Kokemuksellisen tiedon ammatillinen merkitys rakentui siinä, miten henkilökohtainen kokemushistoria asettui suhteeseen ammatillisen tiedon ja asiakkaan oman kokemuksen kanssa. Kokemuksellinen ymmärrys saattoi tällöin tukea ammatillista toimijuutta ei valmiina tietona toisesta ihmisestä, vaan herkkyytenä kohdata hänen kokemuksensa yksilöllisenä ja jättää tilaa merkityksille, joita työntekijä ei voi omasta kokemuksestaan käsin ennalta tietää.

7 Trauma- ja häpeäkokemusten merkitys ammatilliselle toimijuudelle

7.1 Trauma- ja häpeäkokemukset ammatillisen toimijuuden taustalla

Aineiston perusteella trauma- ja häpeäkokemukset eivät näyttäytyneet ainoastaan sosiaalityöntekijöiden henkilökohtaisina elämänkokemuksina, vaan ne kietoutuivat monin tavoin siihen, millaisiksi ammatillisiksi toimijoiksi haastateltavat olivat rakentuneet. Kokemushistoria oli yhteydessä käsityksiin omasta soveltuvuudesta sosiaalityöhön, ammatillisista arvoista ja vastuusta sekä siitä, millaista vallankäyttöä työssä pidettiin oikeutettuna. Samalla kokemukset

olivat yhteydessä siihen, millaisiin epäkohtiin haastateltavat halusivat työssään puuttua ja minkälaisen asioiden puolesta he olivat valmiita toimimaan. Trauma- ja häpeäkokemusten merkitys ammatilliselle toimijuudelle ei siten rakentunut yksittäisen vaikutuksen kautta, vaan osana laajempaa prosessia, jossa henkilökohtainen elämänhistoria, ammatillinen identiteetti, arvot ja sosiaalityön tehtävä kietoutuivat toisiinsa.

Ammatillisen toimijuuden elämänhistoriallinen rakentuminen tuli aineistossa näkyväksi erityisesti siinä, että useat haastateltavat olivat joutuneet pohtimaan omaa soveltuvuuttaan sosiaalityöhön. Pohdinta ei kohdistunut ensisijaisesti muodolliseen pätevyyteen tai ammatilliseen osaamiseen, vaan siihen, onko omien vaikeiden kokemusten ja henkilökohtaisen haavoittuvuuden kanssa mahdollista toimia vaativassa auttamistyössä.

”Ajattelen, että kokemuksista on hyötyä työssä, vaikka niitä ei suoraan asiakastyössä tuo esiin. Aiemmin olen pohtinut, voinko tehdä tätä työtä, ja on ollut jopa ajatuksia alanvaihdosta jaksamisen ja riittämättömyyden tunteen vuoksi. Ehkä jonkinlainen huijarisyndrooma.” (H1)

”Ehkä mä oon joutunut hirveästi sitä pohtimaan tavallaan, minkälainen vointi mulla on ollut välillä. Mä oon jotenkin puskenut kuitenkin itteeni koko ajan, että mulla on ollut pelko se, että pystynkö mä olemaan töissä tavallaan. Että miten tällaista työtä, joka on näin raskasta, voit tehdä, jos sulla itsellä on myös jotain diagnooseja.” (H7)

Haastateltavien kuvauksissa henkilökohtainen kokemushistoria saattoi siten asettaa ammatillisen riittävyyden ja kykenemisen arvioinnin kohteeksi. Kyse ei ollut yksiselitteisesti siitä, etteivät haastateltavat olisi kokeneet osaavansa työtään, vaan henkilökohtainen haavoittuvuus haastoi arvioimaan, millaisilla edellytyksillä vaativaa sosiaalityötä voi tehdä. Kokemukset tekivät näin näkyväksi myös ammatillisuuteen liittyvän jännitteen: sosiaalityöntekijän tehtävänä on kohdata asiakkaiden haavoittuvuutta ja vaikeita elämäntilanteita, mutta oma haavoittuvuus saattoi samalla herättää epäilyksen siitä, onko itse riittävän kykenevä toimimaan auttajan asemassa.

Tätä voidaan tarkastella Hokkasen (2013, 61–62) toimijuuden modaalisuuksien kautta. Toimijuus ei rakennu ainoastaan siitä, mitä yksilö osaa tai haluaa tehdä, vaan myös siitä, mihin hän kokee kulloisessakin tilanteessa kykenevänsä. Aineiston perusteella trauma- ja häpeäkokemukset saattoivat osallistua juuri tämän kykenemisen arviointiin. Ammatillinen toimijuus ei

tällöin näyttäytyä pysyvänä ominaisuutena, vaan suhteessa sekä työn vaatimukseen että työntekijän käsitykseen omista mahdollisuuksistaan vastata niihin.

Henkilökohtaisen kokemushistorian yhteys ammatillisiin mahdollisuuksiin ei kuitenkaan pysynyt muuttumattomana. Aineistossa tuli esiin myös tilanteita, joissa oma historia oli aikaisemmassa elämänvaiheessa rajannut tiettyjä työtehtäviä mahdollisten ammatillisten valintojen ulkopuolelle, mutta suhde näihin mahdollisuuksiin oli myöhemmin muuttunut.

”No mulla on aika kova traumatausta itselläni. Pitkään ajattelinkin, että en missään nimessä halua tehdä lastensuojelutyötä, että musta ei ole siihen tai sitten se resonoi liikaa mun oman historian kautta. – – Mutta olen käynyt pitkän psykoterapian ja seksuaaliterapeutin luona. Ja sitten koin, että olin valmis myös kokeilemaan lastensuojelua ja olen kyllä viihtynyt.” (H2)

Kuvaus tekee näkyväksi ammatillisen toimijuuden ajallisen luonteen. Menneisyyden kokemukset vaikuttivat siihen, millaisina ammatilliset mahdollisuudet näyttäytyivät, mutta niiden merkitys ei ollut pysyvä. Suhteen muuttuessa omiin kokemuksiin saattoi muuttua myös käsitys siitä, millaisiin tehtäviin työntekijä koki voivansa suuntautua. Emirbayerin ja Mischen (1998, 962–963) mukaan toimijuus rakentuu menneisyyden kokemusten, nykyhetken arvioinnin ja tulevaisuuteen suuntautuvien mahdollisuuksien välisessä suhteessa. Tämän tutkimuksen aineisto konkretisoi tätä ajallisuutta: aikaisempi kokemushistoria asetti ammatilliselle toimijuudelle ehtoja, mutta ei yksiselitteisesti määrännyt sen myöhempää suuntaa.

Aineistossa henkilökohtainen kokemushistoria saattoi kokemusten käsittelyn myötä rakentua osaksi ammatillista identiteettiä. Aikaisemmin omaa ammatillisuutta kyseenalaistanut tai ammatillisia mahdollisuuksia rajannut tausta saattoi tällöin saada uudenlaisen merkityksen.

”Olen koittanut ajatella, että minä olen minä ja minä saan tehdä tätä työtä. – – Työssä saa myös näkyä vaikka se oma persoona. – – Että se voi olla voimavara ja tavallaan työkalu siinä työssä.” (H2)

”Kyllä mä tiedostan sen, että mun traumatausta liittyy hyvin vahvasti myös siihen ammatilliseen identiteettiin. – – Mun ammatillisen identiteetin peruspilareita on se, että mä haluan tehdä tästä maailmasta vähän enemmän oikeudenmukaisemman paikan yksi asiakas ja yksi asia kerrallaan.” (H3)

Aineiston perusteella henkilökohtaisia kokemuksia ei pyritty kaikilta osin erottamaan ammatillisuudesta, vaan niiden merkitys saattoi muuttua kokemusten käsittelyn myötä. Vaikeat kokemukset olivat yhteydessä siihen, millaisiksi työntekijöiden ammatilliset arvot olivat muodostuneet, mitä he pitivät työssään tärkeänä ja millaisten asioiden puolesta he halusivat toimia.

Oman soveltuvuuden arvioinnin rinnalle rakentui näin kysymys siitä, millainen sosiaalityöntekijä itse haluaa olla ja millaisiin arvoihin ammatillisessa toiminnassaan sitoutua.

Tulos asettuu yhteyteen Eteläpellon ja Vähäsantasen (2006, 26) näkemyksen kanssa, jonka mukaan ammatillinen identiteetti rakentuu jatkuvana neuvotteluna siitä, millaisena työntekijä ymmärtää itsensä suhteessa ammattiinsa. Eteläpelto ym. (2013, 58–62) puolestaan korostavat ammatillisen identiteetin ja toimijuuden vastavuoroista suhdetta: identiteettiin sisältyvät käsitykset omista arvoista, tavoitteista ja ammatillisista sitoumuksista suuntaavat toimintaa, mutta samalla ammatillinen toiminta muokkaa jatkuvasti identiteettiä. Tämän tutkimuksen aineistossa trauma- ja häpeäkokemukset tulivat osaksi juuri tällaista neuvottelua. Kokemushistoria osallistui siihen, millaiseksi työntekijä ymmärsi itsensä ammattilaisena, mutta ammatillinen toiminta tarjosi samalla uudenlaisen kehyksen tulkita oman historian merkitystä.

Kokemushistorian yhteys ammatilliseen toimijuuteen tuli aineistossa näkyväksi myös siinä, mihin omaa toimintaa haluttiin suunnata. Omien vaikeiden kokemusten kuvattiin vaikuttaneen siihen, millaisia yhteiskunnallisia epäkohtia pidettiin merkityksellisinä ja miksi sosiaalityön kautta haluttiin edistää oikeudenmukaisuutta.

”Oli myös ajatus, että haluaisin itse vaikuttaa siihen, että yhteiskunta olisi erilainen. Ehkä ei ollut suora ajatus siitä, että haluaisin tehdä ihmisten kanssa työtä, mutta jollain tavalla siihen liittyen, että olisi parempi paikka ihmisille elää. Luulen, että siihen on vaikuttanut omat kokemukset.” (H1)

Kokemusten merkitys ei siten rajoittunut siihen, miten haastateltavat ymmärsivät itsensä ammattilaisina, vaan ne saattoivat osallistua myös ammatillisten ja yhteiskunnallisten päämäärien rakentumiseen. Henkilökohtaiset kokemukset saattoivat herkistää tunnistamaan yhteiskunnallisia epäkohtia ja vahvistaa halua vaikuttaa niihin sosiaalityön kautta. Toimijuuden näkökulmasta eletty kokemus ei tällöin jää vain yksilön menneisyyttä koskevaksi tiedoksi, vaan voi saada tulevaisuuteen suuntautuvan merkityksen siinä, millaista muutosta työntekijä haluaa omalla toiminnallaan edistää.

Tämä laajentaa trauma- ja häpeäkokemusten ammatillista merkitystä yksittäisten asiakaskoh-
taamisten ulkopuolelle. Metterin (2012, 9–10) mukaan sosiaalityöntekijän toimijuus ei rajoitu yksittäisten asiakkaiden auttamiseen, vaan siihen sisältyy myös yhteiskunnallinen vastuu epäkohtien tunnistamisesta ja näkyväksi tekemisestä. Aineiston perusteella henkilökohtainen kokemushistoria saattoi muodostaa yhden kokemuksellisen lähtökohdan tällaiselle

orientaatiolle. Trauma- ja häpeäkokemukset eivät tällöin ainoastaan muovanneet sitä, miten sosiaalityötä tehtiin, vaan myös sitä, minkä vuoksi sitä haluttiin tehdä.

Oikeudenmukaisuuteen liittyvä orientaatio konkretisoitui aineistossa myös asiakkaiden oikeuksien puolustamisena. Omien kokemusten käsittely ja niiden hyväksyminen osaksi identiteettiä saattoivat vahvistaa käsitystä sekä omista että asiakkaiden oikeuksista.

”Mä ajattelen, että jotenkin ehkä se, että mä oon hyvin käsitellyt niitä mun omia kokemuksia ja hyväksynyt ne osaksi mun identiteettiä, on tehnyt musta myös vahvan. Että mä tiedän, mihin mulla on oikeus, ja mä tiedän, mihin mun asiakkailla on oikeus. Mutta jos joku osaa mulle perustella hyvin jonkun toisen ajatuksen, niin mä voin muuttaa sen.” (H6)

Aineiston perusteella kokemushistoria saattoi näin osallistua ammatillisen arvopohjan rakentumiseen tavalla, joka sai myös toiminnallisia seurauksia. Asiakkaiden oikeuksien tunnistaminen ei näyttäytynyt ainoastaan abstraktina ammattieettisenä periaatteena, vaan osana sitä, millaiseksi oma vastuu sosiaalityöntekijänä ymmärrettiin. Samalla vahva sitoutuminen oikeuksiin ei merkinnyt ehdottomuutta. Ammatilliseen toimijuuteen saattoi yhdistyä sekä valmius puolustaa asiakkaan asemaa että kyky arvioida omia näkemyksiä uudelleen.

Kokemusten yhteys vastuuseen sai aineistossa erityisen merkityksen suhteessa sosiaalityöhön kuuluvaan institutionaaliseen valtaan. Henkilökohtainen historia saattoi tehdä vallankäytön oikeutuksesta kysymyksen, jota työntekijä joutui arvioimaan suhteessa omaan elämäänsä ja ammatilliseen asemaansa.

”Mietin tuohon ammatilliseen identiteettiin, niin kyllä minä olen oikeasti joskus miettinyt sitäkin, että onko minä ihan väärässä työssä. – – Kyllä sitä olen myöskin ammatillisesti välillä enemmän ja välillä vähemmän pohtinut, että voinko minä oikeasti tehdä tätä työtä, kun en ole osannut kasvattaa omaa lastani. Mikä minä olen sijoittamaan muiden lapsia.” (H8)

Toisaalta aineistossa tunnistettiin myös viranomaisasemaan lähtökohtaisesti sisältyvä valta ja tarve tietoisesti vähentää sen tuottamaa epäsymmetriaa asiakassuhteessa.

”– – Kun on vielä viranomaistyötä, niin onhan siinä nyt aina tavallaan, että se valta nyt tietyllä tavalla on sillä työntekijällä, mutta jotenkin sitä ehkä jollain pienillä juutuilla yrittää vähän siinä purkaa, että se tilanne olisi asiakkaalle mahdollisimman helppo.” (H1)

Näissä kuvauksissa vallan ja henkilökohtaisen kokemushistorian suhde ei näyttäydä yksisuuntaisena. Kokemukset saattoivat yhtäältä horjuttaa varmuutta omasta oikeudesta käyttää asiakkaiden elämään vaikuttavaa valtaa ja toisaalta herkistää tunnistamaan ammatilliseen asemaan sisältyvän vallan sekä sen vaikutukset asiakkaan ja työntekijän väliseen suhteeseen. Kokemushistoria ei siten ainoastaan vaikuttanut siihen, miten valtaa käytettiin, vaan saattoi tehdä vallasta itsestään ammatillisen ja moraalisen arvioinnin kohteen.

Tämä on yhteydessä sosiaalityön relationaaliseen ja eettiseen luonteeseen. Lehto-Lundén ja Salovaara (2016, 166–168) tuovat esiin sosiaalityöhön sisältyvän tukemisen ja kontrollin välisen jännitteen, jossa työntekijän toimintaan voi samanaikaisesti kuulua asiakkaan tukemista ja hänen elämäänsä vaikuttavaa institutionaalista vallankäyttöä. Myös Talentian (2023, 6–8) ammattieettisissä ohjeissa julkisen vallan käyttö kytketään asiakkaan oikeuksien turvaamiseen ja jatkuvaan eettiseen harkintaan. Tämän tutkimuksen aineisto tuo tähän kokemushistoriallisen ulottuvuuden: omat vaikeat kokemukset saattoivat tehdä sosiaalityöhön rakenteellisesti kuuluvasta vallasta myös henkilökohtaisesti tunnistettavan ja kriittisesti arvioitavan kysymyksen.

Ammatillisen toimijuuden arvoperustaisuus tuli aineistossa näkyväksi myös tilanteissa, joissa työntekijän ammatilliset arvot joutuivat ristiriitaan työympäristön toimintatapojen kanssa. Haastateltavien kuvauksissa työn tekemisen mahdollisuus ei määrittynyt vain osaamisen tai työssä jaksamisen kautta, vaan olennaiseksi muodostui myös se, missä määrin työ mahdollisti itselle tärkeiden ammatillisten arvojen toteuttamisen.

”Sitten minä sanoin, että tämä ei ole minun työpaikka. Se oli koko ajan sellaista, että piti koko ajan omien arvojen vastaisesti tehdä.” (H9)

”Minä olen ehkä linjannut itseni aina ja oman työni sillä tavalla, että niin kauan kuin pystyn valtaosin omia arvojani kunnioittamaan, niin pystyn tekemään sitä työtä. – – Ja silloin, jos se työ kääntyy siihen, että palvellaan enemmän organisaatiota kuin sitä asiakasta, niin sitten minä en enää pysty siihen.” (H10)

Aineiston perusteella ammatillinen toimijuus ei siten merkinnyt ainoastaan sopeutumista työn organisatorisiin ehtoihin. Se saattoi ilmetä myös rajojen asettamisena, toimintatapojen kyseenalaistamisena ja ammatillisina valintoina silloin, kun työn käytännöt olivat ristiriidassa työntekijän arvopohjan kanssa. Erityisen kiinnostavaa on, että toimijuuden rajat määrittyivät näissä kuvauksissa suhteessa asiakkaan asemaan: ratkaisevaksi muodostui se, missä määrin

organisaation tavoitteiden koettiin olevan sovittavissa yhteen asiakkaan edun ja oman ammattieettisen orientaation kanssa.

Tulos konkretisoi Vähäsantasen (2014, 131–132) ja Eteläpellon ym. (2013, 46) näkemystä siitä, ettei ammatillinen toimijuus tarkoita vain olemassa oleviin olosuhteisiin mukautumista. Se voi ilmetä myös kriittisenä kannanottona ja vastarintana tilanteissa, joissa työntekijä pyrkii puolustamaan ammatillisia arvojaan. Eteläpellon ym. (2013, 60–62) relationaalisen toimijuuskäsitteen näkökulmasta toimijuus rakentuu aina yksilöllisten tavoitteiden ja työympäristön tarjoamien mahdollisuuksien ja rajoitusten välisessä suhteessa. Aineistossa tämä suhde tuli näkyväksi erityisen selvästi silloin, kun työntekijän henkilökohtaisesti ja ammatillisesti merkitykselliseksi muodostuneet arvot kohtasivat organisaation toimintatavat.

Tulos tuo esiin myös ammatillisen identiteetin ja toimijuuden vastavuoroisuuden. Eteläpellon ym. (2013, 58–62) mukaan ammatillinen identiteetti suuntaa toimijuutta samalla, kun toimijuus muokkaa identiteettiä. Tämän tutkimuksen aineistossa henkilökohtainen kokemushistoria oli yhteydessä siihen, millaiseksi työntekijät ymmärsivät itsensä ammattilaisina, mitä he pitivät työssään tärkeänä ja millaisiin päämääriin he toimintaansa suuntasivat. Trauma- ja häpeäkokemusten ammatillinen merkitys ei siten rakentunut yksiselitteisesti toimijuutta vahvistavana tai heikentävänä tekijänä, vaan osana ammatillisen identiteetin, arvojen ja toiminnan välistä suhdetta.

Kun aineistohavaintoja tarkastellaan yhdessä, trauma- ja häpeäkokemusten merkitys ammatilliselle toimijuudelle näyttäytyy jännitteisenä. Kokemushistoria saattoi herättää epävarmuutta omasta soveltuvuudesta ja kyvystä toimia sosiaalityössä sekä tehdä vallankäytön oikeutuksesta henkilökohtaisesti merkityksellisen kysymyksen. Samalla kokemukset olivat yhteydessä ammatillisten arvojen rakentumiseen, oikeudenmukaisuuden tavoitteluun ja asiakkaiden oikeuksien puolustamiseen. Henkilökohtainen haavoittuvuus ja vahva ammatillinen toimijuus eivät siten näyttäytyneet aineistossa toistensa vastakohtina. Keskeiseksi muodostui myös se, etteivät kokemukset olleet yhteydessä ainoastaan siihen, miten haastateltavat toimivat sosiaalityössä, vaan siihen, mihin heidän toimijuutensa suuntautui: millaisena oma tehtävä ymmärrettiin, mitä työssä pidettiin puolustamisen arvoisena ja millaisiin muutoksiin omalla toiminnalla pyrittiin.

7.2 Kokemusten kaksijakoisuus: herkkyiden ja kuormituksen välinen jännite

Aineiston perusteella trauma- ja häpeäkokemusten merkitystä ei voida jäsentää yksiselitteisesti voimavarana tai kuormitustekijänä. Haastateltavien kertomuksissa samat kokemukset, jotka lisäsivät asiakkaiden ymmärtämistä, emotionaalista herkkyttä ja reflektiivisyyttä, näyttäytyivät samalla myös kuormittumisen, riittämättömyyden ja emotionaalisen rasituksen lähteinä. Kokemusten merkitys rakentui siten kaksijakoisesti. Ne eivät näyttäytyneet joko myönteisinä tai kielteisinä vaikutuksina, vaan samanaikaisesti molempina. Aineiston perusteella juuri tämä kaksijakoisuus näyttäytyy yhtenä trauma- ja häpeäkokemusten keskeisimmistä ammatillisista merkityksistä.

Useat haastateltavat kuvasivat, kuinka omat kokemukset mahdollistivat asiakkaiden tilanteiden syvällisen ymmärtämisen. Samalla juuri tämä ymmärrys teki joidenkin asiakastilanteiden kohtaamisesta emotionaalisesti erityisen kuormittavaa. Asiakkaiden kokemukset eivät näyttäytyneet ainoastaan ammatillisen tiedon kohteina, vaan ne saattoivat herättää tunnereaktioita ja henkilökohtaisia muistoja sekä jäädä työntekijän mieleen myös työajan ulkopuolella.

”Kyllä mä tiedostan sen, että se traumatausta on, että se hyvin vahvasti liittyy myös siihen ammatilliseen identiteettiin. Samaan aikaan kun mä pyrin aina olemaan aito ja rehellinen niissä asiakastilanteissa, se traumatausta voi antaa sellaisen sävyn, että se voi välillä tehdä niistä joskus jopa vähän vaikeitakin. Joskus on niitä tilanteita, että ne herättää sellaisia vanhoja pelkoja tai jopa ahdistusta. Edelleen saattaa tietyissä tilanteissa tulla jotain ristiriitaisia tunteita.” (H3)

”Mulla on ollut ehkä joskus nuorempana varsinkin, että mä ihan hirveästi välillä pyöritin joskus iltaisinakin asiakasasioita, ja en osannut lakata niiden miettimistä, että saatoin niitä miettiä, vaikka kuinka olisin itselle sanonut, että nyt mä en enää mieti.” (H1)

Haastateltavien kuvaukset osoittavat, ettei emotionaalista herkkyttä ja kuormittumista voida aineistossa erottaa yksiselitteisesti toisistaan. Omat kokemukset saattoivat lisätä herkkyttä tunnistaa asiakkaiden elämäntilanteisiin liittyviä ilmiöitä ja tukea asiakkaiden yksilöllistä kohtaamista, mutta samalla joidenkin tilanteiden henkilökohtainen koskettavuus saattoi aktivoita työntekijän omiin kokemuksiin kiinnittyviä tunteita ja muistoja sekä vaikeuttaa asiakastilanteesta irrottautumista työpäivän päätyttyä. Emotionaalinen herkkyys ei siten näyttäytynyt ammatillisuuden vastakohtana tai ongelmana, joka tulisi poistaa, vaan osana asiakkaan kokemukseen suuntautuvaa ammatillista läsnäoloa. Samalla juuri tähän herkkyyteen sisältyi kuormittumisen mahdollisuus.

Tämä havainto on samansuuntainen Isosäven (2023, 255) esittämän näkemyksen kanssa, jonka mukaan työntekijän omat traumaattiset kokemukset voivat lisätä herkkyyttä asiakkaiden tunnetiloille ja tarpeille sekä vahvistaa empaattista kohtaamista. Samalla ilman riittäviä itsesäätelyn taitoja samat kokemukset voivat lisätä emotionaalista kuormittumista ja vaikeuttaa työstä palautumista. Myös tämän tutkimuksen aineistossa henkilökohtaiset kokemukset saattoivat syventää asiakkaiden ymmärtämistä ja tehdä samalla joidenkin tilanteiden kohtaamisesta emotionaalisesti vaativampaa. Herkkyys ja kuormittuminen eivät näin muodostuneet toisistaan erillisiksi ilmiöiksi, vaan saattoivat rakentua saman kokemuksellisen perustan varaan.

Haastateltavien kertomuksissa kuormitus ei kuitenkaan rakentunut yksinomaan suhteessa omiin kokemuksiin tai asiakkaiden kärsimykseen. Aineiston perusteella emotionaalinen kuormitus kytkeytyi myös tilanteisiin, joissa työntekijät tunnistivat asiakkaiden tarpeita, mutta kokivat työn rakenteellisten reunaehtojen rajoittavan mahdollisuuksiaan vastata niihin. Tällöin kuormitus ei syntynyt pelkästään vaikeista asiakastilanteista, vaan ristiriidasta työntekijän ammatillisen ymmärryksen ja sosiaalityön institutionaalisten mahdollisuuksien välillä. Tulos on linjassa ammatillista toimijuutta käsittelevän tutkimuksen kanssa, jossa toimijuuden nähdään rakentuvan yksilön ja työn rakenteellisten ehtojen vuorovaikutuksessa (Eteläpelto ym. 2013, 60–62; Vähäsantanen 2014, 130–132). Työntekijän mahdollisuudet toimia ammatillisten arvojensa mukaisesti eivät määräydy yksinomaan hänen osaamisensa tai motivaationsa perusteella, vaan myös organisaation, palvelujärjestelmän ja yhteiskunnallisten rakenteiden asettamien ehtojen kautta. Tapola-Haapalan (2011, 7) mukaan toimijuus voi kaventua tilanteissa, joissa työntekijä kokee, ettei kykene toteuttamaan ammatillisesti merkityksellisiä tavoitteitaan työn ulkoisten rajoitteiden vuoksi. Trauma- ja häpeäkokemusten merkitys kietoutui tällöin laajempaan ammatillisen toimijuuden jännitteeseen: asiakkaan tilanteen ja tuen tarpeiden tunnistaminen ei aina merkinnyt sitä, että työntekijällä olisi ollut institutionaalisia mahdollisuuksia toimia tämän ymmärryksen mukaisesti.

”Kelakin on niin arvaamaton, niin voi ikinä tietää, onko jossain tilanteessa lausunnolla merkitystä vai ei. — Niin sitten vain jo lähtökohtaisesti ajattelee, että no joo, ettei ole kuitenkaan mitään merkitystä tilanteeseen, että en edes tee.” (H1)

Aineistossa kuormituksen lähteeksi saattoi muodostua epävarmuus siitä, missä määrin työntekijän toiminnalla oli mahdollista vaikuttaa asiakkaan tilanteeseen. Kun asiakkaan tuen tarve

tunnistettiin, mutta työn konkreettiset vaikutusmahdollisuudet jäivät epävarmoiksi, syntyi jännite ammatillisen vastuun ja työn rakenteellisten rajoitusten välille. Tällöin kuormitukseen liittyi myös työn merkityksellisyyden horjuminen: työntekijä saattoi tunnistaa tarpeen toimia asiakkaan tilanteen muuttamiseksi mutta samalla epäillä, johtaako hänen toimintansa konkreettiseen muutokseen.

”Mutta sitten taas toisaalta mä ajattelen, että ne kokemukset on antanut hirveästi ymmärrystä niille ihmisille, mutta sitten samaan aikaan se aiheuttaa myös sitä turhautumista. Sitä, että ne ihmiset ei vaikka näe niitä merkkejä.” (H6)

Kokemuksellisen ymmärryksen kaksijakoisuus tuli näkyväksi myös tilanteissa, joissa asiakkaan elämäntilanteen mekanismien tunnistaminen lisäsi samanaikaisesti sekä ymmärrystä että turhautumista. Kokemuksellinen ymmärrys ei siten johtanut yksinomaan lisääntyneeseen empatiaan, vaan saattoi vahvistaa myös emotionaalista vastuuntuntoa tilanteissa, joissa asiakkaan elämäntilanne ei muuttunut tai työntekijän omat vaikutusmahdollisuudet olivat rajalliset. Aineiston perusteella asiakkaan tilanteen ymmärtäminen ja mahdollisuus vaikuttaa siihen eivät siten aina kulkeneet rinnakkain. Juuri niiden välinen jännite saattoi muodostua yhdeksi kuormituksen lähteeksi.

Rakenteellisten ristiriitojen lisäksi kokemusten kaksijakoisuus ilmeni haastateltavien puheessa suhteessa omaan haavoittuvuuteen. Aineiston perusteella trauma- ja häpeäkokemukset eivät lisänneet ainoastaan asiakkaiden ymmärtämistä, vaan myös tietoisuutta siitä, että työntekijä itse on altis kuormittumaan. Ammatillisuus ei tällöin näyttäytynyt kykynä irrottautua omista kokemuksista tai pysyä niistä täysin riippumattomana, vaan pikemminkin realistisena käsityksenä omista voimavaroista ja niiden rajoista.

”Samaan aikaan se ei ole mikään supervoima tai oikeastaan mikään arvomerkki työhön, että sä olisit jotenkin automaattisesti parempi tai soveltuvampi sosiaalityöhön. Kyllä se on se traumatausta ja häpeä on opettanut samaan aikaan huomioidaan sen oman jaksamisen ja vetämään myös ne terveet rajat siihen elämään ja työntekoon. Se on ollut melkoista kamppailua, myös tämän oman jaksamisen ja oman toiminnan kanssa.” (H3)

Sitaatti kiteyttää aineistossa rakentuvaa kriittistä suhdetta ajatukseen vaikeista kokemuksista ammatillisena vahvuutena. Trauma- tai häpeäkokemus ei itsessään tehnyt työntekijästä parempaa ammattilaista, vaan kokemusten merkitys kytkeytyi myös tietoisuuteen omasta rajallisuudesta ja kuormittumisen mahdollisuudesta. Omien voimavarojen tunnistaminen, rajojen

asettaminen ja työstä palautuminen näyttäytyivät tällöin osana ammatillista toimijuutta. Isosävi (2023, 255) korostaa, että omien kokemusten tiedostaminen ja reflektiivinen tarkastelu ovat keskeisiä edellytyksiä sille, etteivät kokemukset ala ohjata asiakastyötä tiedostamattomasti. Myös tämän tutkimuksen aineistossa ammatillinen toimijuus näyttäytyi kykynä tunnistaa oma rajallisuus ilman, että se merkitsi asiakkaisiin sitoutumisen tai emotionaalisen läsnäolon vähenemistä.

”Ehkä ton terapian myötä oon pystynyt pitämään siinä omassa elämässä sekä ammatillisesti rajaa, että ei kaikkea hyväksy, ja sun ei tarvitse kaikkea jaksaa. Siinä on semmoinen liiakiltteys, että pitää rajat, ja tietysti tekee työnsä hyvin, mutta semmoinen, että kuitenkin se oma elämä on se tärkein, että pysyy kunnossa.” (H7)

Rajojen asettaminen tuli aineistossa näkyväksi sekä työssä että yksityiselämässä tapahtuvana muutoksena. Se ei näyttäytynyt asiakkaista etääntymisenä tai ammatillisen sitoutumisen heikkenemisenä, vaan edellytyksenä sille, että työntekijä pystyi säilyttämään emotionaalisen läsnäolon myös pitkällä aikavälillä. Rajojen tunnistaminen ei siten vähentänyt ammatillista toimijuutta, vaan tuki sen jatkuvuutta. Havainto on samansuuntainen Isosäven (2023, 255) näkemyksen kanssa, jonka mukaan omien rajojen tunnistaminen ja reflektiivinen työote suojaavat siltä, etteivät henkilökohtaiset kokemukset ala ohjata asiakastyötä tiedostamattomasti.

Haastateltavien kertomukset haastavat yksinkertaistetun ajatuksen siitä, että vaikeat elämäntapahtumat muuttuisivat suoraviivaisesti ammatillisiksi vahvuuksiksi. Kokemukset saattoivat lisätä ymmärrystä, herkkyyttä ja sitoutumista asiakkaiden kohtaamiseen, mutta samalla ne tekivät näkyväksi työntekijän oman haavoittuvuuden ja kuormittumisen mahdollisuuden. Aineistossa ei kuitenkaan ilmennyt pyrkimystä poistaa tätä herkkyyttä ammatillisuuden saavuttamiseksi. Pikemminkin ammatillinen toimijuus rakentui kykynä säilyttää yhteys asiakkaan kokemukseen ja samalla tunnistaa omat rajat sekä huolehtia siitä, ettei emotionaalinen herkkyyks muodostu työkykyä vaarantavaksi kuormitukseksi.

Aineisto haastaa myös ajatuksen siitä, että vaikeiden kokemusten merkitys olisi mahdollista jäsentää lineaarisena kehityskulkuna, jossa trauma- ja häpeäkokemukset muuttuvat vähitellen yksinomaan ammatillisiksi voimavaroiksi. Durkinin ja Josephin (2009, 232) mukaan vaikeiden kokemusten merkitys rakentuu niiden reflektiivisen jäsentämisen kautta, eikä posttraumaattinen kasvu tarkoita kielteisten vaikutusten katoamista. Samansuuntaisesti Poijula (2018, 16–20) korostaa, ettei resilienssi merkitse haavoittumattomuutta, vaan kykyä jatkaa elämää

vaikeiden kokemusten kanssa. Myös tämän tutkimuksen aineistossa kokemukset säilyivät osana työntekijän ammatillista todellisuutta myös silloin, kun niitä oli käsitelty ja niiden vaikutuksia tunnistettiin. Keskeiseksi ei siten muodostunut kokemuksista vapautuminen, vaan kyky toimia niiden kanssa tavalla, joka mahdollisti asiakkaiden kohtaamisen, ammatillisen harkinnan sekä oman työkyvyn säilymisen.

7.3 Kokemusten käsittely ammatillisen toimijuuden rakentumisessa

Aineiston perusteella trauma- ja häpeäkokemusten ammatillinen merkitys ei rakentunut ensisijaisesti itse kokemusten sisällöstä tai vakavuudesta, vaan siitä suhteesta, jonka työntekijät olivat muodostaneet kokemuksiinsa. Vaikeat kokemukset eivät näyttäytyneet sellaisinaan ammatillista toimijuutta vahvistavina tai heikentävinä tekijöinä. Keskeiseksi muodostui se, missä määrin kokemuksia oli ollut mahdollista käsitellä, ymmärtää ja suhteuttaa osaksi omaa elämäntarinaa sekä ammatillista identiteettiä. Kokemusten käsittely näyttäytyi näin välittävänä prosessina henkilökohtaisen kokemushistorian ja ammatillisen toimijuuden välillä: se vaikutti siihen, millaiseksi kokemusten merkitys nykyisessä ammatillisessa toiminnassa muodostui.

Aineistossa tämä tuli näkyväksi erityisesti haastateltavien kuvatessa ajallista muutosta suhteessaan omiin kokemuksiinsa. Kokemukset eivät olleet kadonneet eivätkä menettäneet emotionaalista merkitystään, mutta niiden asema suhteessa omaan identiteettiin oli muuttunut.

”10–15 vuotta sitten en olisi ehkä näinkään paljon pystynyt puhua ja avata tilanetta. Silleen ehkä jo tuntuu, että on jo jotenkin ne kokemukset saanut integroitua. On jotenkin osa itseä ehkä eri tavalla.” (H1)

”Mutta kaikki nämä kokemukset on tuonut sellaista syvyyttä tähän työhön, mitä nykyään tekee ja mitä on tehnyt aikaisempina vuosina. Kyllä jotenkin ymmärtää ihmiselämää kaikkine variaatioineen aika syvällisesti, voisin väittää näin.” (H10)

Sitaateissa tulee näkyväksi kaksi toisiinsa kietoutuvaa muutosta. Ensimmäinen koskee kokemusten integroitumista osaksi omaa elämäntarinaa ja toinen niiden saamaa ammatillista merkitystä. Kokemusten käsittely ei siten merkinnyt menneisyyden irrottamista nykyisyydestä, vaan pikemminkin kokemusten aseman muuttumista: aiemmin voimakkaasti itseä määrittäneistä kokemuksista oli vähitellen tullut osa laajempaa käsitystä itsestä. Samalla niiden merkitys saattoi laajentua henkilökohtaisesta selviytymisestä ammatilliseen ymmärrykseen.

Aineistossa tuli näin näkyväksi myös kokemusten ammatillisen merkityksen muuttuminen ajan kuluessa. Haastateltavat tarkastelivat kokemuksiaan erilaisista lähtökohdista: osa kuvasi niitä jo pitkälle käsiteltyinä ja osaksi elämäntarinaansa integroituneina, kun taas toisissa kertomuksissa kokemusten kuormittavat vaikutukset olivat edelleen selvemmin läsnä. Haastattelujen välillä oli eroja myös siinä, kuinka paljon aikaa kokemuksista oli kulunut sekä siinä, miten he kuvasivat kokemustensa käsittelyä ja reflektointia. Tämä tarjoaa yhden näkökulman aineiston moniäänisyyteen. Kokemuksille annetut erilaiset ammatilliset merkitykset eivät välttämättä ole keskenään ristiriitaisia, vaan voivat liittyä myös siihen, millaiseksi haastateltavan suhde omiin kokemuksiinsa oli haastatteluhetken mennessä muodostunut.

Tämä auttaa ymmärtämään myös sitä, miksi trauma- ja häpeäkokemukset saattoivat näyttäytyä aineistossa samanaikaisesti hyvin erilaisissa merkityksissä. Se, mikä yhdessä elämänvaiheessa näyttäytyi ennen kaikkea kuormittavana tai häpeää tuottavana kokemuksena, saattoi myöhemmin saada uusia merkityksiä osana ammatillista identiteettiä ja tapaa ymmärtää ihmiselämän moninaisuutta. Aineiston perusteella kyse ei kuitenkaan näyttäydy suoraviivaisena kehityskulkuna, jossa ajan kulumisen tai kokemusten käsittely muuttaisi vaikeat kokemukset väistämättä ammatillisiksi voimavaroiksi. Pikemminkin trauma- ja häpeäkokemusten ammatillinen merkitys näyttäytyy ajallisesti rakentuvana: se muodostuu suhteessa kokemusten käsittelyyn, niistä kuluneeseen aikaan, elämäntilanteeseen ja siihen, millaisessa suhteessa työntekijä kokemuksiinsa kulloinkin on.

Kokemusten merkityksen ajallinen muuttuminen kytkeytyy myös ammatillisen identiteetin rakentumiseen. Eteläpellon ja Vähäsantasen (2006, 26) mukaan ammatillinen identiteetti rakentuu elämänhistorian, kokemusten sekä työn kanssa käytävän vuorovaikutuksen kautta eikä ole pysyvä, valmiiksi muodostunut kokonaisuus. Aineisto tarkentaa tätä näkökulmaa osoittamalla, että myös vaikeat henkilökohtaiset kokemukset voivat osallistua ammatillisen identiteetin rakentumiseen, mutta niiden merkitys ei määräydy kokemuksen tapahtumahetkellä. Merkitys rakentuu jälkikäteen tapahtuvassa tulkinnassa ja uudelleentulkinnassa. Tässä mielessä ammatillinen identiteetti ei rakentunut menneisyydestä huolimatta eikä yksiselitteisesti sen seurauksena, vaan jatkuvassa suhteessa siihen. Erityisen näkyväksi tämä muutos tuli häpeän kohdalla.

”Toki on surullinen siitä, miten asiat on mennyt. Mutta jotenkin pystyy asioiden kanssa elämään paremmin. Puhumiseen ei ehkä liity enää niin paljon häpeää kuin ennen.” (H1)

Häpeän väheneminen ei aineistossa tarkoittanut vaikeiden tapahtumien emotionaalisen merkityksen katoamista. Menneisyyteen saattoi edelleen liittyä surua, mutta kokemuksista oli tullut aiempaa paremmin ajateltavia, sanoitettavia ja jaettavia. Tällä on häpeän näkökulmasta erityinen merkitys, sillä häpeä kohdistuu tekojen sijasta herkästi koko minuuteen ja voi siten rajoittaa mahdollisuutta tarkastella kokemuksia etäämmältä. Kokemuksen tullessa osaksi kerrottavaa elämäntarinaa sen määrittävä asema suhteessa minuuteen voi vähentyä. Aineistossa käsittelyn merkitys näyttäytyikin siinä, etteivät kokemukset enää samalla tavoin määränneet sitä, millaisena ihminen ymmärsi itsensä.

Kokemusten käsittelyä ei kuitenkaan kuvattu päätepisteenä, jossa trauma- tai häpeäkokemuksen vaikutus lakkaisi. Pikemminkin aineistosta hahmottui jatkuva merkityksellistämisen prosessi, jossa suhdetta omaan menneisyyteen rakennettiin uudelleen eri elämänvaiheissa. Tämä vastaa Durkinin ja Josephin (2009, 232) näkemystä siitä, että vaikeiden kokemusten jäsentäminen voi muuttaa tapaa, jolla yksilö ymmärtää itseään, elämäänsä ja suhdettaan ympäröivään maailmaan. Samalla havainto konkretisoi toimijuuden ajallista luonnetta. Emirbayerin ja Mischen (1998, 962–963) mukaan menneisyyden kokemukset ovat läsnä nykyisessä toiminnassa, mutta niitä tulkitaan ja arvioidaan jatkuvasti suhteessa nykyhetkeen ja tulevaisuuteen. Aineiston perusteella muutos ei siis tapahtunut itse menneisyydessä vaan nykyhetken suhteessa siihen. Kokemukset pysyivät samoina, mutta niiden paikka osana identiteettiä, elämäntarinaa ja ammatillista toimintaa saattoi muuttua.

”Ne ovat osa minua, mutta minä olen käsitellyt ne ja ne eivät enää vie minulta voimavaroja.” (H2)

”Ne on siellä historiassa, vaikka ne vaikuttaakin tänä päivänä, mutta ne ei vallitse. Ne ei määritä minua ihmisenä.” (H3)

Sitaatit kiteyttävät aineiston kannalta olennaisen erottelun kokemusten vaikuttamisen ja niiden hallitsevuuden välillä. Käsiteltykään kokemus ei muutu merkityksettömäksi, vaan voi edelleen vaikuttaa tunteisiin, tulkintoihin ja tapaan toimia. Keskeistä on kuitenkin se, ettei kokemus enää näyttäydy toimintaa tai identiteettiä hallitsevana. Tästä näkökulmasta kokemusten integraatio voidaan tulkita toimijuuden kannalta merkitykselliseksi prosessiksi: työntekijä kykenee tunnistamaan menneisyyden vaikutuksen joutumatta toimimaan yksinomaan sen

määrittämänä. Tämä on yhteydessä toimijuuden refleksiiviseen ulottuvuuteen, jossa yksilö arvioi omia kokemuksiaan, toimintatapojaan ja mahdollisuuksiaan sekä suuntaa toimintaansa tämän arvioinnin pohjalta (Tapola-Haapala 2011, 22–23; Hokkanen 2013, 60–62).

Aineisto tuo samalla esiin tärkeän rajan kokemusten voimavaraksi tulkitsemiselle. Vaikeiden kokemusten myöhemmin saamat ammatilliset merkitykset eivät tehneet itse kokemuksista tavoiteltavia tai oikeuttaneet niihin liittynyttä kärsimystä.

”Ajattelen, että siitäkään huolimatta vaikka mä koen, että ne ovat tuoneet syvyyttä työhöni tai enemmänkin sanotaan työotteeseen tai tapaan kohdata, niin en tokikaan olisi näitä kokemuksia valinnut. Mieluummin olisin ehkä valinnut olevani niin sanotusti huonompi työntekijä ilman näitä kokemuksia. Mutta kyllähän ne nyt kun on jo jonkin verran aikaa kulunut, niin ajattelen, että ne ovat myös jalostuneet jonkinlaisiksi vahvuuksiksi.” (H11)

Kokemusten käsittely ei muuta kärsimystä itsessään hyödylliseksi, vaan mahdollistaa sen, että kokemukselle voi myöhemmin rakentua myös sellaisia merkityksiä, joita sillä ei alun perin ollut. Siksi aineiston perusteella ei ole perusteltua tulkita trauma- ja häpeäkokemuksia itsessään ammatillisiksi voimavaroiksi. Pikemminkin mahdolliseksi voimavaraksi muodostuu reflektiivisesti käsitelty suhde kokemukseen. Tällainen tulkinta välttää vaikeiden kokemusten romanti-soinnin ja samalla tekee näkyväksi haastateltavien kuvaaman ammatillisen kasvun. Myös posttraumaattista kasvua koskevassa tarkastelussa keskeistä on juuri kokemusten merkityksellistäminen eikä traumaattisen tapahtuman pitäminen itsessään kasvua tuottavana tekijänä (Durkin & Joseph 2009, 232).

Kokemusten käsittelyn merkitys ulottui aineistossa identiteetin uudelleenjäsentämistä pidemmälle. Se tuli näkyväksi siinä, miten työntekijät kuvasivat mahdollisuuksiaan tunnistaa ja säädellä omien kokemustensa vaikutusta asiakastyössä. Tällöin käsittelyn yhteys ammatilliseen toimijuuteen konkretisoitui kykynä erottaa oma kokemus asiakkaan kokemuksesta sekä arvioida, milloin oma historia aktivoituu ammatillisessa kohtaamisessa.

”Ihmisille tapahtuu hirveästi kaikkia epäonnisia asioita. Ja sitten mä ajattelen, että tietenkin ne omat kokemukset ja omat tausta-asiat vaikuttavat. Mä kuitenkin ajattelen, että ne ei vie tunne edellä. Sä joudut tekemään tosi paljon enemmän itsesi kanssa töitä, että sä pystyt kohtaamaan ammatillisesti ja jotenkin vakaana tilanteet.” (H6)

Ammatillisuus ei tämän perusteella edellytä henkilökohtaisen kokemushistorian vaikutusten poistamista. Päinvastoin aineistossa ammatillinen vakaus rakentui tietoisuudesta siitä, että

omat kokemukset vaikuttavat. Reflektiivisyys mahdollisti tämän vaikutuksen tunnistamisen ja säätelämisen. Tällöin kokemuksen vaikutus ei jäänyt yksinomaan tiedostamattomaksi, vaan työntekijällä oli mahdollisuus tunnistaa omaa historiaansa ja arvioida sitä, miten se tuli osaksi nykyistä toimintaa. Tässä merkityksessä kokemusten käsittely voidaan tulkita ammatillisen itsesäätelyn ja siten myös toimijuuden resurssiksi.

Tulkinta on yhteneväinen Isosäven (2023, 242–243, 255) esittämän kanssa. Työntekijän oma kokemusmaailma voi aktivoitua traumaattisia sisältöjä sisältävässä ihmissuhdetyössä, minkä vuoksi kyky tunnistaa omia tunteita, ajatuksia ja toimintayllykkeitä on keskeinen osa ammatillista itsetuntemusta. Käsitlemättöminä henkilökohtaiset kokemukset voivat lisätä kuormitusta ja heijastua työskentelyyn, kun taas kokemusten tietoinen työstäminen voi tukea kykyä kohdata asiakkaan kärsimystä menettämättä omaa säätelykykyä (Isosävi 2023, 255). Aineisto kuitenkin syventää tätä näkökulmaa osoittamalla, ettei reflektiivinen työskentely näyttäydä vain keinona suojautua kuormitukselta. Se on samalla aktiivista ammatillisen toimijuuden rakentamista: oman kokemushistorian vaikutuksia arvioidaan, niihin otetaan tietoisesti suhdetta ja toimintaa suunnataan ammatillisten tavoitteiden mukaisesti.

Tämä merkitsee myös sitä, ettei henkilökohtaisia vaikeuksia tai niiden aktivoitumista voida aineiston perusteella tulkita automaattisesti ammatillisen toimintakyvyn puutteeksi. Keskeisemmäksi muodostui kyky tunnistaa tilanteita, joissa omat voimavarat olivat koetuksella, sekä valmius hakea tarvittaessa tukea.

”Ajattelisin, että tämä työ on semmoista, että se on hyvä vaikka sitten, jos tulisi sellaisia tilanteita elämässä, niin käsitellä ne ja ottaa apua vastaan, koska sitten tämä on työ aika raskasta, jos samaan aikaan kamppailee jotenkin niiden omien henkilökohtaisten tilanteiden kanssa. Mutta ei se ole mahdotonta. Ajattelen, että se on toisaalta rikkaus, että täälläkin työssä on ihmisiä, joilla on vaikeita kokemuksia ja semmoista. Mutta se on tärkeää huomioida sitten ne omat kokemukset siinä omassa työssä ja miten ne vaikuttavat.” (H7)

Avun vastaanottaminen, omien rajojen tunnistaminen ja kokemusten vaikutusten arvioiminen näyttäytyvät tässä pikemminkin toimijuutena kuin sen puutteena. Tämä on tärkeä tulkinnallinen ero. Ammatillinen toimijuus ei tarkoita riippumattomuutta omista kokemuksista tai kykyä selviytyä kaikesta yksin, vaan myös kykyä tehdä omaa toimintakykyä turvaavia ratkaisuja. Se on linjassa toimijuuden relationaalisen ymmärryksen kanssa: toimijuus rakentuu yksilöllisten

valmiuksien lisäksi suhteessa käytettävissä oleviin resursseihin ja sosiaaliseen ympäristöön (Eteläpelto ym. 2013, 60–61; Niiranen & Nokelainen 2020, 4–5).

Juuri tässä kohdassa aineisto laajentaa kokemusten käsittelyn yksilöllisestä prosessista työyhteisölliseksi ja organisatoriseksi kysymykseksi. Reflektiivisyys ei rakentunut vain työntekijän sisäisenä kykynä, vaan haastateltavat liittivät kokemusten käsittelyn työnohjaukseen, kollegiaaliseen tukeen, esihenkilötyöhön sekä työn ulkopuolisiin keinoihin säädellä kuormitusta.

”Meillä on tosi hyvä työtiimi, voin puhua työkavereiden kanssa ja meillä on säännöllinen työohjaus. Osaltaan mä kelaan jotain tunteita, jos ei tarvitse puhua toisten kanssa, niin itse. Jos on stressiä, niin koettaa purkaa urheilun kautta sitä kuormitusta. Koen, että on hyvät työkalut. Mutta tärkeää myös saada esihenkilöltä tukea ja työtiimiltä.” (H2)

Aineiston perusteella kyky reflektoida ei siis ole irrallaan niistä olosuhteista, joissa reflektiota pitäisi toteuttaa. Lehto-Lundén ja Salovaara (2016, 166–171) korostavat reflektiivisyyden merkitystä sosiaalityön asiantuntijuudelle, mutta samalla työn rakenteet, resurssit ja kuormitus vaikuttavat työntekijän mahdollisuuksiin toteuttaa ammatillista toimijuutta. Tämä jännite näkyi myös aineistossa. Vaikka vastuu omien kokemusten vaikutusten tunnistamisesta kuuluu työntekijälle, niiden käsittelyn mahdollisuuksia ei voida palauttaa yksinomaan yksilön vastuuksi. Työnohjaus, kollegiaalinen tuki ja esihenkilön tuki muodostavat resursseja, joiden varassa reflektiivinen toimijuus voi toteutua.

Aineistossa tuli kuitenkin esiin myös ristiriita tuen tarpeen ja henkilökohtaisiin kokemuksiin liittyvän ammatillisen vaikenemisen välillä.

”Tämä on sen takia tosi hyvä aihe, koska mä oon monesti miettinyt, että mikä tuo ihmisiä sosiaalialalle. Usein siellä taustalla on tapahtunut kaikenlaista. Toisekseen tämä on aiheena sellainen, mistä ammattilaiset ei keskustele keskenään. Jos ihmisillä on ikäviä kokemuksia, niin niitä jotenkin salaillaan ja peitellään. Mitä mä en ihan ymmärrä. Mutta ehkä se on jo niin syvä keskusteluaihe, mihin ei välttämättä työkavereiden kanssa kahvinpöytäkeskusteluissa lähetä. Enkä itsekään tee niin.” (H10)

”Jos et sä pysty vaikka sun kollegoille jakaa jotain itsestäsi, minkä sä saat itse päätää, niin miten sitten me vaaditaan kuitenkin niitä meidän asiakkaita kertomaan tosi merkityksellisiä, ellei traagisia asioita itsestään.” (H4)

Sitaatit tuovat esiin henkilökohtaisuuden ja ammatillisuuden välisen jännitteen. Aineistossa kokemuksista puhuminen ei näyttäytynyt itsestään selvänä osana ammatillista vuorovaikutusta, vaan siihen liittyi myös vaikenemista ja kokemusten salaamista. Samalla haastateltavat

korostivat mahdollisuutta saada tarvittaessa tukea työyhteisöltä, työnohjauksesta ja esihenkilöltä. Kokemusten käsittelyn näkökulmasta olennaista ei siten näyttänyt olevan henkilökohtaisten kokemusten avoin jakaminen sinänsä, vaan se, oliko työntekijällä mahdollisuus käsitellä kokemustensa herättämiä reaktioita ja saada niihin tukea silloin, kun hän sitä tarvitsi. Näin kokemusten käsittelyn mahdollisuudet eivät rakentuneet aineistossa yksinomaan työntekijän oman reflektiokyvyn varaan, vaan myös suhteessa hänen käytettävissään oleviin ammatillisiin ja työyhteisöllisiin resursseihin.

Havainto tuo kokemusten käsittelyyn ammatillisen toimijuuden relationaalisen ulottuvuuden. Eteläpellon ym. (2013, 60–62) mukaan ammatillinen toimijuus rakentuu yksilön ja sosiokulttuurisen ympäristön välisessä suhteessa, jolloin työyhteisön käytännöt, valtasuhteet ja käytettävissä olevat resurssit voivat joko mahdollistaa tai rajoittaa toimijuutta. Aineiston perusteella sama koskee henkilökohtaiseen kokemushistoriaan kohdistuvaa reflektiota. Vaikka vastuu omien kokemusten vaikutusten tunnistamisesta kuuluu työntekijälle, reflektiivisyys ei näyttäydy vain yksilöllisenä ominaisuutena. Sen toteutuminen edellyttää myös aikaa, psyykkisiä voimavaroja ja sellaisia ammatillisia suhteita, joissa kokemusten vaikutuksia voidaan tarvittaessa tarkastella turvallisesti.

Aineiston perusteella kokemusten käsittely ei tarkoittanut trauma- ja häpeäkokemusten vaikutusten poistumista, vaan niiden aseman muuttumista suhteessa työntekijän identiteettiin ja toimintaan. Kokemukset saattoivat säilyä osana elämäntarinaa ja vaikuttaa edelleen nykyhetkessä, mutta käsittelyn myötä niiden vaikutuksia voitiin tunnistaa ja säädellä tietoisemmin. Trauma- ja häpeäkokemukset eivät siten itsessään muodostaneet ammatillisen toimijuuden voimavaraa, vaan niiden ammatillinen merkitys rakentui siinä prosessissa, jossa kokemuksia käsiteltiin, merkityksellistettiin ja suhteutettiin omaan ammatilliseen toimintaan. Ammatillisen toimijuuden kannalta keskeiseksi muodostui mahdollisuus tunnistaa kokemushistorian vaikutus ilman, että se yksin määrittä nykyistä toimintaa.

8 Yhteenveto ja pohdinta

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli tarkastella, miten sosiaalityöntekijät merkityksellistävät omia trauma- ja häpeäkokemuksiaan suhteessa ammatilliseen identiteettiinsä, asiakkaiden ymmärtämiseen sekä ammatilliseen toimijuuteensa. Tutkimuksessa kysyttiin, miten trauma- ja häpeäkokemukset näkyvät sosiaalityöntekijöiden ammatillisessa identiteetissä ja asiakkaiden ymmärtämisessä sekä millä tavoin kokemukset voivat mahdollistaa tai rajoittaa ammatillista toimijuutta. Tulokset osoittavat, ettei henkilökohtaisen kokemushistorian ja ammatillisuuden välistä suhdetta voida kuvata yksiselitteisesti. Trauma- ja häpeäkokemukset eivät näyttäytyneet työstä irrallisina menneisyyden tapahtumina, mutta ne eivät myöskään sellaisinaan määrittäneet sitä, millaiseksi työntekijän ammatillinen toimijuus rakentui.

Tutkimuksen ensimmäiseen tutkimuskysymykseen voidaan vastata, että trauma- ja häpeäkokemukset näkyivät ammatillisessa identiteetissä ennen kaikkea osana työntekijöiden elämänhistoriallista ymmärrystä itsestään ja omasta ammattilaisuudestaan. Kokemushistoria oli yhteydessä siihen, miksi sosiaalityöhön oli hakeuduttu, millaisia arvoja työssä pidettiin tärkeinä ja millaiseksi oma tehtävä suhteessa asiakkaisiin ja yhteiskuntaan ymmärrettiin. Osalle kokemukset olivat merkinneet myös oman ammatillisen soveltuvuuden, riittävyyden tai vallankäytön oikeutuksen pohtimista. Samalla kokemukset saattoivat vahvistaa sitoutumista asiakkaiden oikeuksiin, oikeudenmukaisuuteen ja epäkohtiin puuttumiseen. Henkilökohtainen kokemushistoria ei siten näyttäytynyt ammatillisen identiteetin ulkopuolisena taustatekijänä, vaan yhtenä niistä lähtökohdista, joiden kanssa ammatillista identiteettiä rakennettiin ja neuvoteltiin.

Tulos on yhteydessä Eteläpellon ja Vähäsantasen (2006, 26) näkemykseen ammatillisesta identiteetistä elämänhistorian, kokemusten sekä työn ja ammatin kanssa käydyn vuorovaikutuksen kautta rakentuvana prosessina. Samalla tämän tutkimuksen tulokset konkretisoivat Eteläpellon ym. (2013, 58–62) ajatusta ammatillisen identiteetin ja toimijuuden vastavuoroisuudesta. Identiteetti suuntaa sitä, millaisia päämääriä työntekijä tavoittelee ja millaisiin arvoihin hän toiminnassaan sitoutuu, mutta ammatillinen toiminta ja siinä tehdyt valinnat muokkaavat puolestaan käsitystä itsestä ammattilaisena. Tämän tutkimuksen perusteella trauma- ja häpeäkokemukset voivat osallistua tähän vastavuoroiseen prosessiin esimerkiksi siinä, miten työntekijä jäsentää omaa soveltuvuuttaan, vallankäyttöään, ammatillisia arvojaan

ja oikeudenmukaisuuteen liittyviä päämääriään. Menneisyys ei määrää myöhempää toimintaa, mutta se voi muodostaa yhden niistä kokemuksellisista lähtökohdista, joiden varassa nykyhetken tilanteita tulkitaan ja tulevaa toimintaa suunnataan. Tässä mielessä tulokset konkretisoivat myös Emirbayerin ja Mischen (1998, 962–963) käsitystä toimijuuden ajallisuudesta: aiemmat kokemukset voivat olla läsnä nykyisessä toiminnassa samalla, kun niiden merkitystä arvioidaan ja rakennetaan uudelleen.

Asiakkaiden ymmärtämisessä kokemusten merkitys näkyi erityisesti kokemuksellisena herkkyytenä. Omien kokemusten kuvattiin auttavan tunnistamaan asiakkaiden häpeää, turvattuutta, ulkopuolisuutta, erilaisia selviytymiskeinoja ja vaikeasti sanoitettavia tunteita. Olen-naista ei kuitenkaan ollut oletus asiakkaan kokemuksen tietämisestä. Pikemminkin omakoh-taiset kokemukset näyttivät voivan lisätä tietoisuutta siitä, kuinka yksilöllisiä vaikeiden koke-musten merkitykset ovat. Kokemuksellinen ymmärrys ei siten tarkoittanut samankaltaisuuden perusteella syntyvää varmuutta, vaan parhaimmillaan herkkyyttä kysyä, kuunnella ja tarkas-tella asiakkaan toimintaa hänen oman elämänhistoriansa ja tilanteensa yhteydessä.

Tulos syventää sosiaalityön reflektiivistä asiantuntijuutta koskevaa keskustelua. Lehto-Lundénin ja Salovaaran (2016, 166–167) mukaan reflektiivisyys mahdollistaa oman toiminnan, tunteiden ja tulkintojen kriittisen tarkastelun, kun taas Isosävi (2023, 242, 255) korostaa työn-tekijän oman kokemushistorian ja vuorovaikutusmallien tunnistamisen merkitystä ihmissuh-detyössä. Tämän tutkimuksen perusteella kokemuksellinen ymmärrys voi sisältää samanaikai-sesti sekä läheisyyttä että etäisyyttä asiakkaan kokemukseen. Henkilökohtainen historia voi tehdä joitakin asiakkaan kokemuksen ulottuvuuksia tunnistettavammiksi, mutta ammatilli-suus edellyttää samalla reflektiivistä kykyä erottaa asiakkaan kokemus omasta ja välttää ole-tuksia sen merkityksestä.

Toiseen tutkimuskysymykseen vastaaminen edellyttää kokemusten kaksijakoisuuden tunnis-tamista. Trauma- ja häpeäkokemukset saattoivat mahdollistaa ammatillista toimijuutta vah-vistamalla empatiaa, eettistä herkkyyttä, oikeudenmukaisuuteen suuntautumista ja asiakkai-den oikeuksien puolustamista. Samanaikaisesti niihin saattoi liittyä kuormittumista, samaistu-mista, asiakkaiden tilanteiden kantamista työajan ulkopuolelle sekä vaikeuksia ammatillisten rajojen ylläpitämisessä. Mahdollistavat ja rajoittavat merkitykset eivät aineistossa muodosta-neet toisistaan erillisiä kategorioita, vaan saattoivat kietoutua samaan kokemukseen. Juuri

sellainen herkkyys, joka auttoi havaitsemaan asiakkaan tunnetiloja ja kärsimystä, saattoi toisessa tilanteessa lisätä työntekijän emotionaalista kuormitusta.

Tämä havainto tekee ongelmalliseksi trauma- ja häpeäkokemusten määrittämisen yksiselitteisesti ammatillisiksi voimavaroiksi. Vaikeisiin kokemuksiin voi liittyä myöhempää kasvua, uusia merkityksiä ja vahvistunutta toimijuutta, mutta tämä ei tee alkuperäisestä kärsimyksestä itsessään hyödyllistä. Poijulan (2018, 16–21) kuvaama resilienssi ei merkitse haavoittumattomuutta, vaan kykyä sopeutua, palautua ja jatkaa elämää vaikeiden kokemusten kanssa. Samoin Durkinin ja Josephin (2009, 228, 232) kuvaamassa posttraumaattisessa kasvussa olennaista on kokemuksille myöhemmin rakentuva merkitys. Tutkimuksen tulokset tarkentavat tätä erottelua ammatillisen toimijuuden näkökulmasta. Trauma ei näyttäydy ammatillisen osaamisen lähteenä sinänsä, mutta kokemuksen käsittelyn yhteydessä rakentuneet ymmärrys, reflektiivisyys, rajojen tunnistaminen tai arvopohjan selkiytyminen voivat saada ammatillisesti merkityksellisiä muotoja.

Tästä muodostuu yksi tutkimuksen keskeisimmistä johtopäätöksistä: trauma- ja häpeäkokemusten ammatillista merkitystä ei voida päätellä yksinomaan siitä, mitä työntekijälle on tapahtunut. Merkityksellisempää on se, millaiseksi suhde kokemuksiin on muodostunut ja miten tämä suhde rakentuu edelleen ajan, kokemusten käsittelyn ja elämänkulun myötä. Kokemuksen olemassaolon ja ammatillisen toiminnan välissä on merkityksenannon, käsittelyn ja reflektiivisen arvioinnin prosessi. Aineiston moniäänisyys tekee tämän erityisen näkyväksi. Haastateltavat tarkastelivat kokemuksiaan erilaisista lähtökohdista: siinä missä osa kuvasi kokemuksiaan jo pitkälle käsiteltyinä ja osaksi elämäntarinaansa integroituneina, toisissa kertomuksissa niiden kuormittavat vaikutukset olivat edelleen selvemmin läsnä. Kokemuksille annetut erilaiset ammatilliset merkitykset eivät siten välttämättä ole keskenään ristiriitaisia, vaan voivat liittyä myös siihen, millaiseksi suhde omiin kokemuksiin oli haastatteluhetkeen mennessä muodostunut.

Trauma- ja häpeäkokemusten ammatillinen merkitys näyttäytyy tämän perusteella ajallisesti rakentuvana eikä pysyvänä. Kokemukset voivat olla osa elämäntarinaa ilman, että ne hallitsevat nykyhetkeä, ja niiden paikka osana identiteettiä ja ammatillista toimintaa voi muuttua elämänkulun ja ammatillisen kasvun myötä. Kyse ei kuitenkaan ole suoraviivaisesta kehitysku-

lusta, jossa ajan kulumisen tai kokemusten käsittely muuttaisi vaikeat kokemukset väistämättä ammatillisiksi voimavaroiksi. Pikemminkin tulokset osoittavat, että sama kokemushistoria voi eri tilanteissa ja elämänvaiheissa sekä mahdollistaa että rajoittaa ammatillista toimijuutta.

Tämä johtopäätös nostaa esiin myös kysymyksen siitä, miten sosiaalityön ammattilaisuus ymmärretään. Ammatillisuus voidaan yhdistää ajatukseen henkilökohtaisen ja ammatillisen erotamisesta sekä kyvystä säilyttää riittävä etäisyys asiakkaan kokemuksiin. Tutkimuksen tulokset eivät tee tällaista erottelua merkityksettömäksi, sillä ammatilliset rajat osoittautuivat keskeisiksi sekä asiakkaan että työntekijän suojaamisessa. Tulokset kuitenkin haastavat ajatuksen siitä, että ammatillisuus edellyttäisi henkilökohtaisen kokemushistorian vaikutusten täydellistä poissulkemista. Sosiaalityöntekijän tapa havaita, tulkita ja toimia voi rakentua myös suhteessa hänen elämänhistoriaansa ja kokemuksiin antamiinsa merkityksiin.

Tästä näkökulmasta ammattilaisuuden ei tarvitse merkitä haavoittumattomuutta. Henkilökohtainen haavoittuvuus ja vahva ammatillinen toimijuus eivät tämän tutkimuksen perusteella ole toistensa vastakohtia. Ammatillisuuden kannalta olennaisempaa näyttää olevan kyky tunnistaa oman kokemushistorian mahdollisia vaikutuksia, arvioida niitä kriittisesti ja säädellä niiden merkitystä ammatillisissa tilanteissa. Tämä ei tarkoita henkilökohtaisten kokemusten tietoista käyttämistä asiakastyön välineenä, vaan kykyä tunnistaa tilanteet, joissa oma kokemus alkaa ohjata tulkintaa liikaa. Ammatillisuus näyttäytyy tällöin pikemminkin tietoisena suhteena omaan kokemushistoriaan kuin pyrkimyksenä sen merkityksen kieltämiseen.

Tulokset tuovat ammatillisen toimijuuden tarkasteluun myös vahvan eettisen ulottuvuuden. Kokemushistoria oli yhteydessä siihen, mitä työntekijät halusivat työssään puolustaa, millaista vallankäyttöä he pitivät hyväksyttävänä ja millaisiin epäkohtiin he olivat valmiita puuttumaan. Tämä vastaa Vähäsantasen (2014, 130–132) ja Eteläpellon ym. (2013, 46) näkemyksiä siitä, että toimijuus voi ilmetä myös kriittisenä kannanottona ja vastarintana silloin, kun työntekijä pyrkii puolustamaan ammatillisia arvojaan. Sosiaalityössä tämä saa erityisen merkityksen, koska työntekijä toimii asiakkaan tarpeiden, organisaation ehtojen, lainsäädännön ja ammatteettisten velvoitteiden risteyskohdassa (Talentia 2023, 6–8; Rantonen 2025, 22–24).

Tämän tutkimuksen perusteella kokemushistorian merkitys ammatilliselle toimijuudelle ei siis rajoitu työntekijän sisäisiin ominaisuuksiin, kuten empatiaan tai herkkyyteen. Se voi näkyä

myös siinä, mihin toimijuus suuntautuu. Kokemukset olivat yhteydessä oikeudenmukaisuuden tavoitteluun, asiakkaiden oikeuksien puolustamiseen, vallankäytön kriittiseen tarkasteluun ja haluun vastustaa työskentelytapoja, jotka koettiin omien ammatillisten arvojen vastaisiksi. Tämä laajentaa henkilökohtaisten kokemusten tarkastelua yksilöllisestä selviytymisestä kohti ammatillisen toimijuuden eettistä ja yhteiskunnallista ulottuvuutta. Metterin (2012, 9–10) mukaan sosiaalityöntekijän tehtävä ei rajoitu yksittäisten asiakkaiden auttamiseen, vaan siihen sisältyy vastuu tunnistaa ja tehdä näkyväksi myös hyvinvointijärjestelmän epäkohtia. Tutkimuksen tulokset tuovat tähän keskusteluun kokemushistoriallisen näkökulman: työntekijän oma elämänhistoria voi olla yksi niistä tekijöistä, joiden kautta oikeudenmukaisuuteen, vallankäyttöön ja yhteiskunnallisiin epäkohtiin liittyvät kysymykset saavat ammatillisessa toiminnassa erityistä merkitystä.

Samalla tulokset muistuttavat, ettei ammatillista toimijuutta voida palauttaa yksilön kykyyn käsitellä omaa historiaansa. Eteläpellon ym. (2013, 60–62) subjektikeskeisessä sosiokulttuurisessa lähestymistavassa toimijuus rakentuu yksilön ja toimintaympäristön suhteessa, ja myös tämän tutkimuksen tulokset tukevat relationaalista tulkintaa. Reflektiivisyys tarvitsee tilaa, aikaa ja suhteita, joissa vaikeita kokemuksia ja niiden herättämiä reaktioita voidaan tarkastella. Aineistossa terapia, työnohjaus, kollegiaalinen tuki ja muut turvalliset ihmissuhteet olivat merkityksellisiä kokemusten jäsentämisessä. Kokemusten käsittelystä ei siten ole perusteltua tehdä vain työntekijän henkilökohtaista vastuuta.

Sosiaalityön kuormittavuutta ei voida selittää vain työntekijän henkilökohtaisella haavoittuvuudella, sillä työn vaatimukset, resurssit, johtaminen ja organisatoriset ehdot vaikuttavat olennaisesti mahdollisuuksiin toteuttaa ammatillista toimijuutta (Lehto-Lundén & Salovaara 2016, 169–171). Työntekijän vahvaan reflektiivisyys ei poista kohtuuttoman työmäärän, jatkuvan aikapaineen tai ammatillisten arvojen vastaisesti toimimisen kuormittavuutta. Henkilökohtaisen kokemushistorian tunnistaminen ei siten saa johtaa sosiaalityön rakenteellisten kuormitustekijöiden yksilöllistämiseen. Pikemminkin henkilökohtaiset ja organisatoriset tekijät voivat kietoutua toisiinsa siten, että työympäristö joko tukee tai kaventaa työntekijän mahdollisuuksia säädellä kuormitusta ja toimia arvojensa mukaisesti.

Tähän liittyy myös tutkimuksen tuloksissa esiin noussut henkilökohtaisuuden ja ammatillisuuden välinen jännite. Työntekijällä ei ole velvollisuutta jakaa trauma- tai häpeäkokemuksiaan

työyhteisössä, eikä avoimuutta voida pitää kokemusten käsittelyn tai ammatillisen toimijuuden edellytyksenä. Henkilökohtaisten kokemusten käsittelyyn liittyy oikeus yksityisyyteen ja omien rajojen määrittelyyn. Olennaiseksi kysymykseksi muodostuu kuitenkin se, onko työntekijällä mahdollisuus saada tukea silloin, kun hän itse sitä tarvitsee. Tällöin huomio siirtyy yksittäisen työntekijän halukkuudesta työyhteisön ja organisaation valmiuteen kohdata myös ammattilaisen haavoittuvuus ilman, että sitä tulkitaan automaattisesti ammatillisen pätevyyden vastakohtaksi. Tämä tekee työyhteisön turvallisuudesta paitsi työhyvinvoinnin myös ammatillisen toimijuuden kysymyksen.

Tutkimuksen keskeisenä antina voidaan pitää henkilökohtaisen kokemushistorian ja ammatillisen toimijuuden välisen suhteen tarkentamista. Aiemmassa tutkimuksessa on tunnistettu sekä sosiaalityön emotionaalinen kuormittavuus että työntekijän oman kokemushistorian merkitys ihmissuhdetyössä (Salo ym. 2016; Isosävi 2023). Tämän tutkimuksen tulokset täydentävät tätä keskustelua osoittamalla, ettei trauma- ja häpeäkokemusten ammatillinen merkitys palaudu pelkästään kuormitukseen eikä toisaalta kokemukselliseen vahvuuteen. Merkitys rakentuu ajallisesti kokemuksen, sille annettujen merkitysten, reflektiivisen käsittelyn, ammatillisen identiteetin sekä sosiaalisen ja organisatorisen toimintaympäristön välisessä suhteessa. Kokemushistorian ammatillinen merkitys voi siten vaihdella eri tilanteissa ja elämänvaiheissa toimijuutta mahdollistavasta sitä rajoittavaan.

Resilienssin näkökulmasta tämä merkitsee, ettei vaikeista kokemuksista selviytymistä ole tarpeen ymmärtää vahvemmaksi muuttumisena tai kokemusten vaikutuksille immuuniksi tulemisena. Poijulan (2018, 18–20) tavoin resilienssi voidaan ymmärtää dynaamiseksi ja relationaaliseksi prosessiksi, jossa opitaan elämäänsä kokemusten kanssa ja tunnistamaan niiden vaikutuksia. Ammatillisessa toimijuudessa tämä voi näkyä esimerkiksi kykynä tunnistaa omat rajat, hakea tukea, erottaa asiakkaan kokemus omasta sekä arvioida uudelleen omaa toimintaa tilanteissa, joissa kokemushistoria aktivoituu. Haavoittuvuuden olemassaolo ei tällöin merkitse resilienssin puuttumista.

Tuloksilla on merkitystä myös sosiaalityön koulutuksen, työnohjauksen ja työyhteisöjen kannalta. Sosiaalityön koulutuksessa reflektiivisyyttä voitaisiin tarkastella myös suhteessa opiskelijan omaan kokemushistoriaan ilman oletusta siitä, että henkilökohtaisia kokemuksia pitäisi paljastaa muille. Tarkoituksena ei olisi etsiä opiskelijoiden traumaattisia kokemuksia tai tehdä

niistä ammatillisen osaamisen välineitä, vaan vahvistaa valmiuksia tunnistaa oman historian, arvojen, tunteiden ja toimintatapojen mahdollisia vaikutuksia asiakastyössä. Samalla työnohjauksen merkitys korostuu tilana, jossa työntekijä voi tarkastella asiakastilanteiden herättämiä reaktioita turvallisesti ja suhteuttaa niitä omaan ammatilliseen tehtäväänsä. Työyhteisöjen ja johtamisen näkökulmasta tulokset puolestaan korostavat sellaisten rakenteiden merkitystä, joissa reflektiolle on tosiasiallisesti aikaa ja joissa tuen hakeminen ei näyttäydy heikkoutena.

Tutkimuksen tuloksia arvioitaessa on huomioitava aineiston luonne ja osallistujien valikoituminen. Tutkimukseen osallistuminen oli vapaaehtoista ja edellytti valmiutta puhua henkilökohtaisista trauma- ja häpeäkokemuksista suhteessa omaan ammatillisuuteen. On mahdollista, että tutkimukseen hakeutui erityisesti henkilöitä, jotka olivat jo jäsentäneet kokemuksiin ja pystyivät tarkastelemaan niitä reflektiivisesti. Tämä on tutkimuksen keskeisten tulosten kannalta huomionarvoinen rajoitus, sillä juuri kokemusten käsittely ja niihin rakentunut suhde muodostuivat analyysissä keskeisiksi niiden ammatillista merkitystä jäsentäviksi tekijöiksi. Aineistossa voivat tämän vuoksi korostua kokemusten integraatioon ja myöhemmin rakentuneisiin ammatillisiin merkityksiin liittyvät kuvaukset. Tutkimus ei välttämättä tavoita samalla tavoin niitä sosiaalityöntekijöitä, joiden kokemukset ovat edelleen voimakkaasti kuormittavia tai vaikeasti sanoitettavia tai joiden suhde omaan kokemushistoriaan on vasta rakentumassa. Tämän vuoksi tuloksia ei tule tulkita siten, että trauma- ja häpeäkokemusten käsittely johtaisi väistämättä ammatillisiin voimavaroihin.

Tutkimuksen laadullinen ja tulkitseva luonne asettaa myös rajat sille, millaisia johtopäätöksiä tuloksista voidaan tehdä. Tarkoituksena ei ole ollut selvittää trauma- ja häpeäkokemusten yleisyyttä sosiaalityöntekijöiden keskuudessa eikä osoittaa syy-seuraussuhteita kokemusten ja ammatillisen toiminnan välillä. Tulokset kuvaavat haastateltavien kokemuksilleen antamia merkityksiä ja tutkijan niistä muodostamaa tulkintaa. Niitä ei siten voida yleistää kaikkiin sosiaalityöntekijöihin. Lisäksi tutkimus tavoittaa haastateltavien kokemuksilleen haastatteluhetkellä antamia merkityksiä. Koska tulokset osoittavat kokemusten ammatillisen merkityksen voivan rakentua ja muuttua ajallisesti, tutkimuksen perusteella ei voida päätellä, millaisia merkityksiä samat haastateltavat olisivat antaneet kokemuksilleen aiemmissa elämänvaiheissa tai millaisiksi nämä merkitykset voivat myöhemmin muodostua. Tutkimuksen arvo rakentuu pikemminkin sen tuottamasta kontekstisidonnaisesta ymmärryksestä siitä, millaisin eri tavoin henkilökohtainen kokemushistoria voi kietoutua ammatilliseen identiteettiin ja toimijuuteen.

Sensiitiivisen aiheen tutkiminen edellyttää lisäksi tutkijan oman tulkinnallisen aseman tunnistamista. Trauma, häpeä, haavoittuvuus ja ammatillisuus ovat käsitteitä, joihin liittyy vahvoja kulttuurisia ja ammatillisia merkityksiä. Analyysissa tekemäni valinnat siitä, mitä aineistosta nostetaan esiin ja miten haastateltavien kokemuksia suhteutetaan teoreettisiin käsitteisiin, vaikuttavat väistämättä muodostuneisiin tutkimustuloksiin. Tutkimuksen uskottavuutta on pyritty vahvistamaan kuvaamalla analyysiprosessi mahdollisimman läpinäkyvästi sekä säilyttämällä aineiston moniäänisyys myös tilanteissa, joissa haastateltavien kokemukset eivät asetu yhdenmukaiseen tulkintaan. Erityisen tärkeää on ollut säilyttää kokemusten kaksijakaisuus, jotta vaikeita kokemuksia ei romantisoitaisi ammatillisiksi vahvuuksiksi eikä toisaalta määriteltäisi yksinomaan ammatillisen toiminnan riskitekijöiksi.

Tutkimus avaa useita jatkotutkimuksen mahdollisuuksia. Olisi tärkeää tarkastella, miten henkilökohtaisen kokemushistorian merkitys ammatilliselle toimijuudelle rakentuu ja muuttuu työuran ja elämänkulun aikana. Erityisen kiinnostavaa olisi pitkittäinen tutkimusasetelma, jossa voitaisiin tarkastella, miten sosiaalityöntekijöiden kokemuksilleen antamat merkitykset, suhde omaan kokemushistoriaan sekä kokemusten yhteys ammatilliseen toimijuuteen muuttuvat ajan kuluessa. Tällainen tutkimus voisi syventää tässä tutkimuksessa muodostunutta havaintoa trauma- ja häpeäkokemusten ammatillisen merkityksen ajallisuudesta ja prosessuaalisuudesta. Uransa alkuvaiheessa olevan sosiaalityöntekijän suhde omiin kokemuksiinsa, ammatillisiin rajoihinsa ja identiteettiinsä voi olla erilainen kuin pitkään alalla toimineella työntekijällä. Samoin eri sosiaalityön toimintaympäristöjen vertaileminen voisi tuottaa tietoa siitä, millaisissa tehtävissä omien kokemusten merkitys korostuu ja miten erilaiset organisatoriset olosuhteet vaikuttavat kokemusten ja toimijuuden suhteeseen. Erityisen tärkeänä jatkotutkimuksen kohteena näyttäytyy työympäristön merkitys: millaiset työnohjauksen, johtamisen, kollegiaalisen tuen ja työyhteisön psykologisen turvallisuuden muodot tukevat työntekijän mahdollisuuksia käsitellä henkilökohtaisen kokemushistorian ja työn välisiä yhteyksiä ilman kokemusten paljastamiseen kohdistuvaa velvoitetta? Nykyisessä aineistossa työnohjaus, kollegiaalinen tuki, terapia ja muut turvalliset suhteet nousivat kokemusten käsittelyn kannalta merkityksellisiksi, mikä antaa tälle jatkotutkimussuunnalle empiirisen perustan.

Jatkossa olisi perusteltua tavoittaa myös sellaisia sosiaalityöntekijöitä, joiden suhde omiin trauma- tai häpeäkokemuksiinsa on erilainen kuin tämän tutkimuksen osallistujilla. Tämä voisi

syventää ymmärrystä siitä, millaisissa tilanteissa kokemushistoria muodostuu erityisesti toimijuutta rajoittavaksi ja millaiset tekijät mahdollistavat suhteen muuttumisen ajan kuluessa. Lisäksi häpeää olisi tärkeää tarkastella itsenäisemmin ammatillisen toimijuuden näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa trauma ja häpeä kietoutuivat monin tavoin toisiinsa, mutta häpeän yhteys ammatilliseen riittävyteen, avun hakemiseen, kokemusten salaamiseen ja työyhteisössä koettuun turvallisuuteen muodostaa oman tutkimuksellisesti merkittävän kysymyksensä.

Kokonaisuutena tutkimus osoittaa, että sosiaalityöntekijän henkilökohtaisen kokemushistorian ja ammatillisuuden välinen suhde on monimutkaisempi kuin jako kokemuksiin voimavarana tai kuormituksena antaa ymmärtää. Trauma- ja häpeäkokemukset voivat lisätä herkkyyttä toisen ihmisen kärsimykselle, vahvistaa oikeudenmukaisuuteen suuntautumista ja osallistua ammatillisen identiteetin rakentumiseen. Samat kokemukset voivat myös altistaa kuormittumiselle ja samaistumiselle sekä vaikeuttaa ammatillisten rajojen ylläpitämistä. Näiden merkitysten väliin ei voida vetää pysyvää rajaa, sillä ne rakentuvat ajallisesti suhteessa kokemusten käsittelyyn, työntekijän elämäntilanteeseen sekä työn sosiaaliin ja organisatorisiin ehtoihin.

Tutkimuksen perusteella ammatillisen toimijuuden kannalta ratkaisevaa ei siten ole kokemushistorian puuttuminen eikä vaikeiden kokemusten muuttaminen voimavaroiksi. Keskeisemmäksi muodostuu mahdollisuus rakentaa kokemuksiin sellainen suhde, jossa niiden olemassaolo voidaan tunnistaa ilman, että ne yksin määrittävät nykyhetkeä tai ammatillista toimintaa. Sosiaalityön ammattilaisen ei tästä näkökulmasta tarvitse olla historiaton tai haavoittumaton ollakseen ammatillinen. Ammatillisuus voi pikemminkin rakentua kyvystä tunnistaa oma haavoittuvuus, ymmärtää sen mahdollisia vaikutuksia ja kantaa reflektiivisesti vastuuta siitä, miten oma kokemushistoria kohtaa asiakkaan kokemuksen. Juuri tässä henkilökohtaisen historian, reflektiivisyyden, ammatillisen identiteetin ja toimintaympäristön välisessä suhteessa trauma- ja häpeäkokemusten merkitys ammatilliselle toimijuudelle lopulta rakentuu.

Lähteet

- Agaibi, Christine E. & Wilson, John P. (2005) Trauma, PTSD, and resilience: A review of the literature. *Trauma, Violence, & Abuse* 6(3), 195–216.
- Ahlström, Nilla (2015) Kiintymyssuhteen merkitys trauman siirtymisessä yli sukupolvien. Teoksessa Anne Suokas-Cunliffe & Nilla Ahlström (toim.) *Häpeästä myötätuntoon: näkökulmia vakavaan traumatisoitumiseen*. 1. painos. Helsinki: Traumaterapiakeskus ry, 184–198.
- Alasuutari, Pertti (2011) *Laadullinen tutkimus 2.0*. 4. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.
- Archer, Margaret S. (2000) *Being human: The problem of agency*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Billett, Stephen (2006) Relational interdependence between social and individual agency in work and working life. *Mind, Culture, and Activity* 13(1), 53–69.
- Blomqvist-Lyytikäinen, Mikaela (2020) Auttajien ja kasvattajien oman traumatisoitumisen merkitys ihmisten kohtaamisessa. Teoksessa Kati Sarvela & Elisa Auvinen (toim.) *Yhteinen kieli: Traumatietoisuutta ihmisten kohtaamiseen*. Helsinki: Basam Books Oy, 243–260.
- Bride, Brian E. (2007) Prevalence of secondary traumatic stress among social workers. *Social Work* 52(1), 63–70.
- Chu, James A. (2011) *Rebuilding shattered lives: Treating complex PTSD and dissociative disorders*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Durkin, John & Joseph, Stephen (2009) Growth following adversity and its relation with subjective well-being and psychological well-being. *Journal of Loss and Trauma* 14(3), 228–234.
- Emirbayer, Mustafa & Mische, Ann (1998) What is agency? *American Journal of Sociology* 103(4), 962–1023.
- Enroos, Rosi & Mäntysaari, Mikko (2017) Sosiaalityön tutkimuksen mielekkyydestä ja missiosta. Teoksessa Rosi Enroos, Mikko Mäntysaari & Satu Ranta-Tyrkkö (toim.) *Mielekäs tutkimus: näkökulmia sosiaalityön tutkimuksen missioihin*. Tampere: Tampere University Press, 7–27.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2008) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Eteläpelto, Anneli & Heiskanen, Tuula & Collin, Kaija (2011) Vallan ja toimijuuden monisäikeisyys. Teoksessa Anneli Eteläpelto, Tuula Heiskanen & Kaija Collin (toim.) *Valta ja toimijuus aikuiskasvatuksessa*. Helsinki: Kansanvalistusseura & Aikuiskasvatuksen tutkimusseura, 11–33.

- Eteläpelto, Anneli & Vähäsantanen, Katja (2006) Ammatillinen identiteetti persoonallisena ja sosiaalisena konstruktiona. Teoksessa Anneli Eteläpelto & Jussi Onnismaa (toim.) *Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu*. Helsinki: Kansanvalistusseura, 26–49.
- Eteläpelto, Anneli & Vähäsantanen, Katja & Hökkä, Päivi & Paloniemi, Susanna (2013) What is agency? Conceptualizing professional agency at work. *Educational Research Review* 10, 45–65.
- Fagerström, Ilona & Linner Matikka, Johanna (2023) Ammattilaisten hyvinvoinnin tukeminen. Teoksessa Johanna Linner Matikka & Tiia Hipp (toim.) *Traumainformoitu työote*. Jyväskylä: PS-kustannus, 263–271.
- Frans, Örjan & Rimmö, Per-Anders & Åberg, Lars & Fredrikson, Mats (2005) Trauma exposure and post-traumatic stress disorder in the general population. *Acta Psychiatrica Scandinavica* 111(4), 291–299.
- Goller, Michael & Paloniemi, Susanna (2017) Agency at work, learning, and professional development: An introduction. Teoksessa Michael Goller & Susanna Paloniemi (toim.) *Agency at work: An agentic perspective on professional learning and development*. Cham: Springer, 1–14.
- Groenewald, Thomas (2004) A phenomenological research design illustrated. *International Journal of Qualitative Methods* 3(1), 42–55.
- Hakala, Juha Tapani (2024) *Laadullisen tutkimuksen ABC: Menetelmäopas opinnäytteen tekijälle*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hipp, Tiia (2023) Trauma ja traumatisoituminen. Teoksessa Johanna Linner Matikka, Tiia Hipp & Johanna Barkman (toim.) *Traumainformoitu työote*. Jyväskylä: PS-kustannus, 15–27.
- Hokkanen, Liisa (2013) Asiakaskansalaisen toimijuus sosiaalityöllisessä asianajossa. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Tampere: Vastapaino, 55–86.
- Honor, Gail (2017) Resilience. *Journal of Pediatric Health Care* 31(3), 384–390.
- Houston, Stan (2016) Empowering the ‘shamed’ self: Recognition and critical social work. *Journal of Social Work* 16(1), 3–21.
- Huhtinen, Aki-Mauri & Tuominen, Juha (2020) Fenomenologia: ihmisten kokemukset tutkimuksen kohteena. Teoksessa Anu Puusa, Pauli Juuti & Iiris Aaltio (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Helsinki: Gaudeamus, 296–307.
- Hurtig, Johanna & Laitinen, Merja (2006) Paha ihmisyyden ja ammatillisen auttamisen haasteena. Teoksessa Merja Laitinen & Johanna Hurtig (toim.) *Pahan kosketus: ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä*. Jyväskylä: PS-kustannus, 8–17.
- Isosävi, Sanna (2023) Ihmissuhdetyöntekijän omien turvattomien ja traumaattisten kiintymyskokemusten huomioiminen osana ammattitaitoa. Teoksessa Johanna Linner Matikka, Tiia Hipp & Johanna Barkman (toim.) *Traumainformoitu työote*. Jyväskylä: PS-kustannus, 242–262.

- Juhila, Kirsi (2006) *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina: sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat*. Tampere: Vastapaino.
- Jäppinen, Maija (2023) Sosiaalityö tänään. Teoksessa Johanna Linner Matikka, Tiia Hipp & Johanna Barkman (toim.) *Traumainformoitu työote*. Jyväskylä: PS-kustannus, 48–56.
- Kagan, Maya & Itzick, Michal (2020) The effect of gender and stigma on the self-reported likelihood of seeking social workers' help by social workers versus non social workers. *British Journal of Social Work* 50(2), 389–404.
- Kakkori, Leena (2009) Hermeneutiikka ja fenomenologia. *Aikuiskasvatus* 29(4), 273–280.
- Kallinen, Kati & Pirskanen, Henna & Rautio, Susanna (2015) *Sensitiivinen tutkimuksessa: menetelmät, kohderyhmät, haasteet ja mahdollisuudet*. Tallinna: United Press Global.
- Kallinen, Timo & Kinnunen, Taina (2021) Etnografia. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Saatavissa: <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/metodelmaopetus/> Viitattu 11.4.2026.
- Kananoja, Aulikki (2017) Sosiaalityö ammattina. Teoksessa Aulikki Kananoja, Martti Lähteinen & Pirjo Marjamäki (toim.) *Sosiaalityön käsikirja*. 4. uudistettu painos. Helsinki: Tietosanomama, 27–32.
- Karkkunen, Anne (2020) Kehon ja mielen vakauttamisen merkitys suhteessa. Teoksessa Kati Sarvela & Elisa Auvinen (toim.) *Yhteinen kieli: Traumatietyösuutta ihmisten kohtaamiseen*. Helsinki: Basam Books Oy, 200–242.
- Kirpal, Simone (2004) Researching work identities in a European context. *Career Development International* 9(3), 199–221.
- Kotiranta, Tuija & Virkki, Tuija (2011) Toimijuus ja sosiaalisen toiminnan teoria. Teoksessa Tuija Kotiranta, Petteri Niemi & Raili Haaki (toim.) *Sosiaalisen toiminnan perusta*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 113–134.
- Kuula, Arja (2011) *Tutkimusetiikka: Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. 2. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.
- Laine, Timo (2015) Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Raine Valli & Juhani Aaltola (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2: Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. 4. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 29–51.
- Lehrner, Amy & Yehuda, Rachel (2018) Trauma across generations and paths to adaptation and resilience. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy* 10(1), 22–29.
- Lehto-Lundén, Tiina & Salovaara, Petra (2016) Hyvinvoiva sosiaalityöntekijä. Teoksessa Maritta Törrönen & Anneli Anttonen (toim.) *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Helsinki: Gaudeamus, 165–177.
- Levenson, Jill (2017) Trauma-informed social work practice. *Social Work*, Advance Access, 1–9.

- Levine, Peter A. & Frederick, Ann (2008) *Kun tiikeri herää: Trauma ja toipuminen*. Suom. Immo Pekkarinen. Oulu: Traumaterapiakeskus.
- Livingston, Val & Merriwether, Helen & Marcus, Carly & Trower, Alijhanae & Waddy, Precious (2022) On becoming a professional social worker: Stressors and successes. *Reflections* 30(3), 76–89.
- Metteri, Anna (2012) *Hyvinvointivaltion lupaukset, kohtuuttomat tapaukset ja sosiaalityö*. Acta Universitatis Tamperensis 1778. Tampere: Tampere University Press.
- Neubauer, Brian E. & Witkop, Catherine T. & Varpio, Lara (2019) How phenomenology can help us learn from the experiences of others. *Perspectives on Medical Education* 8, 90–97. <https://doi.org/10.1007/s40037-019-0509-2>
- Niemi, Sari (2025) *Resilienssi asiantuntijatyössä – kestävyiden paradoksi*. Acta electronica Universitatis Lapponiensis 421. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Niiranen, Seija & Nokelainen, Petri (2020) Toimijuus ja ammatillinen kasvu. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja* 22(1), 4–7.
- O’Leary, Patrick & Tsui, Ming-Sum & Ruch, Gillian (2013) The boundaries of the social work relationship revisited: Towards a connected, inclusive and dynamic conceptualisation. *British Journal of Social Work* 43(1), 135–153.
- Perttula, Juha (2008) Kokemus ja kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen erityistieteen tie-teenteoria. Teoksessa Juha Perttula & Timo Lomaa (toim.) *Kokemuksen tutkimus: Merkitys, tulkinta, ymmärtäminen*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 115–162.
- Pohjola, Anneli (2011) Rakenteellisen sosiaalityön aika. Teoksessa Anneli Pohjola & Riitta Särkelä (toim.) *Sosiaalisesti kestävä kehitys*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, 207–224.
- Poijula, Soili (2018) *Resilienssi: muutosten kohtaamisen taito*. Helsinki: Kirjapaja.
- Puusa, Anu (2020) Haastattelutyypit ja niiden metodiset ominaisuudet. Teoksessa Anu Puusa, Pauli Juuti & Iiris Aaltio (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Helsinki: Gaudeamus, 103–117.
- Puusa, Anu & Juuti, Pauli (2020) Laadullisen tutkimuksen oletus. Teoksessa Anu Puusa, Pauli Juuti & Iiris Aaltio (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Helsinki: Gaudeamus, 75–85.
- Rantonen, Otso (2025) *Risk of Mental Disorders Among Social Workers: Comparative Study between Professions in Nordic Countries*. Turun yliopiston julkaisuja – Annales Universitatis Turkuensis, Sarja B, osa 727. Turku: Turun yliopisto.
- Raunio, Kyösti (2009) *Olennainen sosiaalityössä*. 2. uudistettu painos. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Richardson, Glenn E. (2002) The metatheory of resilience and resiliency. *Journal of Clinical Psychology* 58(3), 307–321.

- Ropo, Eero & Gustafsson, Anna-Maija (2006) Elämänkerrallinen näkökulma ammatilliseen ja persoonalliseen identiteettiin. Teoksessa Anneli Eteläpelto & Jussi Onnismaa (toim.) *Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu*. Helsinki: Kansanvalistusseura, 50–76.
- Saarinen, Arttu & Blomberg, Helena & Kroll, Christian (2012) Liikaa vaadittu? Sosiaalityöntekijöiden kokemukset työnsä kuormittavuudesta ja ristiriitaisuudesta Pohjoismaissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 77(4), 403–414.
- Salo, Paula & Rantonen, Otso & Aalto, Ville & Oksanen, Tuula & Vahtera, Jussi & Junnonen, Sanna-Riitta & Baldschun, Andreas & Väisänen, Raija & Mönkkönen, Kaarina & Hämäläinen, Juha (2016) *Sosiaalityöntekijöiden hyvinvointi: sosiaalityön kuormittavuus, voimavaratekijät ja sosiaalityöntekijöiden mielenterveys*. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Scheff, Thomas J. (2005) Goffman unbound! A new paradigm for social science. *The Sociological Quarterly* 46(2), 281–303.
- Sosnet (2014) *Sosiaalityön määritelmä*. <https://sosnet.fi/sosnet/sosiaalityon-maaritelma/> Viitattu 7.3.2026.
- Substance Abuse and Mental Health Services Administration (2014) *Trauma-informed care in behavioral health services: Treatment improvement protocol (TIP 57)*. Rockville, MD: U.S. Department of Health and Human Services.
- Suokas-Cunliffe, Anne (2006a) Lapsuuden kompleksisen traumatisoitumisen seuraukset aikuisuudessa. *Yleislääkäri* 21(6), 9–14.
- Suokas-Cunliffe, Anne (2006b) Trauma – omaan elämäntarinaansa yhdistymätön mielen loinen. *Yleislääkäri* 21(5), 19–23.
- Talentia (2023) *Arki, arvot ja etiikka: Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet*. Helsinki: Talentia.
- Tapola-Haapala, Maria (2011) *Sosiaalityön ammattilaiset refleksiivisinä toimijoina – tutkimus erikoistumiskoulutuksesta Margaret Archerin teorian valossa*. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2011:4. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Toikkanen, Jarkko & Virtanen, Ira A. (2018) Kokemuksen käsitteen ja käytön jäljillä. Teoksessa Jarkko Toikkanen & Ira A. Virtanen (toim.) *Kokemuksen tutkimus VI: Kokemuksen käsite ja käyttö*. Rovaniemi: Lapland University Press, 7–24.
- Traumaterapiakeskus (2019) *Vakautumisopas terapeuteille ja traumatisoituneille. Tietoja ja keinoja lapsuuden kaltoinkohtelusta ja traumaoireista (CPTSD) toipumiseen*. Helsinki: Helsingin ja Oulun Traumaterapiakeskus ry.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. 1. painos 2002. Helsinki: Tammi.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2024) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2023) *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitleminen Suomessa (HTK-ohje 2023)*. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.
- Van der Kolk, Bessel A. (2017) *Jäljet kehossa. Trauman parantaminen aivojen, mielen ja kehon avulla*. Suom. Teija Hartikainen. Helsinki: Viisas Elämä.
- Vähäsantanen, Katja (2014) Ammatillinen toimijuus työelämän muutoksissa. *Aikuiskasvat* 34(2), 129–133.
- Vähäsantanen, Katja & Eteläpelto, Anneli (2015) Professional agency, identity, and emotions while leaving one's work organization. *Professions and Professionalism* 5(3). <https://doi.org/10.7577/pp.1394>
- Vähäsantanen, Katja & Nissinen, Kari & Paloniemi, Susanna & Ikävalko, Heini & Hökkä, Päivi & Tarmo, Aleks (2024) Ammatillinen toimijuus ja tunteet työssä. *Työelämän tutkimus* 22(1), 59–78.
- Yletyinen, Anne (2015) Olemassaolon häpeä – häpeän merkitys pitkään traumatisoituneen traumapsykoterapiassa. Teoksessa Anne Suokas-Cunliffe & Nilla Ahlström (toim.) *Häpeästä myötätuntoon: Näkökulmia vakavaan traumatisoitumiseen*. Helsinki: Traumat terapiakeskus ry, 280–301.

Liitteet

Liite 1. Haastattelukutsu

Olen Jasmin Yli-Kaatiala ja teen sosiaalityön pro gradu -tutkielmaa Lapin yliopistossa. Tutkimuksessani tarkastelen trauma- ja häpeäkokemusten merkitystä sosiaalityöntekijöiden ammatillisessa toimijuudessa. Olen kiinnostunut siitä, millä tavoin sosiaalityöntekijät kuvaavat omien henkilökohtaisten kokemustensa merkitystä suhteessa työhönsä, ammatilliseen identiteettiinsä sekä asiakaskohtaamisiin.

Sosiaalityössä kohdataan usein ihmisten vaikeita elämäntilanteita, mutta vähemmän on tutkittu sitä, millä tavoin työntekijöiden omat elämäkokemukset voivat vaikuttaa heidän tapansa tehdä sosiaalityötä. Tämän tutkimuksen tavoitteena on lisätä ymmärrystä henkilökohtaisten kokemusten ja ammatillisen toimijuuden välisestä suhteesta sosiaalityössä. Tässä tutkimuksessa traumalla tarkoitetaan laajasti erilaisia vaikeita tai kuormittavia elämäkokemuksia, jotka ovat voineet vaikuttaa yksilön hyvinvointiin tai elämäntilanteeseen. Häpeäkokemuksilla puolestaan viitataan kokemuksiin, joissa ihminen on voinut kokea voimakasta riittämättömyyttä, arvottomuutta tai häpeää suhteessa itseensä tai muihin.

Tutkimukseen osallistuminen tarkoittaa osallistumista yksilöhaastatteluun, joka toteutetaan etäyhteydellä Microsoft Teamsin välityksellä. Haastattelu kestää noin tunnin. Osallistujiksi toivotaan sosiaalityöntekijöitä, joilla on omakohtaisia trauma- ja/tai häpeäkokemuksia ja jotka ovat halukkaita reflektomaan näiden kokemusten merkitystä suhteessa omaan työhönsä. Tutkimukseen osallistuminen ei edellytä diagnoosia tai tietynlaista kokemusta. Keskeistä on se, millaisia merkityksiä sinä itse annat kokemuksillesi.

Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Voit keskeyttää osallistumisesi milloin tahansa ilman perusteluja, eikä siitä aiheudu sinulle mitään haittaa. Haastattelun aikana voit myös jättää vastaamatta kysymyksiin, jotka tuntuvat epämiellyttäviltä. Haastattelu nauhoitetaan suostumuksellasi ja litteroidaan analyysia varten. Kaikki tutkimusaineisto käsitellään luottamuksellisesti ja anonymisoidaan siten, ettei yksittäisiä osallistujia voida tunnistaa valmiista tutkimuksesta. Tutkimuksessa käytettävät sitaatit muokataan tarvittaessa tunnistettavuuden

estämiseksi. Aineistoa käytetään ainoastaan tämän pro gradu -tutkimuksen tekemiseen, ja sitä säilytetään tietoturvallisesti tutkijan hallussa. Aineisto hävitetään tutkimuksen valmistumisen jälkeen.

Tutkimuksessa käsitellään henkilökohtaisia ja mahdollisesti sensitiivisiä kokemuksia. Haastattelutilanteessa pyritään luomaan turvallinen ja kunnioittava ilmapiiri, jossa voit kertoa kokemuksistasi haluamallasi tavalla ja laajuudella. Tutkimuksen tavoitteena ei ole arvioida tai arvottaa kokemuksia, vaan lisätä ymmärrystä siitä, millaisia merkityksiä henkilökohtaisilla kokemuksilla voi olla sosiaalityöntekijän ammatillisessa toimijuudessa. Voit olla minuun yhteydessä sähköpostitse jylikaat@ulapland.fi, jos haluat osallistua tutkimukseen tai sinulle herää kysymyksiä tutkimukseen liittyen. Tutkielmani on tarkoitus valmistua syksyn 2026 aikana.

Kiitos, jos harkitset osallistumista tutkimukseni toteuttamiseen!

Ystävällisin terveisin,

Jasmin Yli-Kaatiala

Sähköposti: jylikaat@ulapland.fi

Suostumus tutkimushaastatteluun

Olen lukenut tutkimusta koskevan saatekirjeen ja saanut riittävästi tietoa tutkimuksen tarkoituksesta ja toteutuksesta.

Ymmärrän, että:

- tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista
- voin keskeyttää osallistumiseni milloin tahansa ilman perusteluja
- voin jättää vastaamatta kysymyksiin, jotka tuntuvat epämukavilta
- haastattelu nauhoitetaan ja litteroidaan tutkimusta varten
- tutkimusaineisto käsitellään luottamuksellisesti ja anonymisoidaan

Suostun osallistumaan tutkimushaastatteluun.

Liite 2. Haastattelurunko

Taustoitus ja konteksti

- Voisitko kertoa lyhyesti nykyisestä työtehtävästäsi ja työnkuvastasi?
- Millaisissa asiakastilanteissa työskentelet?
- Kuinka pitkään olet työskennellyt sosiaalityössä?

Merkitykselliset kokemukset

- Haluaisitko kertoa kokemuksista, jotka koet merkityksellisiksi suhteessa työhösi?
- Miltä nämä kokemukset tuntuivat silloin, kun ne tapahtuivat, ja millaisia ajatuksia tai tunteita niihin liittyy nyt?
- Miten nämä kokemukset ovat jääneet osaksi elämääsi?

Merkitykset ja vaikutus työhön

- Millaisia merkityksiä annat näille kokemuksille suhteessa työhösi?
- Miten nämä kokemukset näkyvät tavassasi kohdata asiakkaita? Voitko kuvata esimerkiksi?
- Miten nämä kokemukset vaikuttavat toimintaasi työssäsi ja ammatilliseen identiteettiisi?

Rajat ja jaksaminen

- Missä koet henkilökohtaisen ja ammatillisen rajan kulkevan työssäsi?
- Miten käsittelet työssä herääviä tunteita?
- Miten huolehdit omasta jaksamisestasi?

Ammatillinen toimijuus

- Millaisissa tilanteissa koet voivasi vaikuttaa työhösi tai toimia omien arvojesi mukaisesti?

- Voitko kuvata jonkin konkreettisen tilanteen?
- Onko tilanteita, joissa toimijuus tuntuu rajoittuneelta, ja miten henkilökohtaiset kokemukset liittyvät tähän?